B2-páholy

Amikor a szerkesztő arra kér már hetek óta, írnék olyan páholy-cikket, amely Iliáról szól (vagy szó esik benne róla), akkor arra kell gondolnom, hogy valamiért most nagyon fontossá vált Ilia Mihály személye az irodalomban, vagy az irodalomnak Ilia személyének a „rehabilitálása". Nem feltétlenül a betöltött nyolcvan év miatt, de nyilván annak is van jelentősége abban, ha sokan és sokféleképpen meg akarják most ünnepelni. Ilia, akár tetszik ez neki, akár nem, legendává vált, és ennek a legendának a mélyén (vagy azt növelendő) az a szerény, még csak nem is sértődött elhúzódás, távolságtartás áll, ami jellemzi az ő egész tevékenységét és viselkedését, mintegy negyven év óta. Amikor 1974-ben becsukta maga mögött a szerkesztőség ajtaját és hazament, akkor ez nem két jelképes gesztus volt a részéről. Az ajtót örökre csukta be maga mögött – gondolom, az elmúlt időszakokban lett volna lehetősége újra vállalni a lap (és más lapok) szerkesztését, úgy rémlik, volt is megkeresése ez ügyben, de ez ma már csak találgatás a részemről –, a hazamenés pedig olyannyira jól sikerült, hogy azóta se nagyon mozdul ki onnan, legfeljebb bejár az egyetemre, oda is egyre ritkábban egy idő óta, vagy elmegy évi két-három irodalmi rendezvényre, amelyeket érdemesnek tart a figyelmére a városban. Persze ezzel nem záródott ki az irodalomból, sőt az irodalom irányításából sem, ha utóbbi nem is közvetlen gyakorlatot jelent. Ma is élénk napi levelezést folytat – immár a világhálót használva fel a drága bélyeggel ellátott lassúdad postai levelek helyett –, barátokkal és ismerősökkel határon innen és határon túl, irodalmárokkal és művészekkel, érdeklődőkkel és rá világablakot nyitó ismeretlenekkel. Mindenről tud, ami történik, mindenről van véleménye, ami állásfoglalást kíván, és ha kérik, van tanácsa, ha intelme nem is. Olyan szerkesztő tehát, akinek egy lapja ugyan nincs, de sok lapot meg tudna szerkeszteni abból a rendkívüli tapasztalatból, amelyet a hozzá fordulókkal megoszt. A huszadik század második felének Osváthja, szoktam állítani róla, nem alaptalanul, akinek ez a megbecsültsége már fél évszázada megvan, valódi megbecsülése azonban még várat magára. Nem tudom, mi az, csak sejtem, de lehet, hogy még a sejtésem is távol áll attól, aminek lennie kellene. Magamat szerencsésnek mondhatom, hogy viszonylag sokat találkoztam vele életemben (én voltam az utolsó költő-felfedezettje, jelenthetem ki ezt is büszkén, akit még közölni tudott…), persze közel sem annyit, amennyit kellett vagy mint amennyit szerettem volna. „De hova bújhatok el? – írja közelgő nyolcvanadik születésnapjára célozva egyik, utólagos engedélyével itt közölt levélrészletében, melyet a hét elején kaptam tőle. – Még Tápé sem menedék már, a kutyák elárulnak. Ahogy végigmegyek a fiamékhoz a Rába meg a Börzsöny utcán, vagy kiszaladnak a kutyák üdvözölni, vagy ugatással köszöntenek. Nyáron megszokták, hogy szinte egyedüliként baktattam ott, és ismernek már." Nos, nekem is van egy titkos vágyam, amelyet még soha nem mertem elmondani neki. Elkísérni őt egyszer, egy ködös őszi hajnalon Tápéra, végigballagni a kutyaugatós utcák sorfala között, ki a temetőbe, ahol csak köd van és felhők, és ahol csak sírok vannak és zörgő avar, ahol ősszel már fanyar a virágillat, és szüntelen hallatszik az örökre elnyugodottak hatalmas, egyetlen lélegzete, a szél. És csak állni a régiek között, az övéi között, nem beszélni, állni, hallgatni egymást magunkban. Hallgatni az időt. Sok hallgatás és elhallgatás volt már Ilia Mihály életében, személye körül. Ez a hallgatás talán más lenne. Ebben a hallgatásban (is), tudom, nagyon megértenénk egymást…

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XVI. évfolyam 7. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wehner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Napút-kör: **Csáji László Koppány**, **Csűrös Miklós**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).
Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.
Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu
A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41
Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája . . . . . borítóbelső

Fénykör

Botos Kata: Kövi Szűz Mária 3
Czeizel Endre: A Gellért-hegyi Szabadságszobor . 5
Gergely Gábor: Kőasztal a telep végén 5
Görgey Gábor: A Lukács fürdő platánjai 7
Hoppál Mihály: A csillaghegyi uszoda 8
Kabdebó Lóránt: Szabó Lőrinc-emléktáblát a „Nyócker"-be! 10
Monspart Sarolta: Az én „Majorom", a Városmajor 19
Rockenbauer Zoltán: A Bródy–Szentkirályi sarok 21
Rostás-Farkas György: Helyek és emlékek . . 25
Surján László: A maradás háza 26
Tábori László: Egy ház a Szigony utcában . . . 28
Toót-Holló Tamás: Buja lidérctánc, lombok közt rejtekező agancs 30
Vadász György: Drága, – nyárvégi játék. 35

Bognár Antal: Pizzini (3 db) és spanyolcsizma (1,5 pár) 37
Hetényi Zsuzsa: A cenzúra tett műfordítóvá . . 40
Juhász Anikó: A fordítás flamingója 40
Károly Judit: Több olvasat 46
M. Nagy Miklós: A műfordítás mibenlétéről . . 47
Osváth Gábor: Elmélkedések a fordításról a koreai nyelv ürügyén 50
Suhai Pál: A műfordításról 53
Szalai Lajos: Titkon táplált passzió 55

Tizennegyedmagunkban

Szidu Evdoxia vallomása 56

Ébert Tibor: Menetrend (Halotti beszéd); Lehetetlenség; Utolsó este; Halotti menet 60
Ádám Tamás: Az lesz fontos; Nem árulnak naptejet; Zuhanás 62
Kerék Imre: Négysorosok. 64

Szóvár / Tárlat

Luzsicza Lajos festményei . . . . színes melléklet
Balázs Géza: Luzsicza Lajos Érsekújvárjának nyelvi ízei 65

Csáji László Koppány: Ismerős–ismeretlen tengelyen 68
Sonyovszki László: Az utolsó; Derűre ború; bőröm a kezeden 69

Szakállas Zsolt: Áthágva; Vészfék 70
Kulik Tamás: Az elmúlásról 72
Tóth Dániel: Ars poetica 73
Mészáros László: Hazátlan hexameter;
Magamban beszélek; Nem mondhatom el…
Ősz végi hexameterek 74
Saitos Lajos: Gerezdek 76
Sall László: a zöld nadrágot, azt; 78

Hetedhét

A Száz költő egy vers költőnői
(Fittler Áron fordításai) 80
Guy Vanderhaeghe: Medvetáncoltatás
(Hamerli Nikolett fordítása) 84
Vladimír Balla: Az apa nevében
(Dobry Judit fordítása) 95

Ablak

Petrőczi Éva: Receptek és történetek – Krúdy
köpönyegéből (Ugron Zsolna: Hét évszak –
Receptek és történetek) 109
Bakonyi István: Kissé megkésve
egy fontos kötetről
(Koppány Zsolt: Derengő városmúlt) 111

Miért

Suhai Pál: Rilke és a világháború 113
Kirilla Teréz: Egy Kertész-interjú tanulságai . . 119

Évnap

Petz György: Egy istenes vers,
ami mégsem csak materialista 122
Fenyvesi Félix Lajos: Szeptemberi levél 124

Lászlóffy Csaba: Két változat, Szabó Lőrinc-sorra;
Lőrinc-papa már; A Teremtő kísértései . . . 125

Napút-díj

Szepes Erika: Laudáció (Lászlóffy Csabáról) . . . 127

E számunk szerzői 129

Illusztrációk

Luzsicza Lajos alkotásai 71, 79

Melléklet

Káva Téka – Napút-füzetek 87.

Mile Stojić: Govori Petrus: o posvetama
(Az Országos Idegennyelvű Könyvtár
8. műfordítás-pályázatának anyaga)

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XVI. évfolyam 7. szám

Fénykörök

ÖNARCKÉP

E számunk képzőművész vendége, Luzsicza Lajos tanított a Budapesti Pedagógiai Főiskolán, több éven át a Műcsarnok vezetője volt. Alapítója, szervezője a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galériának (1994), a békéscsabai Szlovák Galéria megalakításának kezdeményezője. 1960-tól önálló alkotói munkásságot folytat. 1971: Munkácsy-díj, 1981: érdemes művész, 1996: Érsekújvár város díszpolgára, 1997: Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje.

Melyik az a budapesti ház, utca, szobor, park, kapu, fa – bármi *egy* –, amelyet emléke leginkább őriz, amelyhez szeretett emlék köti, amelyik valamiért kivált kedves Hankiss Elemér. Ezzel a kérdéssel, ennek „kifejtését", elénk tárását kérve keressük meg a Napút-szerkesztőség nevében, kedves szerzőnk. Többekhez szól egyszerre megkeresésünk – a folyóirat egy nagyon közeli számában összegyűjtve közzé szeretnénk tenni olvasóinkkal megosztott emlékmegidézését.

(Felkérésünknek volt korábbi közléseredménye. http://www.napkut.hu/xiv-evfolyam-6-szam)

Botos Kata

Kövi Szűz Mária

Budapesten, a Szentendrei úton van egy templom, beékelődve a nagy forgalmú hatsávos főútba. A kis kápolnát a XIX. században építették, egy kegykép tiszteletére, amelyet 1811-ben fogtak ki a dunai árvíz idején, s a római kori aqueductus kövére helyeztek. Innen az elnevezés. Annak idején, amikor a szocialista városrendezés a békásmegyeri nagy építkezésekre készülve szélesíteni akarta az utat, akadály volt a kegykép, le akarták bontani. Áttelepítették hát a környék férfiemberei egy éjjel, kicsit odébb. Sajnos, így is jó nagy forgalmi zaj veszi körül. Meg a kis templomot is. A kommunista időkben nem bánták. Hátha leszoknak róla az emberek.

Isten útjai azonban kifürkészhetetlenek. Igen kiváló papokat „dugtak el" negyedszázadnyi időre e kicsiny plébániára, akiknek azonban a lelke nagy volt, s vonzották még messze városrészekből is a híveket. A templom befogadóképessége rövidesen kicsi lett, s az épület maga is felújításra szorult. Kibővítettük, felújítottuk. A közösség szinte minden tagja közreműködött. Az égszínkék szemű, idős kályhásmester, aki nagy szakértelemmel bontotta le a régi kéményt, s adta a mázsás követ akkor még fiatal, erős férjem kezébe… Beleépültünk a templom köveibe.

Fallal körbekerítettük a kis kertet. Fákat ültettünk benne. Ma már szép lombot adnak. Van egy kis Lourdes-i Mária-szobor is egy kőbarlangban, Grottában. Sváb vidék volt ez. A benti kegykép aláírása is gót betűs. Új, művészi faragású faoltárt, szószéket kapott. Csak a régi padokat sajnálom. A mostaniak korántsem olyan kényelmesek. És nekem nem is tetszenek annyira.

Jó tájolású az épület, vasárnap reggelenként ömlik be a napfény a színes ablakokon. Mindig az utolsó percben esünk be a misére. Már szólnak a harangok – Slezák öntőmester régi műhelyéből –, s felzúg az orgona. Kántorainkra se lehet panasz. Rostetter Szilveszter kórusa még harminc év után is összeösszejön, dicsérni az Urat.

Aztán jött a rendszerváltozás, és Vigassy Mihály plébánostól egyik fiatal „kollégája" vette át a tisztet. Pál Ferenc atya beszédei ismét csak megtöltötték a templomot. Rengeteg fiatal volt, a gyerekes családok hozták magukkal a kicsiket, ott zsibongtak a gyermekmisén, s válaszolgattak Feri kérdéseire, aki végtelen alázattal tanult a kicsiktől. Mindig megcsodáltam, hogy mennyire ért az emberek nyelvén, kihez-kihez a megfelelő módon fordulva. Szelídsége lefegyverző: soha nem erőltette gondolatait ránk, csak engedte, hogy átjárjanak szavai, s el-elgondolkozzunk rajtuk. Ferit kilenc év múlva Zsiga Péter követte.

Ő megújította a Mária-kő környezetét. Szép mozaikberakást készíttetett a kegykép helyére, amelyet felújítva, a templomban őriznek. Mondani se kell, a mozaikot nemsokára ellopták. Bánatos malíciával jegyezte meg az atya: remélhetőleg imádkozik előtte vétkeiért a tolvaj…

Ha a kis templomra nézek, emlékek tolulnak elém. Évfordulók, amelyeket barátainkkal együtt itt ünnepeltünk. Keresztelők, elsőáldozás, bérmálkozás. Az énekkar fellépései, ahol a család minden generációja képviseltette magát. Ötvenedik házassági évfordulónk áldása…

Zsonganak a húsvéti dallamok a fülemben. Christus resurrexit! Vere resurrexit… Szeretem a gregorián dallamokat. Milyen mély örömet, de egyben szomorúságot tükröz a húsvéti szekvencia: „Ó, nagy királyunk, légy irgalmas." Mert nehéz bizony a ránk testált feladat, sokszor nem vagyunk képesek követni szavaidat.

Emlékszem, hogyan rázta a szunyókálásból felriadt idős templomatya a csengőt, amikor „visszajöttek a harangok Rómából". Fiam francia cserediák barátja, a fekete bőrű Joel kissé kimerült a hosszú szertartástól. De milyen jó volt utána hazajönni, és a szépen megterített asztalról megfalatozni a kitűnő alföldi főtt sonkát, tojást! És milyen szép volt a húsvétvasárnapi körmenet! A rendszerváltozás után elterelték a forgalmat, s körbejárhattuk lobogó zászlókkal, kihangosított énekszóval a kis templomot. Bámészan néztek ránk az elsuhanó autósok, talán kicsit bosszankodtak is. Vagy csak elgondolkodtak ezen az archaikussá vált szokáson.

Felidéződnek a karácsonyi éjféli misék. Volt, hogy be se fértünk, hisz eljöttek azok is, akik csak ilyenkor érezték a késztetést, hogy templomba menjenek. A karácsonyi gyertyák fénye, a kis betlehemi barlang hátul. A kapuban a köszöntés: Boldog karácsonyt!

Mára kissé megritkult, megfáradt a „törzsközönség". De azért még mindig nagy siker a karácsony másnapi kis produkciónk, amikor a népi betlehemest előadjuk az ifjúsági misén az unokákkal. Az öreg pásztor mára valóban megöregedett: de a kicsik még nagyon lelkesen mondják: „Itten szállást nem kapsz, nem bánjuk, ha város piacán a jég hátán is megfagysz.." Viharos, lelkes taps fogadja a regöséneket, s velünk együtt zeng a műsor végén a kis fehér falú templom: Fel, nagy örömre…

A Kövi Mária az életem.

Czeizel Endre

A Gellért-hegyi Szabadságszobor

Kant szerint szép, ami érdek nélkül tetszik. Kisfaludi Strobl Zsigmond sok szobrát szeretem, mert szépek. Hiszen ő nem megújította a szobrászatot, hanem fantasztikus mesterségbeli tudással az emberi test tökéletességét tudta még a szépségre kevéssé érzékenyeknek is megmutatni.

A Gellért-hegyi Szabadságszobor nekem azonban nem érdek nélkül tetszik. Sokszor repültem New Yorkba, a levegőből általában az első látvány a New York-i Szabadságszobor. Monumentális, amerikaiaknak való. Négyszer voltam Rióban, a repülőről elsőként a csodás földrajzi környezetben fekvő város szimbóluma, – az óriási Jézus Krisztus-szobor tűnik fel. Mégis, számomra legtöbbet mindig az jelentett, amikor Budapestre visszatérve, jó időben a repülőről megpillantottam a Gellért-hegy tetején a 10 méter magas Szabadság géniuszát, magasba emelve a dicsőséges pálmaágat. Akkor éreztem, hogy megérkeztem, otthon vagyok, mégpedig egy olyan országban, ahol – általában – értik a Szabadság, a Pálmaág és a Női Szépség lényegét. Igen, ez az én hazám…

Gergely Gábor

Kőasztal a telep végén

Kőbánya, Pongrác telep. Ide születtem, valamikor a múlt évezredben. Pontosabban 1953-ban. Nagy telep, kis lakásokkal. Rengeteg gyerekkel.

Abban az időben még nem számított luxusnak, ha valaki sportolni kezdett. A családi kasszának különösebb megterhelést nem jelentett, ha egy családból akár két-három gyerek is valamelyik közeli egyesületbe járt edzésre. Azt a pár forintos tagdíjat akár a sörös- vagy éppen a befőttesüvegek visszaváltásából is össze lehetett spórolni. Magam is önellátóként kerültem a Központi Sportiskola asztalitenisz szakosztályába. Igaz, kaptam is néhány taslit édesanyámtól, mert a hónap végén bizony nagyon hiányzott az a pár forint, ami a zsebemben, illetve az egyesület pénztárában landolt.

Szóval igazolt pingpongozó lettem, és ez a tény természetesen nem maradhatott titokban a mi kis telepünkön. Mint ahogyan semmi sem. A suliban persze mit sem törődött a tanerő, hogy egy igazi sportolócsemete koptatja a padokat, teszi próbára a türelmüket.

No de aztán eljött az én időm! A kis Gergely a nagy magyar televízióban pingpongozott, életében először, élő, egyenes adásban. Ráadásul úttörő olim-

piai bajnok lett, és a riporter többször is elmondta, hogy a Salgótarjáni úti általános iskolába járok. Egy csapásra „híres" lettem, összesúgtak a hátam mögött a kölkök, a tanárok is elnézőbben viselkedtek, valamiért a tolluk is másként fogott, ha egy-egy dolgozatomat osztályozták.

De miért is írok erről, amikor a fogalmazásom címe: *Kőasztal a telep végén*?

Mert, ki tudja, miért, sosem derült ki, de a tévészereplésem után néhány nappal munkások jelentek meg a húszas épület és a gázgyári munkásszálló között – Gyöngyike utca –, és serényen csákányozni kezdtek. Túrták a földet, keverték a betont, és egyszer csak elkészült az alapozás.

– Mi lesz itt, bácsi? – kérdezgettük.

– Meglepetés!

Meglepetés a Pongrác telepen? Nekünk a legnagyobb csoda az volt, amikor hosszú hetek elmúltával, végre kicserélték a lefocizott körtét a villanyoszlopon. Most meg munkások dolgoznak, betonoznak, és egy Csepel teherautó betonlapokkal érkezik, majd leparkol az utcában. Naná hogy a focipályánkon. Nem volt mit tenni, morgolódva leültünk a járda szélére, és a futball helyett köpködtük a szotyolát.

Akkor még nem tudtam, hogy micsoda különbség van a teljesítménybér és az órabéres juttatás között. Ma már van sejtésem…

Szóval, amint megkötött az alap, markos emberek felkapták a betondarabokat, előkerült az ütve fúró, a kalapács, a csavarok és minden, ami szükségeltetik, és egyszer csak elkészültek a pingpongasztalok. Kettő is. Még háló is került rájuk. Na persze nem anyagból, frászt! Vasból.

Aztán elvonultak a melósok, a teherautó is elment a focipályánkról, mi pedig ott álltunk tátott szájjal, és nem győztünk csodálkozni. Csak csodálkoztunk, mert pingpongozni nem tudtunk az asztalokon, hiszen két nagyon fontos kellék hiányzott a boldogságunkhoz. Az ütő és a labda.

Feri barátom, aki mindenre tudott megoldást, azonnal javaslattal állt elő:

– Mi lenne, ha lábteniszeznénk az asztalon?

A szót tett követte, pingpong helyett lábteniszezéssel avattuk fel a betonasztalokat. Egészen sötétedésig pattogott a bőr a háló felett, néha az asztalt is eltaláltuk, de mindenesetre piszok jól szórakoztunk.

És nemcsak mi, suhancok, hanem a telep apraja-nagyja, hiszen, mint fentebb említettem, a Pongrác telepen semmi sem maradhatott titokban.

Másnap aztán már a pingpongé volt a főszerep. Meg az enyém. Valahonnan kerítettem néhány kaucsukot, ütőket pedig mindenki maga hozott. Volt köztük igazi gumis ütő, meg szivacsos, de legtöbben otthonról lovasították meg a vágódeszkát. Állítólag több családban kimaradt a petrezselymes krumpliból a petrezselyem, mert a mamák nem tudták min összevágni a zöldet.

Versenyt rendeztünk. Még nevezési díjat is szedtünk. Egy forint volt a beugró, és a díjakat, a Sport csokit meg a Negró cukrot, a befolyt forintocskákból vásároltuk.

Csendesen jegyzem meg, az első Pongrác telepi nyílt pingpongbajnokságot, a gyerekek között, szerénységem nyerte. Ezzel kivívtam magamnak azt az elismerést, hogy legközelebb nem indulhattam el az amatőrök között. Még a profik között sem, hiszen olyanok nem voltak.

De sebaj, azért sokat játszhattam a betonon.

Az asztalt persze másra is használta a nagyérdemű, bár pingpongozni egyáltalán nem akaró publikum. Gombfocibajnokságot is szerveztek, és a felnőttek, akik inkább az ülősportokat kedvelték, verték a blattot a mi pingpongasztalunkon. Milyen érdekes, mégsem volt összezördülés, hiszen ki mert volna a Pongrác telepen ellenkezni a felnőttekkel. Ráadásul erősebbek is voltak a zsugások.

Teltek a hónapok, rohantak az évek. Koptak, egyre csak koptak az asztalok, mígnem az egyik tavaszi napon – ha jól emlékszem, kemény tél volt – megrogygyant az egyik asztal. Először csak a sarka tört le, majd keresztben elrepedt. A másiknak, senki sem tudja, hogyan, de kitört az egyik lába.

A munkások pedig soha többet nem jöttek. Senki sem gyógyította meg az öreg asztalokat, inkább elbontották őket. Balesetveszélyes, mondták az illetékesek.

Ma már senki sem pingpongozik a Gyöngyike utcában a betonasztalokon. Nincsenek.

Sajnos. Pedig milyen jól lehetett rajtuk lábteniszezni (is).

Görgey Gábor

A Lukács fürdő platánjai

Majdnem hetven éve vagyok a Lukács fürdő szerelmese. Életkorszakok fűződnek ehhez a szerelemhez. Az első az ostrom után ismét megnyíló fürdő fölfedezésével kezdődött. Bejárati udvarának bal falán a hála márványtáblái végestelen-végig beborítják az épületet, hirdetve gyógyultak és hosszú életűek kőbe vésett szerelmi vallomásait és Szent Lukács vizének csudatékony erejét. Ezek az évszázados hálatáblák mindmáig védik és megtartják a mulandóság támadásai ellen az épületet. Akkoriban éppen csak felszínesen elolvastam néhányat a táblákból, és rohantam tovább, ifjúságom lendületével, be a csodás vízbe, hosszú úszásokra. Majd fel a nagy tetőteraszra, napozni, lányokat nézni, ismerkedni, udvarolni. Egészen 1951 júniusáig, amikor a kitelepítés, kifosztottság, kényszermunka évei következtek

Amikor ezekben a gyötrelmes időkben fölmerült bennem a vágyódás a Lukács után, elsőként nem is a dajkáló víz jutott eszembe, hanem a fürdő előkertjében és udvarán magasodó óriások, az égig érő platánok hatalmas, átfoghatatlan törzsei. Ezek a gigantikus mamutlábak, melyek mintha az idők kezdetétől ott álltak volna, titokzatos állandósággal, és titokzatos tanúként őrizve mindazt, ami körülöttük történt.

Aztán jött 1953, Sztálin halála, Nagy Imre amnesztiája. Nem kaptunk vissza semmit, csak egy kis szabadságot, elhagyhattuk a kitelepítés kényszerlakhelyét.

Megnősültem, hivatalsegéd lettem, és mi volt az első dolgom? Járni kezdtem a Lukácsba. Meglapogattam a platánok semmihez nem hasonlítható fogású törzsét, boldog lett tőlük a tenyerem, és egyúttal jeleztem nekik, hogy újra itt vagyok!

Kovács úr, a kabinosok királya, egykori testőr a Horthy lakta királyi Várpalotában, nagy ovációval fogadta visszatérésemet, és a kulturális elitnek fenntartott első kabinsorban nyitott nekem kabint. Ennek a kommunizmusban is előkelő státust jelentő kabinsornak óriási előnye volt, hogy fantasztikus törzsvendégek jártak oda, akikkel vetkőzés előtt, úszás utáni forró zuhanyozás közben, és főképp fürdőköpenybe bugyoláltan szárítkozva pompásan lehetett diskurálni. Történelem volt, ami ott elhangzott. Valóságos agóra, egy magamfajta írótanoncnak életre szóló egyetem.

Itt úszott naponta Kodály Zoltán. Lesütött szemmel vonult végig a folyosón, hogy ne legyen kénytelen bárkivel szóba állni, belépdelt a medencébe, elszántan végigúszta az adagját, majd ugyanúgy bevonult a kabinjába, felöltözött és távozott. Ő volt az egyetlen, aki nem ereszkedett le az agóra diskuráló közösségéhez. Pedig akadtak még kollégák is, például Ránki György vagy Járdányi Pál. És olyan nagyságok, mint Illyés Gyula vagy Vas István. És Jékely Zoltán, Kolozsvári-Grandpierre Emil, Boldizsár Iván, Greguss Zoltán, Pécsi Sándor, Kállai Ferenc, Bárdy György, és sorolhatnám tovább a végtelenségig. Egyetlen hatalmas temető. Ha manapság – ez a harmadik életkorszak – elmegyek a Lukácsba, egyedül érzem magam. Csak a feleségem jelenléte vigasztal.

De amikor a gyógyító vízzel feltöltődve indulunk hazafelé, megállok egy-egy platánfánál, tenyeremmel a törzsén jelzem, hogy még itt vagyok, és hallgatódzom. Ők a falakon át is mindent tudtak, mindent hallottak, és meg is őrizték. Ott állok, és hamarosan hallom kiszűrődni Jékely és Grandpierre pajzán históriáit, Vas Pista ironikus anekdotáit Kassákról és Füst Milánról, Illyés Gyula előadását Kossuth és Görgey párharcáról, Pécsi Sanyi figyelmeztetését hazafelé a buszon, hogy lepattogzik a bőr az arcomról, krémezzem fürdőzés után. Csak Kodályról nem mesélnek a platánfák, ők sem hallottak tőle egyetlen szót sem soha.

Ő csak úszni járt ide. Mi, többiek pedig ezenkívül szidni és szeretni egymást. Meg csepülni a rendszert.

Hoppál Mihály

A csillaghegyi uszoda

Csillaghegy – már a név is elrepíti a képzeletet, mint ahogy a Napkút is. Immáron több mint három évtizede járok úszni Csillaghegyre az uszodába. Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy páratlanul szép a környezet. Fák, hatalmas fenyők és platánok veszik körbe a kisebbik medencét.

Ha jól látom a régi fényképeken, a strand a harmincas években épült és nyílt meg. Gyorsan népszerű lett, mondhatni divatossá lett oda kilátogatni. Ezt azért állíthatom, mert Édesapám hátrahagyott fényképalbumában egy sorozat fotót találtam, amelyeken ő látható unokatestvére és húga, valamint édesanyja társaságában a csillaghegyi strandon. Kassáról érkezett rokonlátogatásra a fővárosba. Az ifjú hölgy húgával ott pózol a ma is látható kerti kút előtt, és

ha a régi fotó nem is egészen tökéletes, az élesség nem pontos, amikor megláttam a régi kisméretű képeket, nagyon megrendített a tény, hogy ugyanoda járok vissza, ahová anyám járt nyolcvan évvel ezelőtt. Van valami (génjeinkbe kódolva?), ami az embert visszaviszi ugyanazokra a helyekre, ahol már járt. Születési helyére, az iskolás évek városába, vagy más emlékhelyekre.

Néhány hónapja véletlenül találtam meg azokat a fényképeket, amelyeken Édesanyám látható a „Csillaghegyi Árpád strandfürdőn". A képek 1933. VIII. 12-én készültek, és anyám pontosságára jellemző, hogy az egyik cakkos szélű fotó hátára odaírta, ő akkor 15, a húga, Szilvike pedig 9 éves volt. Nem tudom, ki készíthette a fotókat, feltehetően az egyik fiú unokatestvére, akinek nemcsak fényképezőgépe, de autója is volt. Két lánya között híresen szép nagyanyám ül, érett asszonyként és büszkén, hiszen nagybátyja volt az akkor igencsak népszerű Bucsinszky kávéház alapító tulajdonosa. Bucsinszky Ilonával, nagyanyámmal én már nem találkoztam, és most már édesanyámat se tudom megkérdezni a képek történetéről.

Érdekes, vagy inkább sorsszerű, hogy több mint fél évszázad után az én életemet meghatározza a csillaghegyi uszoda. Nemcsak azért, mert a rendszeres úszás karbantartja az ülőfoglalkozást űző kutató filológus egészségét, de a csodálatos ízű ivóvíz által is, amelyet az utóbbi időben rendszeresen fogyasztok. Rászoktam a vízivásra, mert korábban nem voltam szomjas, hiszen annyit sulykolják, hogy napi több liter vizet kell fogyasztani.

Kabdebó Lóránt

Szabó Lőrinc-emléktáblát a „Nyócker”-be!

Budapest, Gólya u. 50. II. em. 34.

A lakás, ahol Szabó Lőrinc jellegzetes hazai jelenségből a huszadik század világviszonylatban is legjelentősebb költői közé emelkedett. A majd kétéves időszak (1927 kora őszétől 1928 végéig), amikor poétikatörténetileg kimutatható a változás, amely előbb kitisztázza, majd összezavarja, hogy végül is előkészítse a költőben kavargó poétikai problémák tudatosítható tisztázását. És mindezzel párhuzamosan megszenvedtette életrajza leginkább próbára tevő bonyodalmait. Közéletileg éppúgy, mint magánéletében. Könyvet lehetne írni a két évről, amelyet itt, ebben az épp akkorra elkészülő emeletráépítésnek az Üllői út felé tekintő saroklakásában töltött. Ekkor szervezte generációja legendás folyóiratát, a Pandorát, és ott siratta el rövid dicsősége után a lap anyagi bukását, ráadásul ekkorra esnek zárónapjai másfél éves „munkanélküliségének”, amikor racionalizálás során elveszítette rendszeres újságírói feladatát Az Est-lapoknál. Ezt követte újbóli munkába szegődése, éjszakai szerkesztőségi robot-munkája: „engemet meghívtak a Pesti Naplóhoz, meglehetősen váratlanul, s október 15-e óta már bent is dolgozom a szerkesztőségben. Munkaköröm ugyanaz, mint Az Est-nél volt: ún. lektori munka, segédszerkesztés. Nem fáradságosabb, mint az útkaparás vagy a csizmadiamesterség, de nagyon rossz, hogy éjszaka kell csinálni. Este 5-től éjjel kettőig elfoglal a hivatalom, délelőtt sokáig kell aludni, s aztán már alig marad valami a napból az új berukkolásig.”[1] Mindennek a történetét dokumentáltan megírtam a *Mesék a költőről* című kötetemben.[2]

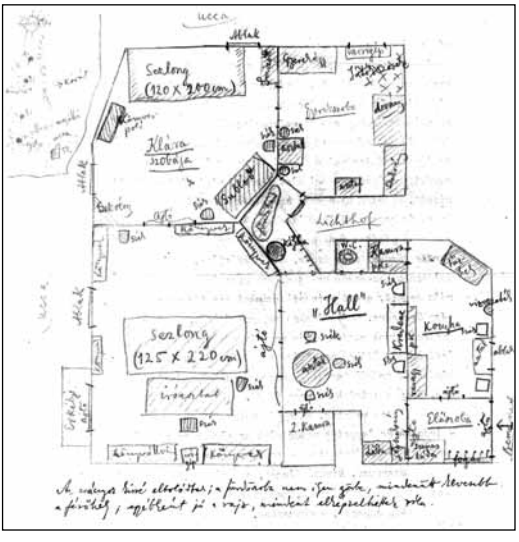

[1] Szabó Lőrinc nagybátyjának, Gáborjáni Szabó Mihálynak küldött leveléből = Szabó Lőrinc, *Napló, levelek, cikkek*, vál., s. a. r., jegyz. Kabdebó Lóránt, Szépirodalmi, Bp., 1974, 179.

[2] Kabdebó Lóránt, *A Nyugattal való párbeszéd egy pillanata: a Pandora*, ItK, 115(2011)/5. 505–549. interneten: http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2011-5/kabdebo.pdf = Uő, *Mesék a költőről: Szabó Lőrinc-tanulmányok*, Budapest, Ráció, 2011, 38–77.

És itt élte át családi élete nagy válságát is, amint egy szerelmi fellángolás során a Balatonnál bevallotta feleségének, hogy legjobb barátnője, fiatalabb pártfogoltja már több éve szerelmi szálakkal kötődik a költőhöz. A huszonöt évig tartó szinte kettős házasság legdrámaibb pillanatai zajlottak itt. A költő a két nő békés egymás mellett élését szerette volna elérni, amit a feleség előbb elfogadott, majd hirtelen öngyilkossági rohamával lehetetlenné próbált tenni. Mindezt egyrészt az asszony teljes terjedelmében publikált naplójából ismerhetjük,[3] másrészt a szerelmesek levelezéséből.[4]

***

Felfedező barátjának, Babitsnak – aki valaha lakásába fogadta a Pesten tengődő ifjú egyetemistát, sőt akinek hálából eljegyzett menyasszonyát is átadta a már befutott költő, feleségnek –, keserű egymástól eltávolodásuk oldásaként levélben rajong új lakásáért, amelybe vendégül hívja valahai barátját:[5] „Azt tudjátok, hogy három szoba, fürdőszoba, hall. És hogy minden új. Azt is, hogy minden picike, csak a lakbér nagy. Már majdnem teljesen berendezkedtünk. Az én szobám van leginkább kész. Ide már csak függöny és sezlontakaró kell. Van íróasztalom, két új, remek keményfa könyvállványom. Mind fekete. Körös-körül az egész szobában könyvek. Egy ablak és egy erkély, ahonnan széles, szabad, kertes a kilátás. Az utca embertelenül csöndes. Klárinál hiányzik a legtöbb apróság, sőt egy nagyobb bútordarab is, egy smizett. Két ablak két utcára. A kislánynál egy ablak. Az ebédlőnek is használt hallt négyszárnyas, sárga függönyös üvegajtó választja el tőlem. A hallból a fürdőszobán át a gyerekhez jutni, úgyhogy az egész lakás körben végigjárható. És szép parkett, sok villany! Ha kicsi is minden, egyúttal szép, és hely az eddigihez képest rengeteg van. – –”

És – vágyott bennfentességét kiváltandó – le is rajzolja.

Nagy reményekkel készül a honfoglalásra: „Igen jól érzem magamat ebben az új lakásban, egy kicsit túl csöndesen, egy kicsit nem véglegesen, de mégis nagyon-nagyon jól. Most kezdek rendes életet élni, eddig csavargó voltam. Amit ezzel a lakással tanultam, azt nem olvastam még semmiféle szociológiai könyvben; azt nem tanultam meg a házasságommal. Úgy érzem, elveszett évnek kell tekintenem minden eddigit (a pesti évekre gondolok), és hogy minden energiámat már nagyon régen lakásszerzésre kellett volna fordítanom. Ezentúl csak a lakásomból, a kisgyermekemtől fogok tanulni.”[6]

---

[3] *Szabó Lőrincné naplója (1921–1924) = Szabó Lőrinc környezetének naplói*, vál., s. a. r., utószó Tóth Mariann, Miskolci Egyetem BTK Szabó Lőrinc Kutatóhely, az MTA Könyvtára, Miskolc, 2007 (Szabó Lőrinc Füzetek 8); interneten: krk.szabolorinc.hu. (Tartalom fülben: Szabó Lőrinc Füzetek) 23–40.

[4] *Huszonöt év: Szabó Lőrinc és Vékesné Korzáti Erzsébet levelezése*, s. a. r., jegyz. Kabdebó Lóránt, Lengyel Tóth Krisztina, Bp., Magvető, 2000; interneten: www.irodalmiakademia.hu. Szabó Lőrinc címszó alatt

[5] Szabó Lőrinc Babits Mihálynak küldött leveléből = Szabó Lőrinc, *Napló, levelek, cikkek*, *i. m.*, 179. A levél az Országos Széchényi Könyvtár Babits-hagyatékában található, a levél jelzete: Fond III/1169: 11. A rajzot a Kézirattár engedélyével közöljük.

[6] Szabó Lőrinc már idézett, Babits Mihálynak írott leveléből, *i. m.*, 178.

Ha körbejárjuk a házat, még ma is „széles, szabad, kertes a kilátás". Ezt bizonyítja az interneten kikereshető műholdas térképfelvétel is. Barátom, aki Szabó Lőrinc mai egyik legjobb ismerője, a krk.szabolorinc.hu, az MTA és a Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelye weblapjának készítője a napokban költözött egy közeli műemlékház manzárdlakásába. Ablakán kitekintve együtt gondoltuk végig, milyen lehetett a költő tekintete köré szerveződő város képe a magasból. A beköltözést megelevenítő versek eredeti publikációi rögzítették is a költő gyönyörérzetét. Bennük alakult a kései *Hálaadás* című versének poétikai számvetése: „Ima a gyönyör, a gyönyör ima."[7] Csak közben szétvezetett poétikája, hogy majd a *Tücsökzenénél* ismét egybeálljon az 1927-es kezdet.

***

Két verset ismerünk, amelyek közvetlen a lakás birtokbavételének idejéből, 1927-ből származnak. Mindkettő a Szabó Lőrinc-i költészet poétikájának végleges kialakítását előlegezi. Csakhogy a költő utólagos kötetbeosztásával és két poétikai szemléletű átírásával egymástól igen távoli helyekre származtatja a közel egyidős keletkezésű verseket. Ezzel is szuggerálva utólag az irodalomtörténetileg – a monografikus feldolgozásban – megosztva megrajzolt poétikai formációkat. Elválasztva időbelileg a születés egyidejűségében már jelen lévő *Te meg a világ* típusú és a *Harc az ünnepért* jellegű verseket. Mindkét vers erre a lakásra vonatkoztatott, ez bizonyítja a formálásukban jelen levő kettősség csírájában egymáshoz kapcsolódó költői alakulását. Tematikailag közös szervezőjük: a költő személyes viszonya az új, első önálló lakáshoz. Hangneme: az öröm sugárzása. A versek poétikai pozíciója: a személyiség metafizikai helyzetének keresése a létezés rendjében.

Az első, az utóbb *Új lakásban* címen ismert és azóta is sokszor idézett vers *Vízvezeték és villanykapcsoló* címmel először a Pesti Napló 1927. október 2. számában jelent meg. Benne és általa az e világi létezés materia-

Vízvezeték és villanykapcsoló

Irta: Szabó Lőrinc

A parkettet már legyalulták,
most söprőm a forgácsokat,
— bár gyalulnám le én is lelkemet
és söpörnék ki minden szemetet,
mi bennem fölgyült s megkeseredett!...

Milyen üresek még itt a falak,
s milyen tiszták... mint gyermekek
lakatlan lelke!... Óh,
készül az új ház, de milyen
lesz benne az új lakó?!

Ődöngök a szobákban szerteszét,
barlangban, második emeleten...
Idegen még, de máris az nekem,
mi bogárnak a páncél s ostromolt
katonának a fedezék:

sánc és fedezék: be védtelen
voltam eddig, be fázó-meztelen,
s be jó lesz most, csupaszság évei
után e szép, friss falakat
új ruhaként magamra ölteni!

Szép, friss falak, tiszták, üresek,
ma még csak sok rejtett csövetek
mutatja, hogy éltek, a víz meg a fény:
mint tűrő, jóságos tehén
fehér testéből ömlik a tej,

úgy ömlik belőletek is
az élet!... S mint a hitetlen a friss
forrásnál, mit Mózesnek a vén
szikla nyitott meg a csodák
s hitek legendás idején:

úgy remegek én is a csoda előtt:
fényt fejek a falból, vizet, erőt,
élő villanyt a halott
kövek husából: él ez a kő,
s a benne lüktető

kapcsolókat és vezetékeket
valami nem-ismert Közösség
küldte hozzám, hogy életemet
szomszéd sorsokkal összekössék
s vezetve mind (együtt s rejtelmesen,

ahogy az Úr egyszerre vezeti
és egy tengerbe kis és nagy folyóit)
így szóljanak: — Érezd bennünk a lelkek
kontaktusát, mint tíz uji érzi egymást,
mikor imára kulcsolódik!

[7] Szabó Lőrinc, *Hálaadás*, Válasz, 1948/9. (szeptember), 655–657.

lizálódását követve mutatja be az ebben a világban helyzeteit kereső személyiség aktivizálódását a létezése megváltozó körülményei között. A gyönyör imává lényegülésének folyamatát fedi fel abban a létezésben, amelyet „az Úr" vezeti, irányítja, fogadja be, sőt rendszerezi. Ezzel poétikailag kiszabadítja a mindennapi megalázó nyüzsgéshez, megszorítottsághoz kötözöttségből, és az egész versben fejlesztett kivezetettséget, különállást egyszerre egy megélhető „kontaktus"-ba vezeti át. Ezáltal a vers első, 1927-es változata a személyiség megtisztulásának, megmenekültségének megteremti a metafizikai kiterjesztettségét.

De mihelyt a *Te meg a világ* kötet nyomdába küldött szövegében,[8] az 1932-es véglegesítésben kézírásával „az Úr" helyére „a Föld" megnevezést illeszti, máris visszavezeti egyfajta materialista misztikába a vers zárását. Hiába őrzi továbbra is az imádkozás gesztusának költői képét, sőt mintegy fel is erősíti azt egy pszeudo-vallásos szöveggel, „a lelkek kontaktusát" kifejezést „a lelkek egyességét" szertartásosságának átvételével – a misztika mégsem tudja, nem is akarja ezúttal egyensúlyozni a metafizika elvetélését. A poétikai egyensúlyozás, a személyiség viszonyítottsága megmarad ugyan, de a materializált misztika éppen az e világi, a „Föld" által szerveződő létezés bonyodalmainak feloldhatatlanságát sugallja. Mely által minden örömérzés egyúttal menekülésssé, a személyiséglátomás szociológiai bekerítettséggé szerveződik át a versben.

A lakás sziget volta éppen ezzel az élhetetlen világgal szembeni tehetetlenségnek a dokumentálása, a menedék olyan szembenállás-igényt teljesít be, amely majd a *Te meg a világ* kötet alapversében, *Az Egy álmai* címűben[9] visszhangzó, a Werther keserveiben feltűnő őrült menekülő alakja és Stirner személyiségképlete beteljesítésének primitívebb előképeként jelenik meg. *Az új lakásban* ennek lesz a felvezetése.

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogyha a háló megmaradt
sértetlenül?
- - - - - - - - - - - -
Tengerbe, magunkba, vissza! Csak
Ott lehetünk szabadok!

Szabó Lőrinc-monográfiájában Kulcsár-Szabó Zoltán ezt a poétikai helyzetet gondolja át: „A *Te meg a világ* kevésbé az individualitás önleírását, mint inkább ennek végső lehetetlenségét tárja fel, az individuum költészete helyett

[8] A vers első újságpublikációja kivágott és a költő által autográf átigazított, az MTA Könyvtára Kézirattárában Ms 4650/50. szám alatt őrzött példányában.

[9] Szabó Lőrinc, *Az Egy álmai*, Pesti Napló, 1931. március 15. = Uő, *Te meg a világ*, Pantheon, Bp., 1932, 55–57.

az individuum válságának költészetét megvalósítva […] jelezvén ezzel, hogy e differencia mentén nem annyira a lírai én »alakja«, hanem annak olvashatatlansága ismerhető csak fel."[10] Ha követem kollégám sejtését, akkor a személyiség megbomlását értelmező tudatállapot képi átgondolásaként kell elfogadjam ezt a kettős tudatállapotot felmutató poétikai képződményt. Olyan határhelyzetként, ahova a huszadik századi költők a személyiségelemzésben a legveszélyesebb tudati állapot rögzítése során jutottak.[11]

Honnan került a Szabó Lőrinc-versbe ez az inkább képzőművészeti vagy zenei alkotásmódra jellemző, oximoron-szellemű képződmény? Talán az utóbb általa lefordított Goethe-regényből, a *Werther*ből származó extrém szöveg intertextuális feldolgozása?[12]

A Max Stirner[13] későbbi történeteit megelőző, Goethénél még extrémnek feltűnő, és éppen ezért a narrációban csak epizodikus helyet foglaló személyiségképlet a Szabó Lőrinc-i költészetben Stirner ihletésére[14] már központi helyet foglal el, a kötet emblematikus versének – és ezáltal költészete akkori poétikájának – válik meghatározó narrációs eseményévé.

„– Szóval boldog volt? – kérdeztem.

– Ah, bár lennék megint az! – mondotta. – Akkor olyan jól éreztem magamat, olyan könnyű, olyan jókedvű voltam, mint hal a vízben. […]

– Milyen időt magasztal a fia, hogy akkoriban oly boldog volt, olyan jól érezte magát?

– Szegény bolond! – Felelt szánakozó mosollyal az asszony – biztosan arra az időre gondol, amikor nem volt eszénél, mindig azt dicséri; azt az időt, amit a bolondokházában töltött, ahol semmit sem tudott magáról –

Mint mennykőcsapás, úgy ért ez a közlés, valami pénzdarabot nyomtam az öreg markába, és gyorsan otthagytam őket.

– Amikor boldog voltál! – kiáltottam fel, a város felé sietve – amikor oly jól érezted magadat, mint hal a vízben! – Úristen! azt rendelted az ember sorsául, hogy ne legyen boldog, csak míg nem jön meg és csak ha már megint elment

---

[10] Kulcsár-Szabó Zoltán, *Tükörszínjátéka agyadnak. Poétikai problémák Szabó Lőrinc költészetében*, Ráció, Bp., 2010, 91–104., az idézet: 101.

[11] Kabdebó Lóránt, *A Szabó Lőrinc-vers mondhatósága* = Uő, *Centrum és redivivus*, Parnasszus Könyvek, Bp., 2012, 52.

[12] Goethe, Johann Wolfgang von, *Werther* – Kapitel 2, 1772, Am 30. November, http://gutenberg.spiegel.de/buch/3636/2

[13] Max Stirner, *Der Einzige und sein Eigentum*, Leipzig, [o. J.], Philipp Reclam, 429 p.

[14] Szabó Lőrinc emlékezése: „megvettem, olvastam, szerettem, sőt be is köttettem s könyvtáramban ma is őrzöm Stirnernek *Der Einzige und sein Eigentum* című munkáját" (Szabó Lőrinc, *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések*, szöveggond. Lengyel Tóth Krisztina, jegyz. Kiss Katalin, Bp., Osiris, 2001 [Osiris Klasszikusok]; interneten: www.irodalmiakademia.hu, Szabó Lőrinc címszó alatt, 339–340.). Szabó Lőrinc könyvtárában helyrajzi száma: 004010026. Katalógus száma: [3951] = *Szabó Lőrinc Könyvtára, II. Külföldi szerzők művei*, Forgács Anita adatbázisát kiegészítette, jegyzetekkel ellátta, a katalógust szerkesztette és a bevezetőt írta Buda Attila, Miskolci Egyetem BTK Szabó Lőrinc Kutatóhely, Miskolc (Szabó Lőrinc Füzetek 6.); interneten: krk.szabolorinc.hu. (Tartalom fülben: Szabó Lőrinc Füzetek)

az esze! – Nyomorult! és mégis, hogy irígylem a sötétségedet, elméd zavarát, amelyben sorvadozol! Te reménykedve indulsz el, hogy virágot szedj a királynődnek – télen – és búsulsz, hogy nem találsz, és nem fogod fel, hogy miért nem találhatsz."[15]

Miután kollégám elfogadva a goethei szövegazonosítást, a Werther-fordítást leíró verset idézi fel (*Werthert fordítva és mindig* – megjelent: Az Est, 1938. január 16.), amelyben „bőven él a börtönbe zártság és a majdhogynem elképzelhetetlen határátlépések képzeteivel".[16] Ez a megfigyelés pedig a vers keletkezésének filológiai történetével kapcsolódhat. Ugyanis a fordítás zárása pillanatában csak a halra és hálóra visszaemlékező iker-képre utaló képzetét írja meg az MTA Könyvtára Kézirattárában található vázlatfüzete gyorsírásos vázlatában a költő,[17] melyet akkor nem tud teljes verssé befejezni, csak jóval később („1938 jan. 9. végig megcsináltam"), amikor ráfigyel az oximoron értelmezhetőségére: a bezártság és elszabadultság kettős szemléletének értelmére. Az áldozatokkal való azonosulás a fordítás megszűntével az alkotó felszabadulását hozhatná, de ugyanakkor az alkotónak az alkotás által való rabságát egyenértékűsíti ezzel a szabadsággal: „és mindig" – emeli be a címbe tanulságát. Egyszerre kétféle világban egyenrangúan benne élni: a logika és pszichológia egymást opponáló, egymásból ki mégsem bonyolódható metafizikájához eljutni.

A költői megszólalásmód változásának hátterében megjelenik a fizika létszemléletének huszadik századi megváltozása. A vizsgáló és a vizsgált viszonyában a rátekintés hatásaként a dolgok állandó alakulásban léteznek. A pozitivizmus önbizalma – amikor Max Planck tanára eltanácsolja fiatal tanítványát a fizikától, mondván, ott már minden törvényekbe szabott – múltán eseménnyé válik a törvények megkérdőjelezhetősége. „Planck fia később elmondotta, hogy még mint gyermeknek, egy grunewaldi séta alkalmával beszélt neki apja új elgondolásairól. Kifejtette, hogy érzése szerint vagy olyan jelentőségű felfedezést tett, amely talán Newton felfedezéseivel hasonlítható össze, vagy alapvetően téved. Planck tehát már ebben az időben tisztában volt azzal, hogy képlete a természetleírást alapjaiban megrendíti, hogy ezek az alapok egy napon megmozdulnak és jelenlegi, a hagyomány által meghatározott helyükről új és az idő szerint még teljesen ismeretlen egyensúlyi helyzetbe kerülnek."[18] Majd Niels Bohrt idézve Heisenberg rátalál a műalkotásra és a tudományos ténykedésre egyként érvényesként megjelenő oximoronra: „az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk".[19]

Maga Szabó Lőrinc a *Werthert fordítva és mindig* című verse sikeres befejezésekor, a *Harc az ünnepért* 1938-as kötete készítésekor ismerte volna a fizikusok már korábban is hangoztatott megállapításait? Hasonlókat összegez:

---

[15] Goethe, *Werther szerelme és halála*, ford. Szabó Lőrinc, Az Est-lapok kiadása, Bp., 204–206. (Filléres Klasszikus Regények)

[16] Kulcsár-Szabó Zoltán, *Válasz az opponensi véleményekre*, Bp., 13-1-09. [kézirat]

[17] MTA Könyvtára Kézirattárában Ms 4651/282.

[18] Werner Heisenberg, *Physik und Philosophie*, 1959, magyarul: Werner Heisenberg, *Fizika és filozófia* = Uő, *Válogatott tanulmányok*, Gondolat, Bp., 1967, ford. Kis István, 75.

[19] Werner Heisenberg, *Válogatott tanulmányok*, *i. m.*, 102.

„Ateista verset még nem írtak; s ahogy a modern fizika sugárzássá differenciálja az egész anyagi világot, úgy finomul szellemmé a földi matéria sok tüntetően materialista költeményben. A szerelemben és minden misztikumban mindig istennek vagy isten modifikációinak a mágnese borzongatja a költők idegeit. Még esetleges kételyük, lázadásuk és panteista önistenítésük is csak új és rejtettebb kísérlet a csöndes vagy rettentő titok, az igazság megközelítésére és megvilágítására; s ebben is nemegyszer filozófusoknak és egyházatyáknak a rokonai."[20] A *Harc az ünnepért* poézisa belefoglalhatja-e a lepusztultság ellenkezőjeként a hal és a háló ikonszerűségével és mozgásalakulásával létszemléletébe az ünnephez vezető rejtekutat is? És mindez visszavezethető-e az *Új lakásban* első publikációjáig?

Hogy ez a kérdés benne van a vers poétikai lehetőségében, azt éppen a következő, *Napsütés az erkélyen* vers fordított szerkezeti építkezése bizonyítja. Az utóbb *Őszi erkélyen* címen véglegesített vers először ugyanis *Napsütés az erkélyen* címmel a Pesti Napló 1927. november 6-i számában jelent meg.

A vers materialisztikus rajzolata kiszorul a környezetrajzba, míg maga a vers egészében megelőlegezi, és az új lakás kiváltotta gyönyör-ima okán a *Harc az ünnepért* metafizikáját gondoltatja végig. Ezért is helyezi majd a költő ezt a verset az 1943-as *Összes versei* gyűjtemény *Régen és Most* kötetébe. A vers azt a poétikát formázza, amely 1927-től kezdődően szintén jelenlévője a Szabó Lőrinc-i pályának. Csak végleges kidolgozására az 1938-ban megjelentetett kötetben tesz először kísérletet, amelyet Halász Gábor Nyugat-beli kritikai írásában azonnal visszasza is igazol. „Íme az ellentétre fordult romantika; valamikor az elvágyódás jelentette a lélek szabad röptét, a kötelékek lehullását, nem is olyan régen még a képzelet eufóriás állapot volt, szinte testi gyönyörűség, ma beteges kényszer és röstellt gyengeség, a lélek hibája. A kor légnyomása változott, és a régi szabad lélegzés kapkodó, ziháló lihegésre fordult. De a »külső isten«, az újból felszabadító már

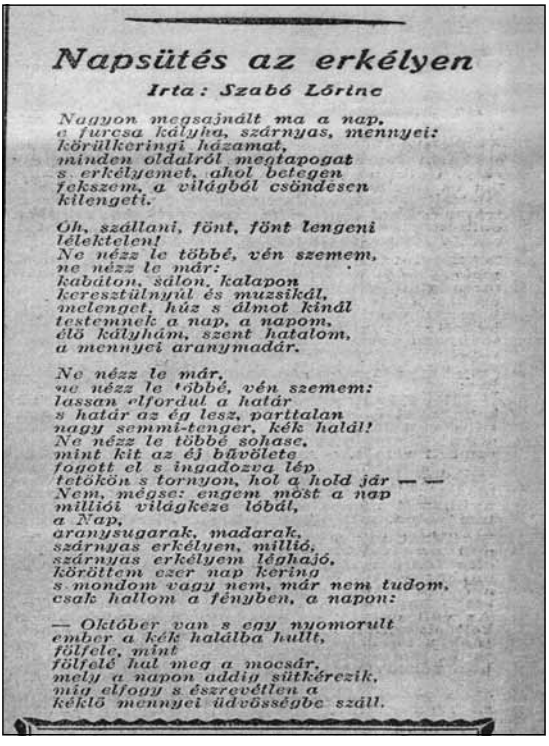

Napsütés az erkélyen

Irta: Szabó Lőrinc

Nagyon megsajnált ma a nap,
a furcsa kályha, szárnyas, mennyei:
körülkeringi házamat,
minden oldalról megtapogat
s erkélyemet, ahol betegen
fekszem, a világból csöndesen
kilengeti.

Oh, szállani, föntt, föntt lengeni
lélektelen!
Ne nézz le többé, vén szemem,
ne nézz le már:
kabáton, sálon, kalapon
keresztülnyúl és muzsikál,
melenget, húz s álmot kínál
testemnek a nap, a napom,
élő kályhám, szent hatalom,
a mennyei aranymadár.

Ne nézz le már,
ne nézz le többé, vén szemem:
lassan elfordul a határ
s határ az ég lesz, partitalan
nagy semmi-tenger, kék halál!
Ne nézz le többé sohase,
mint kit az éj bűvölete
fogott el s ingadozva lép
tetőkön s tornyon, hol a hold jár — —
Nem, mégse: engem most a nap
millióí világkéve lóbál,
a Nap,
aranysugarak, madarak,
szárnyas erkélyen, millió,
szárnyas erkélyem léghajó,
köröttem ezer nap kering
s mondom vagy nem, már nem tudom,
csak hallom a fényben, a napon:

— Október van s egy nyomorult
ember a kék halálba hullt,
fölfele, mint
fölfelé hal meg a mocsár,
mely a napon addig sütkérezik,
míg elfogy s észrevétlen a
kéklő mennyei üdvösségbe száll.

[20] Szabó Lőrinc *Isten és a világ* című rádióelőadása, 1940. március 25., húsvéthétfőn, 17.35–18.10-ig, a rádió Bp. I. adóján. Közlésünk alapja: autográf javítású gépirat, PIMK, letét, file: 14.2376–78., 14.2332–2343. = Uő, *Irodalmi tanulmányok, előadások, kritikák*, szövegg., jegyz., utószó Kemény Aranka, Osiris Kiadó, Bp., 2013 (Osiris Klasszikusok), 566.

megszületőben van. Amikor elkapja a társulás eddig kikerült sodra, amikor a közösség idegen valóságát kezdi érezni, új értelmet kap az én is. A végső diadalérzet a megsemmisülés; a termékeny áldozat, amit meghoz a mag a növényért, az egyes az egészért, a jelen a jövendőért, ami benne élt, ha rejtett igényként is. »Elbúcsúztam magamtól. Hogy mi lesz – én is csak sejtem. Testem óriás – keretté tágult. Legnagyobb alázat – te legnagyobb hit, segíts meg! Segíts – te is, szerencse!« Az egyén magánál erősebb erők vonzásának enged, tévelygő akaratát vaskényszer irányítja végre határozott cél felé. A repülőút mélyebb értelme a rohanó gépbe zárt utas számára, a »boldog kiszolgáltatottság«; az én gőgös-csüggedt önkénye helyett a valóság kemény-nyugtató parancsuralma." Majd hozzáteszi legmélyebb megfigyelését: „A régi kötetnél a vers, most az ember állott a mérlegen: egyik sem kisebb rangú a másiknál."[21] A materializmus és az ateizmusellenesség oximoronjában hullámzóan alakuló kettősség mindegyik poétikai variációban benne él a Szabó Lőrinc-i költészetben 1927 után.

Hogy Halász Gábor mit is ért „külső isten" alatt? Az e világi hatalmat vagy a teremtő-elrendező erőt? Gottfried Benn hitetlenségét vagy T. S. Eliot hitét? Ez Szabó Lőrincben is hullámzóan alakul az évtizedek során. Amikorra *Őszi erkélyen* címmel végleges formát ölt, akkor már a „harc az ünnepért" kereső üzenetébe zárja a vers utolsó versszakát. És ha a harmadik versszakban megtartja ugyan nagy nyelvi ötletét („kék halál"), de mindezt a jövendőbe alakulás helyett már perfektumként a jelenben elértként fogadja tényként („lesz" helyett „lett"-ként), melyből az utolsó versszakban kivezethet, a teljes versszakot az ünnep elégiai légkörébe emelve. A versszak végleges beteljesültsége egyben előképe a *Tücsökzene Az elképzelt halál* című fejezetében a vágyott lepkévé vedlésen át beteljesedő metamorfózisnak:

s egy nyomorúlt
földi lélek az égbe hullt,
a megváltásba, föl, ahogy
fölfelé hal meg a mocsár,
mely a napon addig sütkérezik,
míg elfogy s észrevétlen a
kéklő mennyei üdvösségbe száll.

A két vers 1927-ben, első publikálásukkor, és utóbbi átdolgozásaikban ekképpen kétfelé szállt, másképpen egészült ki véglegessé.

A „külső isten" poétikai képének kiszűrése, mely éppen az e világi „külsővé" válás ellenében az ember helyének az „evilágiság" túllépésében való elringató ima és gyönyör összeszőtt kettősségét, sőt eggyé szőtt vágyakozását poétizáló sejtelmeit csillantja fel költészetében – ez lesz az „új lakás" kiüresedésének, materializálódásának folyamatosan vágyott ellenpontozata. Örök belső küzdelme, amely éppen a poézis embert elhelyező létezési lehetőségét idézi meg legjobb pillanataiban. Az 1927-re következő, végzetessé dramatizálódó 1928-as

[21] Halász Gábor, *Harc az ünnepért: Szabó Lőrinc verseskönyve*, Nyugat, 1938/7. II. k. 61–63. = Uő, *Tiltakozó nemzedék. Összegyűjtött írások*, Magvető, 1981, 806–807, 808.

állapotfelméréseiben éppúgy, mint az öntudattal is kimondott-felvállalt *Harc az ünnepért* korszak ámulat szőtte hangvarázsolásaiban.

***

Hogy miként és hol is helyezhető el mai térképünkön ez a Gólya utcai lakás? A ház mai címzése: Bókay u. 56. Az Apáthy utcai sarokház. Az Üllői út felé tekintő erkély mögötti lakás. Még a múlt században a költő özvegyét autóval végigvittem valaha volt lakásaikat megmutatni. Erről a lakásról csak keserű emlékek éltek benne, és hozzátette, igen, ez volt az. Innen mennyiszer néztem, és vártam haza Lőrincet…

Beletekintve az éjszakába. Rossz emlékek? A költő emlékezetében mégis a fővárosban való meggyökeresedésének pillanatát idézi. 1940-ben, az Arany János-érem ünnepélyes átadásakor mondott beszédében az első önálló lakás birtokbavételéről mint életének egyik különösen fontos eseményéről emlékezett meg: „A VIII. kerületi Gólya utcában új harmadik emeletet [második emelet volt, csak a magasföldszint miatt emlékezett a költő utóbb ekként!] húztak egy régi házra, és én jó néhány esztendei albérleti hányódás után végre a magam ura lettem a magam fészkében. Ekkor vertem igazán gyökeret Budapesten. Órákig időztem feleslegesen a készülő új lakásban (amelyről verset is írtam), s néztem, hogyan gyalulják le a parkettet, hogyan festik ki kedvem szerint a falakat, – még idegen volt a lakás, de ahogy a versemben írtam, máris az volt, ami a bogárnak a páncél, s ostromolt katonának a fedezék. Volt már igazi otthon, ahol lehajthattam a fejemet, s igazán szívem mélyéből sóhajtott fel a versem.” Az önálló otthon jelentőségét életében így jellemezte az idézett ünnepi beszédben: „Magyarország legérdekesebb, legizgatóbb természeti alakulatának, képződményének tekintettem a városomat, s hogy egy kicsit mindeddig mégis idegen maradtam, azt csak akkor vettem észre, amikor először költöztem benne főbérleti lakásba.”[22] Majd még később, 15 év múlva így kommentálta ezt az eseményt: „Ezzel váltam valóban budapesti lakossá!”[23]

***

Hozzám miért lehet közel e tájék? Újabban a személyi igazolványba nemcsak a szülőváros írják be. A kerület külön várost is jelent. Légvonalban nem is olyan messze születtem, a Rökk Szilárd utcai Bábaképzőben, pár évvel e versek keletkezése után. Sőt, a költő még akkor is ott dolgozott Az Est-lapoknál – akkor már a Magyarországnál –, még közelebb szülőhelyemhez.

---

[22] Szabó Lőrinc, *Húsz év Budapesten* = Uő, *Emlékezések és publicisztikai írások*, szerk., jegyz., utószó Kemény Aranka, Osiris, Bp. 2003 [Osiris Klasszikusok] 515.

[23] Szabó Lőrinc, *Vers és valóság*, *i. m.*, 52.

Monspart Sarolta

Az én „Majorom”, a Városmajor

Nem emlékszem, csak szüleim elmondásából, hogy a háború után milyen is volt a Városmajor. Pedig ott figyeltem a babakocsiból, mikor Édesapámmal mentünk kecsketejért hetente kétszer is, Hűvösvölgybe. Akkor is, és most is, 70 évvel később, itt lakom a szélén, a nagy zöld terület érintőjén. A hét évtized alatt csak egyszer laktam pár évig Pesten, a Margitszigethez közeli Balassi Bálint utcában.

A Városmajor régen is, és most is négy különböző területből állt/áll, köztük egy-egy átjáró utcával, amelyeken régen még autóforgalom is volt. A Csaba utcánál kezdődő első rész adott helyet a két templomnak, a teniszpályáknak, és később a szabadtéri színpadnak is. A második rész a Szamos utcától gyalogosan a legforgalmasabb, hiszen a Nyúl utcai tömegközlekedés megállói adták/vitték az átkelő utasokat. Sokáig csak egy játszótér, később egy bekerített labdarúgó- és kosárlabdapálya adta a hangzavart Kisfaludy Stróbl Zsigmond 1940-ben készített első világháborús emlékműve közelében. A harmadik rész, a Temes utcán túl talán területileg a legkisebb, a Beethoven-szoborral, amelyet 1932-ben Horkay János alkotott. S a negyedik rész sokáig áthatolhatatlan volt, bozótos, út és ösvény nélküli, egészen a János-kórház melletti villamos-körforgalomig. Mindig volt és van hajléktalan lakója ennek a területnek. A fogaskerekű vasút már 1874-től innen indult fel a hegyre 2800 méteres pályáján, valamint sokáig kertészet is árulta mellette a kertekbe való növényeit. Most már egy új gimnázium, teniszpályák és a megszűnt BSE kosárlabdacsarnoka egy nagy parkolóval is ebben a negyedben terpeszkedik.

A rövid és nem teljes bemutatás után, ismertetem kettőnk együttélését az utolsó 70 évben.

A Városmajor úti Általános Iskolába jártam nyolc éven át. Amelynek egyik tervezője egy szépreményű fiatal építész, bizonyos Karl Kosch volt, akit inkább Kós Károly néven ismerünk… Akkoriban még nem volt szabad egyedül a legrövidebb úton, a Városmajoron átmennem az iskolába, hanem körbe kellett az utcákon kockázva haladnom. Sok furcsa történetet meséltek az áthaladó felnőttek, akár a „mutogatós bácsiról”, vagy a ridikült/táskát vállról elkapó „urakról”. Alig értettem, mitől féltenek.

Gyermekként a három öcsém mindig mehetett játszani a Városmajorba, míg én, a leány sosem. Ezért aztán nem is a szüleimre, hanem a Majorra nehezteltem. Alig tehettem be a lábam a nagy, zöld parkba. Pedig sok népünnepen, május elsején felhallatszott a zene, a zaj, de csak a teraszról bámulhattam szomorúan az eseményeket. Így életem első 15 évében nem voltunk jóban, haragudtam rá. Három évszakban, de télen néha nem.

Kivétel volt a pár hét kemény tél. Hidegben felöntötték az első majori teniszpályákat, és órákon át korcsolyáztunk. Azok az idők felejthetetlenek. Szinte

az iskola összes tanulója, leányok és fiúk, ott siklottunk különböző minőségű korcsolyákkal, eltérő sportolói tudással, míg tartott a nagy mínuszos hideg. Együtt voltunk, szórakozva sportoltunk, ismerkedtünk és bolondoztunk. Fantasztikus sportpálya volt a majori, természetes jég. Úgy éreztük minden évben, hogy nagyon hamar jött a tavaszi felmelegedés, a jégpálya olvadása.

Már gimnazista voltam, mikor megismerkedtem a tájfutással. Egyre gyakrabban, hetente többször is a Városmajoron át futottam a János-kórházig, és onnan tovább Hűvösvölgybe, Solymárra, Nagykovácsiba vagy Budakeszire. Akkoriban nem volt nagy gépjárműforgalom, szerencsére. A bemelegítő, lassú első ezer méter sok nézelődéssel a Majoré volt. Lassan, de megszerettem! Hiszen itt még a futótempó sem volt gyilkos, hasonlóan az edzés végén a levezetés utolsó métereihez. Később a hátsó, negyedik Városmajor területén, ahol a legkevesebb gyalogossal lehetett találkozni, kezdtük el Skerletz Iván tájfutó, sportbarátommal az intervallumos edzéseket, a rövidebb résztávosokat. Alapos bemelegítés után 100 méter lendületes 30 darab, s köztük 100 méter lassú futás. Oda-vissza a kisúton. Nem könnyű edzés, de szuper a „díszlet", körülölel a Major. Szívesen futottam itt, még árnyék is volt a szép nagy fák alatt.

Érdekes, de úgy emlékszem, hogy talán sosem voltam szerelmespár tagjaként a Majorban senkivel: nekem az egy sportstadion volt. A legcsodálatosabb, amelyet a természet ad: oxigéndús levegő, rugalmas földtalaj, évszakonként változó külső, árnyékos futópálya, csicsergő madarak kora reggel. Télen a frissen hullott porhóban futni a legnagyobb élvezetek egyike!

Aztán a második 15 év után jött a rohadt kullancs és a betegségemet fel nem ismerő orvos. A gyógyulás éveiben megint alig jártam a Majorba. Erről nem tehetett. Majd mindenhol, de másutt kerestem a gyógyulást, a két, majd egy bottal járást, a lassú futást újra. Valamint a saját elvesztett egész énemet, az új feladatomat az élsportoló helyett. Ha már itt tartott a Jó Isten, akkor valamiért csak tette!

Közben családalapítás Péterrel, Botond gyermekünk érkezése, s lassan kezdődött az élet elölről. Botond is a városmajori iskolába került elsősnek, s boldogan mehetett az átfogón át, keresztül a Majoron nap mint nap az iskolába és vissza. Később kaptam egy kutyát, akit mindennap reggel a munka előtt én „legeltettem" a Majorban. Gyorsan jóba lettünk újra a régi utakkal, fákkal, a megszokott eldobott szeméttel… S volt már néha idő arra is, hogy kint ülve a teraszon csak nézzem a szépen zöld, égbe nyúló, vagy a széltől haragosan hajladozó fákat akár fél órán át is. Estefelé gyakran repkedtek denevérek, s később baglyok is. Nagy szerencse és jó érzés a Városmajor szélén lakni! Micsoda véletlen, hogy itt lakom, s a teraszon ülve hallgathatom a nyáresti tücsökzenét, az esti előadást a szabadtéri színházból. Milyen mázli, hogy reggelente most már Derke kutyával köszöntjük a többi ebet, gazdáikat, a parkfenntartókat és a mindig ugyanabban az időben áthaladókat. Úgy érzem, ez az én Majorom, az én természetdarabkám, az otthonom. Is.

S végül, most, hogy mindjárt 70 éves leszek, előre megkaptam a legnagyobb meglepetés ajándékomat, a tavasz végén átadott városmajori futókört! Ezt nekem – is – készíthették ajándékul, gondolom, remélem és használom. A kullancsos sánta lábammal nem tudok futni, gyalogolni nem szeretek, tehát futó mozgással, sántán és nagyon lassan, de haladok a pályán. Épp az egyik

nap megkérdezte egy kisleány, fogva édesanyja kezét még, hogy ez a néni mit csinál?! Jól látta, nem fut, nem gyalogol, mint a többiek, de ott kacsázik valamiféle mozgással a futókörön. Egy könnycsepp kigördült sajnálva önmagam, de boldogan és örömmel haladtam az idén kapott futókörön a Városmajoromban!

Rockenbauer Zoltán

A Bródy–Szentkirályi sarok

Nemigen szoktam arra járni mostanában. Vagyis, az elmúlt húsz évben. Pedig nincs messze, de nem esik útba. Még szerencse, hogy van internet, van „street view". Ki se kell mozdulni, be lehet barangolni a halott, virtuális utcákat. A ház a sarkon ugyanolyan spenótzöld, mint régen, az ötödikre innen nem lehet fellátni, de az utcáról se lehetett. Pontosabban, egy kicsit azért igen: ezért csődült össze a nép, amikor én viccből kiültem az ablakunk szélére, és kilógattam a lábamat. Aztán apámtól akkora pofont kaptam… pedig azt hittem, tetszeni fog neki, hogy milyen vagány vagyok.

Itt alul, a sarkon, fodrászat volt. Anyám csak leszaladt, persze csak ha előre bejelentkezett korábban. Néha engem is levitt, ha nem volt hová tennie. Félelmetesek voltak a nagy fémburák, melyekben a gondosan berakott frizurák száradtak. Jól látom? Most a kirakat csokoládét hirdet? Ennek biztos örültem volna. Szemben a gyógyszertár – most is gyógyszertár. Anyám itt kezdte gyógyszerészkarrierét. Ha ránézek a bejáratra, megcsap a patikaszag. Egy illat, ami már nem létezik. Ma kozmetikumokat árulnak, meg sokféle fogkrémet, csupa szép bolti árut, nem kis tégelyekben, fehér papírdobozokban.

Mellette a talponálló is örök. Persze nem talponálló már. Söröző. Az átelleni sarkon a közért: „Szuper Coop". A negyedik szeglet nem volt érdekes, nincs róla emlékem. Bródy 9.: szürke bérház volt, talán a Rádió része? Ki gondolta volna, hogy ez a Keglevich-palota? Cifra palota, zöld az ablaka… nem, ez a ház akkor egyáltalán nem tűnt palotának.

Schwarz bácsi zöldségboltja a házunk Szentkirályi utcai oldalában, na igen, az volt valami! „Ha jó forintját értékeli, úgy árainkat megfigyeli." Istenem, Schwarz bácsi… nemcsak zöldség-gyümölcsös volt, de költő! Reggelente a maga szerzette versikéket piros és kék festékkel, szépen formált kalligráfiákkal pingálta a kis táblákra, amelyeket aztán a ládákra tűzött. A körtésre például: „Édes, mint a méz, szem csak idenéz". Vagy: „Vétkezik, ha ebből nem étkezik" – ez minden gyümölcsre jó volt. A bejárattól jobbra lévőt viszont nem értettem: „Ha egy kiló dughagymát jó földbe tesz, nyolcvan kilogramm termése biztosan meglesz." Dughagyma? Mi az? És egyáltalán, kinek jut eszébe hagymát termelni a város közepén? Schwarz bácsi zsidó volt. Nem nagyon tudtuk mi az, nekem a zöldségest jelentette. „Szaladj le a zsidóhoz, hozzál fel 20 deka darált mákot!" – mondta a nagyanyám, és én futottam, mert szerettem a mákos tésztát. Schwarz bácsi termetes ember volt, nagy hasát kék köpenybe burkolta. Az

orra olyan volt, mint az újkrumpli, amit árult. Ha vettünk valamit, a kezembe nyomott egy marék dióbelet, vagy szilvát, naspolyát. Szerette a gyerekeket, pedig csentek tőle. De ő adott – csak úgy –, hogy a gyerekek is szeressék őt. Meg a szülők. Szerettük Schwarz bácsit, hát persze hogy hozzá jártunk vásárolni. A bolt félhomályában is megbújt még két vers, hosszabbak, mint a kinti rigmusok, és ezek sosem cserélődtek. Bekeretezve lógtak a falon. Az egyik az édesanyákról szólt: „mindig gondolj jóanyádra, a születésnapjára…" – vagy a születés*ed* napjára? –, „ki a szíve alatt hordott"… valami ilyesmi… nem emlékszem már. Szíve alatt? Úgy tudtam, hogy a hasában, mindegy. De ezt sosem mertem megkérdezni, meg azt a másikat sem, az Auschwitzról szólt, és nagyon komornak tűnt. „Most rögtön vegyen – boldogan egyen" – ezeket szerettem.

Voltak gyíkjaim otthon. (Meg papagáj, zebrapinty, békák, halak, hörcsög, tücsök, mezei pocok… mikor mi, sőt apám egyszer egy mongúzt is hozott Indiából.) Schwarz bácsi megengedte, hogy nála fogjunk legyet a gyíkoknak vacsorára. Osztálytársaimmal egész délután legyeket hajkurásztunk a gyümölcsös ládáknál. A végén a legyekhez még egy-egy almát is kaptunk ajándékba. Schwarz néni picike asszony volt, Schwarz bácsi mellett különösen picikének látszott. Schwarz néni egyszer csak meghalt, és Schwarz bácsi becsukta a boltot. Sötétkék köpenyét világos vászonöltönyre cserélte, fején siltes sapkával elegánsan és magányosan sétált a Bródy Sándor utcában. Aztán nem láttuk többet, mondták, kiment a lányához Izraelbe. Jött egy új zöldséges, de ő már nem írt verseket, a régi berendezést újra cserélte. Nem volt sikeres. A boltból hurka-kolbász áruda lett. Ma kínai büfé.

De nem Schwarz bácsi volt az egyetlen híresség errefelé. Az utca végén, a Múzeum körúti sarkon egy öreg cipőfűzős árulta a portékáját. Neki nem volt boltja, csak ült az utcán egy zsámolyon, mellette állványon lógtak a cipőfűzők. Ha felállt, akkor is pont akkora volt, mint mikor ült. Akkora, mint mi, gyerekek. Mert nem volt lába. Azt mondták rá: hadirokkant, ezért engedik neki, hogy ezt csinálja. Két combcsonkja cipőbe bújtatva, ügyesen, döcögve tudott rajtuk menni. Nem, nem is cipő volt, inkább mint két kerek, bőrből varrott virágcserép. Érdekes, hogy pont a cipőfűzőüzletben találta meg a megélhetését. „Fiacskám, hozzál már nekem egy kis vizet" – mondta, ha arra szaladtam, és a kezembe nyomott egy üvegpalackot. A Múzeum kávéházban nem kellett magyarázni, tudták, kinek kell a víz.

Füttyös Gyuri is fel-feltűnt errefelé olykor. A Múzeum-kert kerítésén végighúzta a feszesen összetekert Esti Hírlapot. Mint a játék géppisztoly kattogása, olyan volt a hangja. Ő meg fütyült hozzá. Nem kivehető dallamot, hanem csak úgy, összevissza. Messziről meg lehetett hallani, ha közelített. A hölgyek gyorsan kitértek előle, mivel nem akarták, hogy az Esti Hírlap-tekercs az ő fenekükön csattanjon. Mert Gyuri egyetlen kerek feneket ki nem hagyott volna, amelyik elé került. Persze nem mindenki tudta, hogy Füttyös Gyuri valójában ártalmatlan, hogy a paskolás a jámbor szokása – így aztán néha beverték az orrát vérmes asszonyok vagy háborgó lovagok. Nem tudtuk, hol lakik, és főként, hogy hová tart délutánonként. Elhatároztuk, hogy kiderítjük, és tisztes távolságból a nyomába eredtünk. Összevissza járta az utcákat. Jó óra múlva az öt perc távolságra lévő Blahán kötöttünk ki, ahol délutánonként a sánta cigány fiú snóblizott a haverjaival. Rossz volt a lába, bottal járt, és hófehér volt a ha-

ja. Azt mesélték, purdékorában mezítláb a frissen kiöntött aszfaltba lépett, és azon nyomban megőszült. Később egyre rosszabbul nézett ki, már tolókocsiból árulta a villamosjegyet, és mintha kétszer olyan gyorsan öregedett volna, mint bárki más.

A Bródyban a legmodernebb csodának a Rádió erkélyére szerelt, fehér, négyszögletes óra számított. Egy óra, amely nem mutatóval körtárcsán, hanem csak számokkal jelzi az időt! Ilyet korábban sosem láttam, ez maga volt az atomkor. És rendkívül praktikus szerkezetnek bizonyult a tanév idején. Mivel a Trefort utcai iskola, ahová jártam, mindössze egysaroknyira esik egykori lakhelyünktől, én voltam az osztályból az, aki a leggyakrabban elkésett. Nem a pontatlan természetem miatt, ellenkezőleg. Hét-ötvenkor szólalt meg az iskolacsengő, és negyven másodpercig berregett. A csengetés végéig lehetett büntetlenül beérni, ezt követően az ügyeletes tanár kíméletlenül elvette a renitens diák ellenőrzőjét. „Gyermeke elkésett. Megintem" – ezzel a beírással adták vissza szülői láttamozásra, és otthon sosem vették jó néven az effajta üzenetet. Pedig én precízen kidolgozott módszer szerint érkeztem az iskolába. Reggel, ha a házból kirontva a Rádió órája 07.48-at mutatott, akkor szinte biztos volt, hogy őrült vágtában még elkapom a csöngő végét. 07.49-nél már jócskán megnőtt a bukás esélye, a 07.50-es repülőrajtnál viszont elszállt minden remény. Mármost, a negyvennyolcból nem akartam engedni, így lett belőle olykor negyvenkilenc. Ötven szinte soha.

Nézem a Google-n a Rádió erkélyét, a csodaóra hűlt helyét. Az okos telefonok mindent tudnak, nincs már szükség a diákoknak efféle mankóra.

Viszont a házakba még nem lehet virtuálisan bemenni. Aki nem ott lakik, annak a valóságban sem. Régen csak este 10-től reggel 6-ig zárták a kapukat, és ha az ember otthon felejtette a nagy, rozsdás kapukulcsot, a házmesterhez még mindig be lehetett csöngetni. Ezt azért nem szívesen kockáztattuk, mert kétforintos díjért nyitotta a bejárati ajtót, és nagyon mogorván nézett hozzá. Féltünk a házmestertől – nemcsak kölyökként, még kamaszként is. Mindenféle összeírásokat vezetett a ház lakóiról meg a vendégekről, és az is örökre belénk vésődött, hogy elvette a labdánkat, ha az az ötödikről nagy dörrenéssel a földszinten kötött ki.

„Bródy Sándor utca 26. Funkció: lakóház, kávéház. Építés éve: 1912. Használatbavételi engedély: 1912. ápr. 29. 1992 büfé-átalakítás. Építtető: gr. Károlyi Gyula. Építő: Kardos Iván." Ezt mind most tudtam meg az internetről. „Kutatás: Németh Nóra." Nevezetes telekre épült, mert a XIX. században – akkor még Főherceg Sándor volt az utca neve – „ezen a helyen állt egy lak, ahol élt, alkotott és elhunyt Egressy Béni (1814–1851), a Szózat zeneszerzője, a magyar nóták atyja" – miként ezt egy emléktábla jelzi az épület falán. Itt élned, halnod…?

Mi az V. emeleti 4. számú lakás első bérlőjeként kerültünk ide. Merthogy az ötödik emelet lakóhelyiségeit a padlástérből alakították ki – úgynevezett emeletráépítéssel – 1960-ban. Ezek a lakások nem tartoztak az legelőkelőbbek közé. A mennyezet alacsony volt – mint a paneloké, másfél szoba, főzőfülke, picike fürdőszoba: 55 négyzetméter. Viszont nekünk nem is kellett további rokonokat beköltöztetni, mint a lejjebb lévő négyszoba-hallos apartmanokban élőknek. Az ötödiken erkélye se volt senkinek, és a belső udvar felé nem került kovácsoltvassal díszített, háromnegyedes körfolyosó, mint a többire. Mindösz-

sze egy sima korlát volt csak a hosszabbik oldalon – ami kijelölte számunkra a focipályát. Széltében mintegy másfél méter, hosszában talán hat. Ez volt a legfurcsább focipálya a környéken: egy gang. A Múzeum-kertben nem szerettünk labdázni, mert tilos volt, és a csősz a szúrós botját lengetve mindig elzavart bennünket, a Guttenberg téren pedig a labda állandóan kipattant az úttestre. A szomszédok az ötödiken meg valahogy csak eltűrték a gyerekek okozta a ramazurit. A családok egy időben vették birtokba – vagyis örökbérletbe – az emeletráépítésből kiutalt lakásokat, a frissen alakult Televízió segítette hozzá őket. Apám akkoriban az ifjúsági osztályon dolgozott; az emeletre költözött, többek között, Bornyi Gyula, számtalan tévéfilm operatőre, nejével és az ikrekkel, Mezei István, szintén operatőr (nevéhez fűződik egyebek mellett a *A Tenkes kapitánya*) és a Kezdy Lóránt – Schäffer Judit neves díszlet- és jelmeztervező házaspár. A szomszédok összejártak meccset meg táncdalfesztivált nézni, és nem bánták a gyerekhancúrt. Vagy ha bánták is, nem szóltak.

A lentebb lakó srácoktól valójában egy dolgot irigyeltem. Az ötméteres belmagasságot. Akkora karácsonyfájuk volt, hogy azt tényleg csak az angyalok tudták feldíszíteni, mert ahhoz bizonyos, hogy repülni is kellett. Később, mikor rájöttem, hogy nem a kis Jézus hozza hozzánk az embermagas fenyőfát az utcai ablak felől, hanem az apám a pincéből, akkor is rejtély maradt előttem, hogy a Zicsiék négyméteres fája hogy a patvarba került a lakásukba. És miként lehetett úgy feltenni a csúcsdíszt meg az angyalhajat, hogy a gyerekek ne vegyék észre? Ezt tulajdonképpen ma sem értem.

A pince azonban jó hely volt, mikor már nagyobbacska voltam, apámmal együtt jártunk le fát vágni. Megmutatta, hogy üssem szét a tűzifát úgy, hogy közben ne vágjam le a lábam. A pincének jó szaga volt, a dohos fa illatát valahogy szerettem, vagy legalábbis nem zavart. Az alágyújtós – ez a zsírpapírba csomagolt, fekete olajjal átitatott fűrészpor-kocka – pedig maga volt a mámor. A pincesor közepén kallantyús vassal felszerelt vaskos vasajtó feszített büszkén. Szürkészöldre volt festve, mint a játék tankok, sokáig nem tudtam, mit rejthet, mivel nem volt szabad bemenni. Légópince, bombázáskor majd jól jön. De a hatvanas évek vége felé komolyan senki nem tartott légitámadástól. Én például biztosan nem. Apám kitalálta, hogy a házban lakó gyerekeknek lehetne itt pingpongtermet nyitni. Ez anyámnak is tetszett, mert addig a szobaasztalon pingpongoztunk galuskaszaggatóval, amit nagyon nem szeretett. Apám csinálta gézből a hálót, „bajusz" – valójában violinkulcsos – pingponglabdát pedig 1 Ft-ért lehetett venni a trafikban. Apám azt állította magáról, hogy pingpongasztalt is tud csinálni. Tudományosan utánanézett a méreteknek, és a közeli barkácsboltban vett egy irdatlan nagy farostlemezt, meg léceket merevítőknek, lábaknak. Csakhogy kiderült, egy rendes versenyasztal nem fér el a légóban a belső tartóoszlopok miatt. Már csak ezért is volt jó, hogy az apám gyártotta az asztalt, mert így pont akkorát csinált, ami még befért. Igazi hálót is vett nekünk hozzá. Aki itt tanult meg játszani, annak a lecsapásai egy rendes pingpongasztalon biztosan nem sikerültek hosszúra!

Később, mikor kinőttünk a pingpongos korszakból, Horváth György barátommal – ő a harmadikon lakott – kiállítóhellyé alakítottuk át a légópincét. Gimnazisták voltunk, és megőrültünk Herbert Read *A modern festészet* című könyvéért. Naponta írtunk egy manifesztumot, és szörnyű avantgárd műveket

hoztunk létre dadaista szellemben. Györggyel, valamint néhány trefortos, illetve apáczais osztálytársunkkal közösen megalapítottuk a loyalista mozgalmat – előkelőbben: *Il Loyalismo* –, és alkotásainkból a Bródy Sándor utca 26. szám alatti légópince-galériában megrendeztük az *Első Loyalista Kiállítás*t. Még freskókat is készítettünk a meszelt falra – na, nem túl nagyot, mert filctollal ez igen szaporátlan munkának bizonyult. Kisjózsi, aki az ötödiken lakott, és két évvel volt fiatalabb nálunk, kevésbé érdeklődött a képzőművészet iránt, ő popegyüttest alapított – szólógitárosnak megnyerték a nagynevű Elixír együttes frontemberét –, és saját számaikat mutatták be szigorúan válogatott közönség előtt. Ilyen színes volt a Bródy Sándor utca 26. underground sport- és kulturális élete a hetvenes évek második felében.

Hogy később mi történt itt, nem nagyon tudom. Érettségi után elköltöztem otthonról, a gyerekkori pajtásaim is fokozatosan. Második férjével, Nagy Sándor díszlettervezővel, édesanyám lakott még ott 1991-ig, az ő halála után már nem jártam a házban. Utoljára tavaly voltam ott egy koszorúzáson. Tíz évvel korábban, még apám születésének 70. évfordulójára készíttették munkatársai az emléktáblát:

„Indulj el egy úton, én is egy másikon…"
Ebben a házban élt 1960 és 1980 között
Rockenbauer Pál
a magyar televíziós természetfilmezés megteremtője.
Natura szerkesztőség 2003.

Rostás-Farkas György

Helyek és emlékek

József Attila óta: nézem a Dunát, ahogy úszik a dinnyehéj, és legalább addig fogom nézni, amíg el nem múlik az emberi emlékezet.

Valamikor nagyon régen, de nekem úgy tűnik, hogy tegnap volt, amikor gondoltam egy nagyot, és eljöttem Újkígyósról, az én kis szülőfalumból, Budapestre szerencsét próbálni. Jól emlékszem: mindössze 54 forint volt a zsebemben. Ezzel a szerény munícióval, no meg hatalmas tudásvággyal indultam, hogy bevegyem a székesfővárost. Nem volt szállásom, és pénzem sem elég, hogy legalább egy szobát kivegyek. A soroksári Duna-parton ütöttem tanyát, ahogy ma mondják: ott csöveztem, Isten szabad ege alatt.

Azóta is különleges kapcsolat fűz a csendesen, méltóságteljesen vonuló vízhez. Megnyugtat, biztonságot sugall a látvány, a hang, az illat.

Minden perc egy örökkévalóságnak tűnt, hallgattam a csöndet, a Dunát, és próbáltam olvasni a csillagok üzeneteiben. Víz, erdő, fény – üzentek a múltról, őseim szelleme ide is elkísért. Úgy emlékszem mindenre, mintha tegnap történt volna.

Nem voltam egyedül, mást is idevetett a jó vagy rossz sora. Állt már ott néhány kalyiba, szerencsémre barátságos lakókkal. Itt ismerkedtem meg a rendkívüli tehetségű költőtárssal: Rácz Lajossal is, aki hozzám hasonlóan feljött a nagyvárosba szerencsét próbálni. Sajnos veleszületett betegsége korán elvitte közülünk.

Itt a soroksári parton élt Lyukajti is a feleségével. Télen a kunyhó teteje szolgált hűtőszekrényként, itt tároltam az elemózsiát, amelynek bizony néhanapján lába kélt. Lyukajti be is ismerte, hogy ő volt a tettes, de mint mondta, náluk sok az éhes száj.

Napközben a város utcáit róttam, minden múzeumot meglátogattam, minden szép palotát megcsodáltam. Néztem a hirdetéseket, mihez is kezdhetnék. Verseket már gyerekkorom óta írtam. A belváros kellős közepén egy nagy plakát hirdette, hogy Fodor Andrásnak író-olvasó találkozója lesz.

Úgy döntöttem, én is elmegyek az Írók Boltjába. Ez a találkozás sorsfordító lett az életemben. Azóta is minden irodalmi estemen elmesélem, hogy találkoztam a „költőóriással". Ittam a szavait, elegancia és bölcsesség…

A szünetben odamerészkedtem, és egypár kérdést intéztem hozzá. Remegett a lábam és dadogott a szám, de összeszedtem minden bátorságomat.

Beszélgetni kezdtünk. Mondtam, hogy én is próbálkozom a versírással. Rögtön azt mondta: szeretném látni!

Pár nap múlva elvittem a lakására néhány versemet. Nyomban elolvasta valamennyit. Néhányat rögtön el is helyezett az ÉS-ben, a Magyar Ifjúságban és több napilapban. Attól kezdve, amíg csak élt, összefonódott a sorsunk. Bejártuk a fél világot, elkísérhettem író-olvasó találkozóira. Hajnalokba nyúló beszélgetéseket folytattunk.

A Liszt Ferenc tér, az Írók Boltja azóta is Fodor András idézi számomra, ahogyan útjára indít egy csorro cigány fiút, aki a mindenségről álmodik…

Surján László

A maradás háza

Micsoda ötlet! Lehet Nógrád megye díszpolgárát, aki idejét legszívesebben a Mura mentén tölti, és érzelmileg kötődik még Sajkod miatt Veszprém megyéhez is, arra késztetni, hogy Budapest egy pontjához írjon szerelmi vallomást? Úgy éreztem magam a kérést olvasva, mint az a jóember, akit Strasbourgban, az Európa Parlament ottani épületében szólítottam meg, hogy árulja el, merre van ez és ez a terem. Ne kérdezzen engem, még csak tíz éve vagyok itt, hagyott faképnél.

A megtisztelő felkéréssel azonban így nem bánhatok el. Kiszámolom: hatvanhét éve vagyok fővárosi lakos, sőt az ezt megelőző hat évből is néhány hónapot egy Széna tér melletti lakás egyik szobájában töltöttük hárman a szüleimmel. A szobának az utca felé eső fala ugyan hiányzott, de apám valami

nagy ponyvával lezárta a nyílást, hát kiesni nem lehetett. 1946 tele azután Gödöllőre kergetett innen. '47 szeptemberében iskolakezdésre Pestre jöttünk, majd '51 tavaszán visszaköltözhettünk Budára, persze időközben begyógyult az utcára tátongás. Akkoriban a ház a Csalogány utca 52. névre hallgatott, de pár évvel később Hattyú utca 16.-ra magyarosították.

1953. március 6-án reggel itt, a III. emeleti lakásunkban hallottuk a rádióból, hogy Sztálin meghalt. Na, most már könnyebb lesz, vélte édesapám. Szüleim érezhetően könnyebb szívvel indultak munkába. Délelőtt 10 órakor országos gyász volt, az utcán megálltak a járművek is. Délelőtt különórám volt Pesten, de késtem, a buszomat a Vörösmarty tér torkolatánál érte a 10 óra. Megállt, de az ajtót nem nyitották ki. Nem sérthettem meg tehát a gyászt, de komoly erőfeszítésembe került, hogy szembe ne röhögjem azt a rendőrtisztet, aki haptákba vágta magát s tisztelgett, amíg a gyászperc le nem telt. Az órám befejeztével vissza a Hattyú utcába. Ebéd, s kettőre indultam fel a Várba: az iskolám a Táncsics Mihály utcában volt. Akkoriban váltakozva, hol délelőtt, hol délután volt a tanítás. Miért, miért nem, picit kerültem, s a Batthyány és az Ostrom utca sarkán járva megláttam egy szénszállító lovas kocsit. A kocsis már a bakon, a kísérője pedig egy kislánnyal az ölében egy széndarabbal rajzol a falra. A kocsis nógatja, és kocsis módra cifrázza a gyere már! felkiáltást. Jövök már, szól a felelet, ugyancsak szexuális tartalmú felszólítással nyomatékosítva a késlekedés okát: legyen már öröme ennek is! A falon évekig ott volt a rajz, egy elég ormótlan baba mint ennek a sajátos örömnek a jelzése.

A Hattyú utcai lakáshoz egy másik, keményebb élményem is tartozik. 1956. november 4-én hajnalban éktelenül dübörgő, ajtó-, ablak- és szívremegtető ágyúzásra ébredünk. Egy darabig csak vártuk, hogy vége lesz, közben peregtek a Miatyánkok, de azután a többi lakóval együtt a pince mellett döntöttünk. Valami azonban fenn maradt a lakásban, s kérésemre felengedtek érte, azzal a szigorú utasítással, hogy az utcai szobákba nem mehetek be. Lehet egy 15 évestől ilyesmit komolyan elvárni? Az ablak betörve, az egyik festmény átlőve, de nagyobb kár nem volt. Óvatosan kinéztem, a ház előtt tankok. Az egyik tankágyú elkezdett forogni, miközben a csöve felfelé emelkedett. Egy pillanatra pont belenéztem az ágyúcsőbe, amitől persze remegni kezdet a lábam, s gyors ütemben iszkoltam a lakás távolabbi részébe. De nem dördült lövés, csak én jöttem rá: okosabb, ha szót fogadok.

Ugyanebből az ablakból néztük még pár nappal korábban, mindenszentek este, az ablakokba kitett gyertyák fényét, és ennél az ablaknál erősödtünk a decemberi néma tüntetés órájában a daccá fagyott csöndességtől.

Ez előtt az ablak előtt állva utasította el édesapám egy ismerősünk ajánlatát, hogy másnap induljunk messzi idegenbe. Szólni nem tudtam, de remegve fohászkodtam, hogy ne tegyük. Tudod, fiam, mondta apám később, most sokan elmennek, egyszer majd visszajönnek, és elmagyarázzák nekünk, hogy hogyan kellett volna élnünk.

Hattyú utca 16. Nekem a maradás háza. Maradtunk, s megmaradtunk.

Tábori László

Egy ház a Szigony utcában

Több évtizedet töltöttem a Szigony utca egyik ún. Pap-házában. A ház egyik oldala a Szigony utcára, a másik pedig az akkor Pap-gödörnek vagy Pap-térnek nevezett, jelenleg Molnár Ferenc térre nézett.

A nevét onnan kapta, hogy egyházi tulajdonban volt. Szüleim az ostrom után költöztek a két és fél szobás lakásba, mert Baross utcai lakásuk bombatalálatot kapott. Gyermekkorom emlékei közé tartozik a padlás, ahol egy ideig még teregettek, és az udvaron lévő poroló, melyen prakkerral porolták a szőnyegeket. A házban a földszinten lakott Németh úr, a házmester, aki a kaput minden este 11 órakor bezárta. Ő szedte be a lakbért, és ha elfelejtettem kulcsot vinni, ő adta oda a sperhaknit (kulcsszerű, görbe végű fémdarabot), mellyel aztán kinyitottam a lakásajtót.

Gyermekkoromban nagy élményt jelentettek a betlehemesek, jött egy vándorborbély, aki időnként levágta a hajamat, jöttek kintornások, akiknek papírba csavart filléreket dobtunk le az emeletről. A házban nyugdíjas ügyvédek, mérnökök, tisztviselők laktak.

A forradalom alatt a pincében ültünk, mindenkinek volt helye. Csak felnőttkoromban tudatosult bennem, hogy november 4-én életveszélyben voltunk: a nővéremmel az ablaknál állva néztük az orosz tankokat, melyek lassan jöttek lefelé a Práter utcán. Néhány perccel később kimentünk a konyhába, ahol az ún. lichthofból már szállt felfelé a por és füst. A kettővel alattunk lévő lakásba lőttek be a tankok.

Novemberben aztán egy tank állt ott, amely ágyúcsövét a házra szegezte. A mögöttünk lévő Jázmin utcai iskolában felkelők tanyáztak, őket akarták elfogni. A forradalmárok viszont a pincerendszeren keresztül jutottak messzire, ugyanis a házak utolsó pincéi egy-egy vészkijárattal össze voltak kötve.

A forradalom után a nővérem disszidált, a házba pedig ún. egyszerű emberek jöttek, társbérletek keletkeztek. A hatvanas évek végén meghalt a házmester, és átéltük Csurka István *Házmestersirató* c. darabját. A ház romlásának kezdete ehhez köthető. A kaput már nem zárták olyan lelkiismeretesen az utódai, a lakók már nem ismerték egymást, nem köszöntek egymásnak. Aztán a szüleim meghaltak, és a lakást elcseréltem. Azóta is időnként visszamegyek, leülök a téren, és nézem a hajdani ablakokat. Házunk, ez a józsefvárosi bérház sokáig az egész magyar társadalom leképezése volt, amely mint mikrokozmosz, tükrözte a valóságot.

Az utóbbi tíz évben aztán csupa jó dolgot hallok a házról. A kaput rendesen zárják, tisztaság, rend van, a közös ügyek rendben.

Néhány éve volt 100 esztendős a ház, akkor egy kis ünnepség volt Molnár Ferenc táblájánál. A házhoz egyre inkább közelít a megújult, feltámadt Józsefváros.

Kart Pál (jobbra) és a ház legidősebb lakója, több évtizedes kedves szomszédunk: Bálint Györgyné (2012)

Toót-Holló Tamás

Buja lidérctánc, lombok közt rejtekező agancs

Ő egy fa. Róla írok. Ő hát az, akit az emléke a leginkább őriz. Hiszen Őrző maga is, ahogy én is az vagyok. Ő engem őriz. A hitemet őrzi. De nemcsak emlék. Létezik. Lélegzik. Borzong és berzenkedik. Lombosodik és gyökerezik. Táncol az erdővel, de közben őrzi a magányát. Az erdő szélén, Budán, közvetlenül a Hárshegyi út mellett áll. Az életem mellett áll. Ott áll, ahol élek. Ott élek, ahol ő áll.

A szakrális földrajz szerint épp olyan a térbeli helyzete, mint a falu szélén álló házé, amelybe bekopogva a garabonciás tejet és kenyeret kér.

Az a garabonciás én vagyok. De nem kopogtatok, hanem inkább álmélkodok.

Azon, hogy ágaival agancsot rajzol az égre. Azon, hogy a kérgén táncos kedvű lidérceket hív minden kéjek dicséretére. Mindennap látom. Azért élek itt, mert tudom, hogy mindennap láthatom.

Jutalmául annak, hogy hívott és megtartott. Jeléül annak, hogy magáénak marasztott.

Akkor éppen megint atomjaira hullt szét az életem, de ezzel is csak a szüntelen teremtés megújuló erejében lehetett részem. Hiszen a széthullás próbája is csak visszatérés az Első Anyaghoz. A Prima Materia a szüntelen teremtés mozgatója. Az örök jelen felé tartó örök visszatérés nyitatlanul nyíló, szólítatlan szólítása.

Nincs mit tennem: ha már egyszer így estem, akkor bizony így is kell megesnem. Ha már egyszer ágról szakadtam, szét is hullottam. De ha széthullottam, hát egyben is maradtam. Ha élesztőfű simogatott, közben éppen a zuhanás mámora szédített, amíg a fejem körül átbucskázva is csak a hetvenhét forgás próbája emésztett.

Ott van hát bennem a zuhanás. Ott van hát bennem a szétszakadás. Ott van hát bennem a megmaradás. Ott van hát bennem a szédület. Ott van hát bennem az átváltozás. Ott van hát bennem a rejtőzködés.

Rejtem is, amíg csak rejthetem. Magam vagyok a rejtek, amely elrejt engem.

Az Ősök napján villant elém először rejtve rejtezvén a fa. 2011-ben. Épp a minden „Egy" numerológiai varázslatának közeledtével. Ősök napja. Én így hívom azt, amit egy másik kulturális kóddal élve-halva mások a halottak napjaként tisztelnek. Akkortól élt a bérleti szerződés, aznap költöztem az új albérletembe. Magam elől menekülve. Vagy éppen magamból építkezve. Hogy ezzel eljussak oda, ahová egy korábbi életemben időzve, az akkori dolgozószobámból ki-kipillantgatva a tekintetem messzire szökött.

A Rózsadomb pasaréti lejtőjén szökött ki a tekintetem a budai hegyek közé. A Normafa és a Hárshegy felé.

Ez a fa a Hárshegyen áll. A Hárshegyi út szélén, de már lényegében az erdő részeként. Az erdő előretolt ékeként.

Ott áll, amerre rendre kinéztem a dolgaim közül az előző lakásom ablakán át.

Megyek, amerre látok – mondhatnám. De nincs okom ezt mondani. Nem így élek. Nem így működöm. Nem ilyen, amikor akarat nélkül akarva alkot az akaratom.

Hiszen inkább arra mentem, amerre a megérzéseim hívtak. Mentem, amerre dolgom volt. A cselekvéstelen cselekvés összes lázas erejével. Minden ösztönös minden várakozás minden kétségbeesett gyönyörűségével.

Amikor az ingatlanügynök megnyomta a liften a hetes számot, átfutott rajtam a sejtelem. Hogy itt lesz dolgom. Egy toronyépület hetedik magasságában.

Aztán a lakást körbejárva kinéztem a Hármashatár-hegy felé nyíló ablakon. Azonnal láttam a kopár fa ágakkal ágas elágazódásai közt, ami bizony nekem szóló személyes üzenet volt. A szarvasagancsot. De azt is csak épp ággal-boggal. Gyönyörűséges és gyötrelmes bonyodalmakkal.

A torony hetedik magassága azóta már egy ezeroldalas királyregény egyik vezérlő motívuma. Nem adhatok mást, mint ami körülvesz. Holott ugyan ami kint van, az van bent. Ami fent van, az van lent.

Hiszen bár csobban a víz. Ahová megérkeztem, azon a helyen én éppen magam maradhatok, s a magam legjavából magamnak mindent bőséggel megtarthatok. Hiszen bár jelen lettem ott, ahol magamból magamnak részt is vettem. Hét toronynak magasságában, de ezzel együtt is csak egyetlen torony hetedik magasságában. A Kürt ünnepére várva váró magányban.

Csend van. Várok. Ezzel a csobogással pedig már éppen a vizekkel vagyok. A csend csobbanása a víz tisztasága. A víz tisztaságának szenvedés az ára.

Ami fent van, az van lent.

Ezzel megint a fát jellemzem már.

Aki akarja, részben láthatja. Meghívtam ugyanis őt is abba a könyvbe, amelyikben úgy sorakoznak a képek, mintha csak áldozóhelyeken járnánk, ha sorra-rendre rájuk vetjük a tekintetünket.

Sorra-rendre. A hét rendbéli út tiszteletére.

Ha éppen ugyan rázzuk a fát, s aztán fa rázza a földet, föld rázza a vizet, víz rázza az egész teremtett világot. Ha víz folyik a holtakhoz, holtaktól a folyóba, folyóból a hegyekbe, hegyekből a fellegbe, fellegből a villámba, hogy onnan csapjon az egész teremtett világra. Ha vetem magam zöld szemre, kék szemre, s hozzá még gyönyörűséges gyöngyszemre. Patak forrásából patak forrásába. Magas kőszikláról magas kősziklára, onnan meg az egész teremtett világra.

Ötszáztizenhetedik oldal. Az *Üsse kő* című kötetben. Hogy legyen képem hozzá, hogy rendre csak beszédes képeket hagyjak vele magam után. Mindig csak képeket.

Azt a könyvet még a Pasaréten írtam, de már itt, a Hárshegyen éltem, amikor megjelent. Ezért is kerülhetett be az utolsó oldalak egyikére a fa képe. Éppen még a nyomdai leadás előtt.

Ez az én áldozóhelyem az Ég alatt. Ez az én áldomásom az Ég szerelmére. Ez az én ünnepem szótlan szerpapja az Ég és a Föld Menyegzőjének szüntelen gyönyörűségére.

Hiszen én itt megint csak lakva ismerem meg magamat. És a sárkány jelével érkező társamat.

Nem vagyunk sakálok. Nem eszünk döglött húst. Az egyik nagyvad megismeri a másik nagyvadat. Kell a vér a véredből, szomjazom rá. Ahogy te is az enyémre. Így környékezzük egymást. Így jut ki nekünk éppen ez a környék magunk megkörnyékezésének barbár ünnepére, az ezerféle létezés mindig egyféleképpen pogány gyönyörűségére.

Hol máshol, mint az aranyerdő hajnali fényében? Hol máshol, mint a hetedik magasság részegségében? Ezért vagyok itt. Magamra várva, s kapva kapván téged is marasztalva. Téged éppen játszótársamul választva abban a játékban, ahol már minden játék csakis vérre megy.

Only Lovers Left Alive.

Az életemet őrző ágak és gyökerek pedig boldog bizsergéssel felrezdülnek. Most már velük ágazom el tovább. Ágakkal ágasan. Sárkány tüzében tüzesedve. Gyöngyszemek fényében fürödve.

Lakodalmat lakok, üstöt főzök, de még bizony teknőre is tálalok.

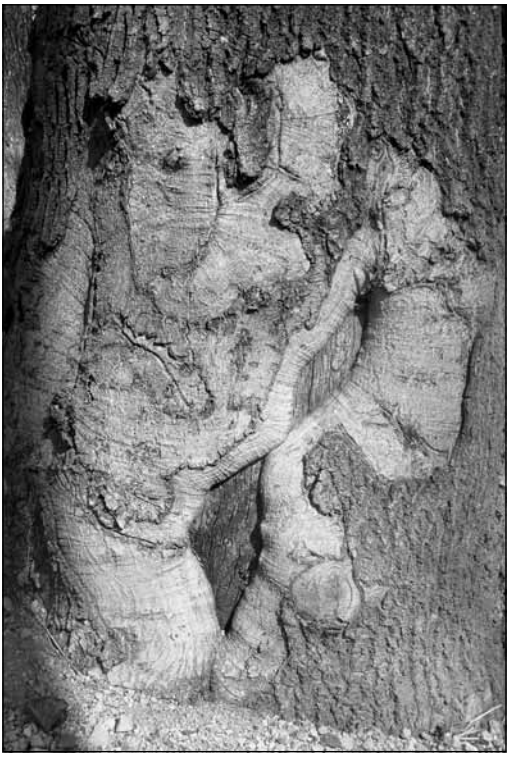

Fotó: Szondi György

Illusztráció Toót-Holló Tamás *Üsse kő – A Garabonciás Könyve* című, a Napkút Kiadó gondozásában megjelent regényének 517. oldaláról

Nem árulok el vele semmit. De ezzel mindent elárulok.

Áruba ugyan bizony semmit nem bocsátva, de a lidérceket azért táncba szólítva. Persze szólítatlanul szólva. Egyet sem szólva, de azt is lassan mondva.

A fa láthatatlan része eddig csak az enyém. Meg a kiválasztottaké, akiknek megmutattam.

Az fent van. Nyáron lombkorona bújtatja. Télen hó takarja.

A látható részét kevesek kiváltsága látni. De láthatják. Ahhoz már hozzám kell megérkezni. A hetedik magasságba. Ami nem egyszerű, de nem is könnyű. Hiszen bár hét rendbéli útja van annak.

A kérgen táncoló és üzekedő lidércek viszont mindazok előtt ott tüsténkednek, akik kézbe veszik a garabonciások könyvét, a fekete varázskönyv betűerdejét.

Lelkük rajta.

Lelkem rajta.

Nem kell hozzá a Hárshegyen járni. Elég hozzá a kő misztériumát megtapasztalni.

Az első a könnyebb út. A másik a megmaradás útja. A kövek kövön maradásának marasztalása.

A Hősök napján, amikor ideérkeztem, rejtve rejtezvén és látva láthatóan is minden tökéletes volt. Már nem volt lomb az ágakon, de még nem volt dér a gallyakon.

Az égre rajzolódott az agancs. Tisztán és világosan. Számomra tisztán és világosan.

Nagy Lászlóval szólok hát. Hiszen bár akkor, az Ősök napjával megérkezvén is úgy volt hát minden lent, ahogyan fent.

Deresen, havasan / eljön a karácsony, / csodafiu-szarvas / föláll az oltáron, / szép agancsa gyúlva gyullad: gyertya tizenhárom, / gyertya tizenhárom. (*Csodafiu-szarvas*)

Láttam az agancsot, s már előre sejtettem, hogy deresen, havasan, de eljön vele a karácsony. Ami az én hitem szerint persze maga a kerecsenünnep. Az Ősök napja. De akkor már éppen a nemzetségősöké. Hiszen bár minden nap az Ősök napja, az Ősök emlékezete és a velük együtt születő jövő szüntelen újjáteremtése.

De azt nem láttam, mert az már az Ég és a Föld Menyegzőjének ajándéka, hogy szép agancsa „gyulva gyullad": nem láttam, hogy gyertya tizenhárom. Ahogy kint, úgy bent is.

A szobámban, a fa által híven őrzött hetedik magasságban egyébként egy fekete kovácsoltvasból készült életfa áll. Nincsenek véletlenek. Ő úgy életfa, hogy egyben gyertyatartó. A fa a fának felel. Ahogy a vas a fának. Ahogy a kő a víznek. Ahogy a láng a levegőnek.

A tetejetlen fával nap nap után megidézett tizenhárom gyertyát régről is tudtam, tudhattam hát, hiszen már akkor is a garabonciások tizenkettő és még egy iskoláját jártam. A Nap útjának tizenkét iskoláját, s hozzá még a Hold útjának egyetlen iskoláját. A Holtak útját.

A Hősök napján egy kicsit hát meghalni jöttem ide. S ez a fa azzal fogadott, hogy magamnak marasztott. S ezzel szépen marasztalván is egyre csak megmarasztott. Magának marasztott. Hogy magamat adjam, amikor magamat adhatom. Ha van, aki ezt kapva kapván kapóra jön, hogy magamnak éppen ő is csak megmarasszon. S közben magával is magára maradjon. Hogy úgy legyen egyedül, hogy van ám közben társa.

Akivel együtt úgy van társam, hogy én vagyok a társam. Magam vagyok a társam, de a társammal együtt vagyok jó társaságban. A magány valamelyik soros orgiájában. A kövek gördülésének örök nászában.

Az Ég és a Föld Menyegzője az örök nász, s ennek a násznak az örömére bizony tudván tudom, hogy ez a fa miért hívott.

Hívott, hogy lássam aztán a Hárshegy felett a hajnalt hasadni. A kelő nap sugarát keletről nagyon laposan az erdőre tűzni, épp csak a fák hegyét megborzolni, aranyeső aranyfényével aranynak örökében megöntözni.

Hívott a pálosok kolostorromából hollószárnyon sikló varázslatot súgni.

Megint Nagy Lászlóval szólok. S ezzel most egy Nagy László-tanulmányból kifelé érkezvén is minden elfogultságot szépen csak megvallok.

Uramisten, mi lesz itt! / Kapok ballagó sarút, / holló-lovam rámszagol, / rámröhög egy iszonyút. (*Szentpáli vers*)

A holló-ló a pálosoktól bármikor rám szagol. Hiszen ahogy a hetedik magasságból kinézek, a budaszentlőrinci kolostorrom éppen velem szemközt szemez minden magassággal. S közben éppen a hetedik ég magasával.

Abba is gyakran belerévedek magam is, amikor a János-hegyről felhők borulnak rám. Amikor a Tündérhegyről tündérek tánca libben felém. Amikor a Hármashatár-hegyre pislantva úgy vagyok túl hét határon, hogy határtalan minden marasztalásom.

Aki marasztal, az a fa. Ő. Az őrszellemekkel őrt álló fa. Látom a lakásom ablakából is. S amiként van fent, úgy van lent.

Fent agancs ágazik ki a levegőégbe. A semmi meredélyére. A kicsit lefelé vetett tekintetem soha nem múló örömére.

Ami lent van, ahhoz pedig egészen le kell menni. A fa törzsét kell körbejárni. Ami az aganccsal a semmibe révedő fa törzsén látható, az meg már megint más. Őrszellemek tánca, lidércek bujálkodása.

Mert bujaság ez, mi lenne más.

A fa koronája nekem a múlt öröksége, a szellem magassága, a repeső lélek elragadtatott utazása.

A fa kérgén egymással dévajkodó lidércek örök motoszkálása pedig a testem örökösen sóvárgó borzongása.

A kettő együtt az én szentséges és szemérmetlen, áldással gyönyörűséges életem. Ízig-vérig. Szívvel-lélekkel. Tejjel-mézzel. Életre-halálra.

Mert ahogy a Hárshegy erdején megborzong a kelő nap aranyló fénye, úgy borzong végig itt rajtam a hetedik magasságban a lidércek bujaságának minden szertelensége.

Ez is hívott, nem vitás. Ez is kihívás volt, semmi más.

Eljutni a szerencse kerekén forgó szédületig, a tizenhárom diák közül az egyik elvesztéséig, a tizenhárom iskola kijárásának minden próbatételéig.

Mert van a zuhanás próbája. Van a szétszaggattatás próbája. S van a királyok várakozása, az öt év magány sanyarúsága.

A lidércek buja tánca pedig a test gyönyörűsége. Fűszerként a léleknek.

A fának a kérgén, amelyről írok, csapongván, de a magam megmaradásának csodáját is marasztalván, a bal oldali lidérc szeme szomorú, s az arca szív alakú. De az arcában ott van a Csonkaország kicsit torz kontúrja is, az orra vonalát a Duna szeli át.

De az a lidérc kicsit táltos is. Szarvai vannak. Csodafiu-szarvas is.

Fa kérgén él, ezért hát nála jobban kevesen tudhatják, mit tesz, ha tavasz kerekedik. Ha bimbó tüzesedik. Ha a csodafiu-szarvas egyszerre csak nekitülekedik.

De miért ne tülekedne a csodafiu-szarvas, ha az ágyékához a diónak magvai után táncos kedvű lidércek nyúlnak. A szomorú szemű lidérc ágyékába belemarkoló másik lidércnek lófeje van, a keze irgalmatlanul hosszú, azért tud olyan bőszen eltekeregni az a kar a másik lidérc ágyékáig. Hogy őt megvigasztalja s felajzza. Az oldalról látszódó szeme azonos magasságba esik a szívfejű lidérc jobb szemével.

A szívfejű lidérc rám néz. Mindig rám. A lófejű, androgün lidérc valahogy úgy néz, mintha egyszerre keresné a szívfejű lidérc tekintetét, s egyszerre méregetné az ágyékot markoló keze vért forraló erejét és bűvöletét.

Ezzel elmondtam szinte mindent. Ha ellenőrizni akarod, jól látom-e, amit látok, a könyv ötszáztizenhetedik oldalán a magad látomását magadnak te is bármikor a magadénak tudhatod.

Ezt a fát már sokszor, sokaknak megmutattam. S hozzá még a magam róla szóló hitét is megvallottam. De csak a képeken át.

Buja lidérctánc lent, lombok közé rejtekező agancs fent.

Tizenhárom a gyertya. Hét a magasság. Tündéreké a szikla. Pálosok után maradó romoké a holló. Hármas határé a hegy. Erzsébeté a kilátó. A hársaké a télen erre kószáló vaddisznók minden toporzékolása.

Az Ősöké minden pillanat szentsége.

Az enyém pedig a fausti pillanat, az örök maradás. Ez is idézet, de ezt most nem fedem fel. Pár gombnyomás a billentyűzeten, s már akad is találat. Víg Mihály. Amúgy.

De találva most máshogyan érzem magam.

Kapva kapván. Adva adván. Várva várván.

Itt az ősz. Megint közeledik az Ősök napja.

Őriz az emléke.

Őrzés minden teteje és veleje.

Csodaszarvas-fiú a lombok kedvese.

Lidérc ágyékából fakad a csobbanó víz minden csöppje.

Örömmel ékes kéreg a sötét szöveten, fehér köd a szemhatáron. A csodaszarvas-fiú megint nekitülekedik.

Vadász György

Drága, – nyárvégi játék.

Elírás?, – Sajtóhuba?

Nem!

„Minden egy."

A KÖR, – a körbezárt egyenlő-oldalú háromszög, a hatszög sejtrendszere, – A Nappal és Az Éjjel, – a Szentháromság, – és… és Maga, – az Isten. –

– „Napút – Napkút."

– Ki hogy látja? – Kiben mit okoz? – Optimista Vagy? vagy Pesszimista? –

Én úgy érzem, – szépséges, díszes kis kutacska, – itt, – valamelyik Szentendre-i téren, mely nem elnyeli, – hanem visszaragyogja a Fényt, és ha lenézel a kútba, – arcodon a Nap fénye mosollyá árad.

A másik „látó" a mélységesen mély kutat látja, – melyben kong a lekiáltott szó, szomorúvá változtatja hangod és elrejti a Fényt. –

– Elvesz, – a Másik, – Ad! Ennyit a szavak hatalmáról.

Farkasréten születtem.

Közel volt a Temető gyönyörű parkja.

Ott tanulgattam elemi iskolai feladványaimat, ott írtam első gyerekes verseimet, – ott eszmélkedtem, – Barátságról, – Szerelemről, – Szüleimről, és – … Istenemről, – már később Toldysta koromban… –

Óriási, – ezerágú-fénnyel és mélységekkel teli lombozatú, – öreg gesztenyefák alatt.

A Fák. Mint a Felhők. Ezer titokkal teli. Az egyik vén varázsló volt, – másik ide-oda imbolygó fényeivel káprázтatott el, és táncot járt körülöttem, – megteltem halk hangokkal, – zenével és érzelemmel.

Sok százat, ezret rajzoltam Róluk, még ma is, – hogy beengedő kegyelmet nyerjek Tőlük, – vagy altató, – mese-suttogást.

Van egy gyönyörű Kapu a Várban. Kisebbik építész-fiammal, – ma már neves építész, – Bencével terveztem Budapest „égi-nézetét" ábrázoló kapunkat, – a Szent György térről nyíló ún. „Koldus-Kaput", – Lehoczky János európai hírű vasművészünk kezei által született „Vascsoda", – és a tetején ott várja a gyönyörködni vágyó látogatót, – Kő Pál, drága „Lujosom", – szobrász-mindenem, – Mátyás-gyűrűt hozó Hollója, – és a Kapu két fogódzóját, – Jánost és engem ábrázoló, – hökkentő portréi.

„Furcsa" szobor. Óriási.

Metszett-agyagkorona a Hegy fején. („…és meghalnék minden év telén, – szerelmedért…" – Vajda János), – jellemezte Szél András volt tanítványommal készült Gellérthegyi Víztározónkat, – egy szobrász-barát, – nagy örömünkre.

Ez a „Földvár", ez a „Földkorona", – 2×120 köbméter víztározót rejt a Hegy gyomrában, annak különleges interieurében az ún. Wright-féle vb. gombák alatt, a nagy amerikai építészre emlékezve, – Frank Lloyd Wrightra.

A külső „Metszett-agyagkorona" hatása az 1980-as évektől mind a mai napig sok-sok külföldi, és belföldi látogatót örömmel és tetszéssel ajándékozott meg, – vertikális, ferde, – sűrűsödő és ritkuló vájatai misztikus képzetet keltenek, és Ég-közeli kirándulást sejtetnek.

A Hegytető realizálja a képet, – és növényeivel, és szeretetével bevonva lassan, – mint az Indiai Sziklatemplomok, – befogadja testébe és Eggyé válik vele.

Nagy örömünk volt, – van, – és marad is.

Ház?

A szerénytelen, – de boldog felsorolás most, meg kell, hogy szűnjön.

Steindl Imre Parlamentje. Az Országháza.

Arányai, repülő-tornyai neogót íves szerkesztésű tagoltsága úgy ragyogtatják fel környezetét, – mint *Ybl Miklós Operájának* Gyémántos építészeti zenéje, – kicsinységével is megbabonázva környezetét, és a Világot.

Köszönet nyitásodért.

Könnyűvé vált az írás, amit ezzel a mondatommal fejezek be:

Édesapám volt a legcsodálatosabb Ember, Akit megismerhettem életemben.

Gúzsba kötve táncolni? Szépen hűtlenkedve? Öncélú magamutogatás? Hosszú kirándulás? Mondatépítészet? Újjászületés?

Hogyan fordul a mű? Eddig huszonheten fejtették ki korábban nekünk, gyakorló interpretátorok, a maguk válaszát az alábbi kérdésekre:

a) Van-e belső szabálya, amelyet műfordítói gyakorlatában követ: saját használatú öt-, hétparancsolat?

b) Születhet-e szellemes személyes megfogalmazása – akár most, kérésünkre – a műfordítás mibenlétének?

c) Meddig ér egy szakfordító kompetenciája, és állhat-e helyt műfordító szakfordítóként?

Korábbi számainkban erre a kérdésre kaptunk szép számmal válaszokat már: http://www.napkut.hu/xi-evfolyam-5-szam; http://www.napkut.hu/xii-evfolyam-3-szam

Bognár Antal

Pizzini (3 db) és spanyolcsizma (1,5 pár)

1. A források futólagos feltárásával együtt mondom el, vallomásképpen, mit tartok erről ma. (Fordítók úgysincsenek, csak lesznek.)

Mert a fordítás gályapad. Rettenetességében már-már unalmas végzet. Végzet?!

Ennél is rosszabb: piszlicsáré bajlódás napról napra. Percről percre. Mondatról mondatra. Szöszmötölés szóról szóra. Csócsálás az olvasónak.

Minden megoldás (ölbe tett kézzel egy villanásra várakozol – hanemha tű után szalmakazalban bogarászol) valamiképp mindjárt a tökéletlenségével tüntet. Úgy vagy vele, mint amikor kamaszfővel fanyalogva próbáltál fel cipőt, magadat is győzögetve, no igen, úgyis belenősz majd. Előbb-utóbb.

Aztán egy darabig csónakázhatsz benne. Mire pedig megszoknád, természetessége fölött örvendezni is elfeledkezve, egyszer csak, valamelyik visszakereséskor, azt kell felfedezned hirtelen, kérlelhetetlenül: de hiszen szorít! Mi történt időközben? Nyomja a kisujjad, szorítja lábfejedet, kidörzsöli az Achillesínt. Szóval – a nemjóját! – nem és nem. Megint – és mégsem. Mert most meg, Buster Keaton-arccal, sziszegve tipeghetsz benne.

Míg nem találsz jobbat. „Ideálisat."

(Angyali véletlen kell hozzá, ha a véletlen elsőre, rögtönzésszerűen tollad alá hoz olyan szójátékot is, amelyet kiizzadni lehetetlen, mint velem épp most esett meg Dragan Velikić *Bonavia* című regényének fordítása közben:

Zato samo kanape. Mali sendvici, utorci minijaturnih trpeza. Sve je tu, a opet nije obrok. Tek da se zalozi. Zalaze? U tome je majstor, da se zalaze. Nepostojanost je nasledna.

Ezért – csak nyitott szendvics. Miniatűr terítéket példázó piciny falatkák. Minden itt van, mégsem étekfogás. Csak hogy alapozzon. Lapozzon? Ennek mestere, a lapozásnak. Az állhatatlanság örökletes.

2. Mégis, hogyan vesz vállára ilyesmit íróember? Kiért, miért? Csak úgy!

A belgrádi BEPS fordítókonferencia vendégeként ez év tavaszán adódott kevéske alkalmam ez ügyben a megnyilatkozásra.

Hogy a fordítás közben sokasodó cédulák mögül (pizzini) a magam számára is meglepetésszerűen kicsinyég előóvakodva kitessék a konok és kitartó önálcázás erénye. A „szivacslét" dicsérete. A passzivitás kisugárzásáé.

A Velikićet olaszra fordító öt hölgy (Alice Parmeggiani, Maria Rita Leto, Ljiljana Avirovic, Dunja Badnjevic, Manuela Orazi) füle hallatára, akik akár hallhattak volna is már Cholnoky Viktorról, hiszen novelláinak olasz nyelvű válogatását egy szerencsés pályázati pillanatban sikerült megjelentetnem előszót is írva hozzá. (Vagy értesülhetnének a *Magyar Dekameron*ról, amelynek születéséhez van némi közöm. És a Morosinik történetébe belekapó Szent Gellért-legenda regényesítéséről…)

Érzékeltetnem kellene egyébként, morfondíroztam, hogy történetesen nem a kitaposott fordítói, hanem egy örök életemben mindig mindenes műhelyből csöppentem ide Budapestről, ahol előző nap a gyorsjáratú „hírboncasztalon" történetesen épp azt a mulatságos vétséget kellett kijavítanom, hogy az európai parlamenti választásokon előretörtek az „euroszeptikus" erők (euroszkeptikus erők helyett) – de lenyelem az olcsó hatás kísértését. Mint a példázatot is arról, milyen feleslegesnek bizonyult az adriai-tengeri halnevek (*brancin, orada, cipal = tengeri sügér, aranyfejű tengeri keszeg, laposfejű szürke pérhal*) buzgó és gondos, tudományos igényű magyarítása százvalahány évnek előtte, hiszen az egész nyelvi univerzum elsüllyedt, mint első bevetésén a Szent István csatahajó (bár a szóhasználat feleleventése manapság lassacskán talán elkelne megint). Meg hogy a város, ahonnan eredetileg eredtem volt: Szabadka – bár tán előhívódhatna a kézenfekvő képben, hogy ott gurult el a villamos alatt Berlioz lapszerkesztő feje *A mester és Margarita* egyik változatának forgatásán. (És a pulai katonáskodásom… Mely alatt szerbül olvastam el *Che Guevara naplójá*t meg *A varázshegy*et.)

Végül mégis inkább a pilismaróti Akhilleusz-pajzs telitalálatával feszítek: a Napkútnál megjelent Velikić-regény, *A Domaszewsky-dosszié* fedelén az ottani 5–6. osztályos 14 diák viaszkarca, abszolút győztese a Szépművészeti Múzeum friss pályázatának, amely a regényben az *Iliász*ból idézett városleíró sorokat jeleníti meg, minekutána *„Majd a nagy Ókeanosz bő áradatát remekelte / legszélső peremére a szép és nagyszerü pajzsnak."* (És hogy amikor egy következő regény, *A Bréma-ügy*, egy kelet-közép-európai villamosvezetői életút foglalata megjelent, csinált énekeskarriert az 1-esen, Budapesten egy villamosvezető, Varga Pisti!)

3. Az ötödik regénye magyarra fordításával úgyszólván a szerző „magyar hangja" leszek maholnap. (A közönség derül.) Magyarországon egyébként öröktől fogva

elképesztő szinkronipar van, iszonyatosan jól kimunkált színvonallal, ami rossz nyelvek szerint egyik oka a lelombozó eredményű általános idegennyelv-ismeretnek.

Az egykori Jugoszlávia területén egyeduralkodó volt a filmek feliratozása – és azok nem orosz, nyugati filmek voltak. A három spanyolcsizma közül ez az egyik, amelyet nyűve fordítóvá lettem. A hellyel-közzel színmagyar környezetben (ahol az ember könnyen megfeneklett a más nyelvi ökögés-makogásnál) először az erősített rá a szipkázásra, hogy (az X-100 képregények szerbhorvát nyelvű felhőcskéi mellett) a szinkronizálatlan cowboyfilmek jelenetei alatt is a titlizés gyorsan futó sorait kellett elkapkodnom, ha a bonyodalmakat érteni akartam.

Ez volt az első belépőm a másnyelvűségbe. Miért, miért nem, nálam több foganatja volt, mint az élő társalgásnak lett volna, amire később itt-ott változatos alkalmam nyílott a teljes délszláv (horvát és szlovén rokonsággal bővített) spektrumban. (Jegyzetem írásakor friss hír: a magyar médiában nemsokára kötelező lesz a képanyagok feliratozása!)

A második az, hogy az akkoriban sokszor kárhoztatott szabadkai gyakorlat szerinti felemás magyar tagozatra jártam szakközépiskolába, ahol (egyébként magyar anyanyelvű) tanáraink egy része Zágrábban szerzett („horvátszerb") nyelvtudással birtokolt „szerbhorvát" (szak)nyelvet magyarral vegyítve adott elő. Fejesugrással felérő szokatlanság az volt az egészben, hogy már elsőben magyarul nem tudó tanár adott elő például fizikát, vagy hogy (még az egyetemen is) szerb angoltanár oktatott, vizsgáztatott magyar anyanyelvűeket.

A felemelő harmadik spanyolcsizma: Welleck-Warren és Ingarden könyvei tananyagként a bölcsészkaron, a magyar tanszéken, és Marshall McLuhan, Hugo Bettelheim, Erich Fromm, Wilhelm Reich engem érdeklő könyvei magyarul még nem voltak hozzáférhetőek, amikor szerbül már olvashattam őket. Szerbül olvastam Arrabalt (Franco rémuralmáról) és Jeus Hernández Tomást (aki beszámolt Katynról, mikor még sejtés sem volt róla magyarul).

Most még a közönséges bajlódás… Hitem szerint nem veheti sértőnek kedvenc szerzőm fennakadásomat egy (magyar fülnek kirívó) otrombasággal is fordítható mondatán:

„Arhivari krhotina tudjih života, na osnovu minijaturnih fragmenata oni autoritativno stvaraju kosmogonije koji se istovremeno grade i prezentuju."

A Kosztolányi módjára kissé túlzó nyelvi purizmus és az értelmező „magyarítás" hibájába estem-e, ha így interpretálom ezt:

„Belemerülve abba, hogy mások életeinek szilánkjait osztályozzák, a parányi darabkákból fensőbbséges levezetéseit alkotják meg a világfolyamatoknak, melyek menet közben nemesülnek példává."

Záradékként meg akartam toldani valamivel: emberfiának nem árt meg az intenzív bucskázás bármelyik idegen nyelvben. Ilyesmibe még senki sem fulladt bele. A vízként, levegőként megszokott közegben annál hamarabb.

Ajánlom vallomásos soraimat egy elmagyarosodott zentai-csantavéri szerb család sarja, nagybácsim, (Julije) Slavnić Gyula, továbbá a francia-szlovén Semeja Valentin emlékének, valamint Cséplő unokatestvéreimnek, az óbecsei, illetve zimonyi születésű Mihalj (Michael) és Stevan Čeplének minden ivadékaikkal együtt.

Hetényi Zsuzsa

A cenzúra tett műfordítóvá

1. Számomra a szöveghűség elsődleges, olyan mértékig, hogy a fordítás alapján a művet úgy, vagy közel úgy lehessen elemezni, mint az eredetit. Ennek oka, hogy engem a cenzúra tett műfordítóvá: pályám hajnalán betiltott orosz műveket ültettem át, oktatáshoz.

Szinte csak prózát fordítok, de igényes, versszerűen kidolgozott prózát. Babits és Nabokov nyomában vallom, hogy „a játék gyakran fontosabb az értelemnél". Szójátékot feltétlenül szójátékkal érdemes fordítani. Fontos a formahűség – pl. nem jó egy háromszavas mondatot nyolc szóban átadni. Ha kétértelmű vagy homályos az eredeti, maradjon az a fordítás is.

2. Hősies kudarc. A műfordító legjobb tudását, éjszakáit, életét és vérét adja a szövegért, amely soha nem lesz olyan, mint az eredeti. Esterházy Péter mondta egyszer hosszas töprengés után (a kérdésre, mely nyelvre legjobb őt fordítani), hogy szerinte az ő műveit leginkább magyarra lehet sikeresen fordítani.

3. Van átjárás a kettő között. A szakfordító mesterember, és tudása felkészíti a műfordításra. A műfordító sem születik a semmiből, őt meg olvasottsága és verzatilitása teheti alkalmassá szakfordításra. A szakfordítás lényege a lexika, a műfordításé a művészi formanyelv. Verseket legjobban költő fordít, de nem kizárólag, hiszen ő meg talán saját versnyelvét éli bele a művekbe. Ennek analógiájaként azt tartanám egészségesnek, ha a szakszövegeket a szakma idegen nyelvet tudó művelői fordítanák, akik látják is maguk előtt pl. a munkafolyamatot, a jogi analógiákat, a szakterminusok hátterét, a kontextust.

Juhász Anikó

A fordítás flamingója

Szó szerint, vaskeményen, vagy inkább az irodalmi élményre és érthetőségre törekedve fordítani, s eközben akár még táncolni is valamelyest a habokon, melyeket felvet egy-egy lefordításra váró mű tengervize?

Ez a kérdés különös jelentőséget kapott attól kezdve, hogy Leonardo Bruni *De interpretatione recta*[1] című művében épp a szó szerinti fordítás fogyatékosságaira és elégtelenségére irányította rá a figyelmet, mint ahogy Martin Luther is elébe helyezte a maga német nyelvű bibliafordításában az érthetőséget, sőt a

[1] Leonardo Bruni, *De interpretatione recta. De la traduction parfaite*, Ottawa, Les Presses de l'Université d'Ottawa, Traduction du latin, introduction et notes de Charles Le Blanc, 2008, 132

közérthetőséget a szigorú szöveghűségnek. Friedrich Schleiermacher[2] és José Ortega y Gasset[3] már egyenesen a szó szerinti fordítás lehetetlenségéről beszél, utalva arra, hogy még ugyanazon szavak esetében is más az egyes nyelvekben a szóhoz kapcsolódó dologi referencia-háttér, az asszociációs közeg, s adódhatnak esetek, amikor épp a szó szerinti fordítás bizonyul bicsaklásnak és hamisításnak, és az abból való kilépés jelent jóval csekélyebb mértékű eltántorodást. Vagyis a fordításnak sohasem pusztán csak egyik vagy másik nyelv ismerete az előfeltétele (és legfőképp a saját nyelvé), hanem azon túl ezernyi más dolog is.

Mivel minden nyelv, úgymond, egy-egy szavakból ácsolt, ember építette hajó a tengeren, a fordítás feltételezi a történelem, a szociokulturális közeg, a parton, a dokkokban nyüzsgő, lecövekelt tömeg és a folyton úton levő tengerész ismeretét is. S ne gondoljuk, hogy a magunk történelmében vagy a célszöveg olvasójának történelmében jóval könnyebb otthon lenni, mint a lefordítandó műében. Mindegyik speciális, kihegyezett, értelmező odafigyelést kíván, mert átlátni és átbeszélni egyik műből a másikba csak akkor lehet, ha valaki előzetesen képes egyáltalán rálátni arra, amiben éppen történetesen benne van.

Tény és való, hogy a fordításnak már a legelső sora is az Egész, a vége felől értelmeződik, az egész mű ismeretében születik meg. Így aztán bizton kijelenthető, hogy a fordító szóválasztási lehetősége egyszerre több is meg kevesebb is az eredeti mű szerzőjének lehetőségeinél, akiben a szó futását valamelyest számottevőbb arányban határozza meg a *még ismeretlen* felé való haladás, olykor a véletlen. A fordítás ugyanakkor olyan Egész-ismeret, amely többnyire már bejárta az ismétlő olvasás útjait is; a fordító újabb és újabb nekirugaszkodással próbálja meg kitapintani a fordítandó szöveg szerzőjének gondolkodásmódját, idegdúcainak sajátos elhelyezkedését és az idegsejtek egyéni bakugrásait. Az első közelítésben, rágördülésben mindig van és kell is hogy legyen valami empátia, sőt akár eufória is, különben nincs lélekegyesülés, nincs kíváncsiság, nincs a legkipukkasztóbb pillanatban is továbbhajtó szenvedély, amely egy idő után ugyanúgy magáénak érzi az élőlényként hullámzó, lefordítandó szöveget, ahogyan annak érezte az eredeti szerzője is.

Azután kell valami hűvös, kijózanító hullám, mely – érzékelve az egyes történeti korok kifejezésmódjának letűntét, beteltét, túlcsordulását – jelzi a fordítónak azt is, hol, hogyan és mennyit kell levenni az ő korára már szokatlanná, idegenné vált nyelvi túláradásból. Ámde mégis oly módon kell ezt tennie, hogy épp a metszőkést használva váljon a szöveg saját jelenkora számára szikrázóvá, gazdagabbá, kortárssá.

Ilyesfajta késztetésnek mindenképp kell lennie a fordítóban akkor, ha pl. Miguel de Unamuno irodalmi-filozófiai szövegeit ülteti magyarra. Unamunóra jellemző volt mindig is valami tragikus szemlélet: olyasfajta komolyság, amely életének alaphálóját, alaprezgéseit adta. S ha ebből a komolyság-hálóból csap

---

[2] Friedrich Schleiermacher, *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*, Sämtliche Werke, 2. Band, Berlin, 1838, 201–238.

[3] José Ortega y Gasset, *Miseria y esplendor de la traducción*, Universidad de Granada, 1980. Vö. még Dezső Csejtei, *Ortega's Aesthetics. A Dialogue between Spanish Reality and European Aesthetic*, in: Symposium, Currents Canadian Journal of Continental Philosophy, 2014, vol. 18, no. 1, 77–101.

aztán a mondanivaló magasabbra, ha rátornyozódik erre még valami ünnepi pátosz is, akkor az, ami megszületik, a barokk korszak nyelvi tekervényeit erőteljesen hordozó spanyol nyelvben többnyire még épp azon a határon belül van, amelyet elbír a szöveg, nem kelt groteszk hatást, nem halványul általa. Mivel azonban a spanyol író szövegeinek magyar nyelvre való átültetése jó pár évtizedet késett, és a magyar nyelv hűtlenebb is volt a maga barokk múltjához, mint a spanyol, a szó szerinti, a pátoszt minden egyes esetben híven leképező magyar fordítás már olyan szövegvilágot hozna létre, amely a jelenkor olvasójának nemcsak idegennek, hanem olykor már-már nevetségesnek tűnne.[4] Holott a spanyol filozófus műveinek mondanivalója nagyon modern, előremutató, sőt épp bennünket és a holnap megszületőket célba vevő. Ezért olykor szükség van arra, hogy a fordító a *köztes útra* állítsa a szót, a mondatot, a mondathalmazt, a két nyelv közötti köztes útra, hogy az a benne foglaltaknak evezője legyen, s ne túlpakolt, aztán meg felfordult ladikja.[5]

Másfelől nem szabad persze elhallgatni azt sem, hogy a fordító a maga saját asszociációs közegéből nem képes folyamatosan kiemelni önmagát. Ez öntudatlanul is hat, befolyásol, teremtő erővel bír, még akkor is, ha csak a csapvízből csinál valaki öntudatlanul gondolatzuhatagot, a levélen csúszkáló bogárból meg céltalan, esendő szembogarat.

Fordítás közben – magam is gyakorta megfigyeltem – kialakulnak érzelmi viszonyulások is. Ritkább az, hogy ellenszenv formálódik. Megtörténhet ez akkor, ha a lefordítandó mű nyelvezete hosszasan távol tart magától minden olyan csodát, meglepetést, meghökkentőt, melyet a fordító észjárása egy szótömeg után már megkívánna, amelyre szinte már-már áhítozik, hogy képes legyen fenntartani a kíváncsiságát, a szövegben való továbbhajózáshoz szükséges érdeklődését. Máskor meg szimpátia alakul ki, s mondatról mondatra lépve nem csupán a Másik gondolata szüremkedik át, hanem annál jóval több is. Némileg érzékletesebb képpel élve, nagyobb az esély erre abban az esetben, ha az eredeti szöveg olyan, hogy nem átfolyik rajtunk, akár a citromlé, és a megszületőtermék nem hasonlatos a kipréselt alma levéhez sem, hanem az maga a hol piros, hol sárga héjú alma, ahogy végiggörög a földön, követi az épp felette fúvó szél járását, s aztán – talán épp minket keresve – odagördül elénk. S teszi ezt annyiszor, hogy a fordítónak már-már olyan érzése támad, a következő mondat gördülésének ütemét ki tudná dobolni akár előre is. S ekkor már azon veszi észre magát, hogy ott ragadt a szövegnél, mely nem ereszti, zeneileg is behatol az agyába, érzéseibe, zenei testet követel magának az újraszületés során.

S eközben persze harc van, küzdelem: a hogyanok harca és a mértékhúzásé, mivel a fordítónak is megvan a maga nyelvi zenéje, belső kottája, mely valószínűleg gyermekkora óta formálódik benne; s ez nem marad néma a fordítás során

---

[4] Élesen vetődik fel ez a probléma pl. a *Vida de Don Quijote y Sancho* c. filozofikus-irodalmi művében. Vö. Csejtei Dezső utószó-tanulmányát, in*: Don Quijote és Sancho Panza élete*, Európa Könyvkiadó, Bp., 1998, 373–404.

[5] Ez persze korántsem jelenti egyúttal azt is, hogy például egy XVI. századi művet a XXI. század stílusformáinak jegyében kellene átalakítani, elhagyva az eredeti stílusjellegzetességeket. Itt inkább arról van szó, hogy az említett két nyelvben ugyanazt a stílushatást valamelyest módosított stíluseszközökkel lehet elérni.

sem. Piszkálódik, figyelmeztet, segít abban, hogy egy-egy mondat magyarul is élő test legyen. Sőt segít akár még a szótalálásban is. Ez a legfőbb alap – mégis módosul abban az esetben, ha az eredeti szöveg írója épp szövegeinek *nyelvi hangzásával* teremt valami egyedit, sajátosat, saját anyanyelvének általánosságaitól elütőt. Ilyen esetben ezt a sajátot megmásítani, nem megmutatni, már olyan erőszak lenne, amely kioltaná a lefordítandó szöveget mint individuumot. Ebben az esetben a fordító gyilkossá válik, szöveggyilkossá, olyan pilótává, aki nem repül, mint Saint-Exupéry, mesebeli szférákat is megcélozva, hanem csupán úgy irányít, ahogy megtenné ezt bármely – az átlagnál valamelyest intelligensebb – automata.

Szólnunk kell arról is, hogy a fordítást sokszor azok a laikusok és szaktudósok tartják könnyűnek, és seprik ki nagy hévvel a kreatív tevékenységek sorából, akik úgy vélik, a fordítás csak 'utánlapozás' és az ülőképesség kérdése, s hogy valamely mesterfordítás megszülethet akár speciális adottság, szenvedély, áldozathozatal, *szerzői* munka nélkül is. E nyilatkozókat magam is szívesen felkérném, az életben legalább egyszer tegyenek kísérletet arra, hogy nyomdaképes, élvezhető anyanyelvi változatát adják magas nyelvi szintet képviselő idegen nyelvű szövegeknek. Úgy vélem, hamar rádöbbennek majd, az oly gyakran alábecsült tevékenység számukra megoldhatatlan feladat. Mert épp a fordításhoz tartozó kreativitás ördöge vagy angyala hiányzik belőlük.

Magad, Uram, ha szolgád nincs, biztathatnánk (némileg kajánkodva) még további erőfeszítésre őket – az említett nyilatkozóknak azonban, szerencséjükre, többnyire akad szolgája e vonatkozásban. Hiszen a magyar nyelvet beszélők körében a fordításnak mindig is voltak elszánt, elkötelezett, a Holdat is Napba mártó képviselői, akik az idegen nyelv erezetének felfejtésével és átvarrásával nem csupán önmagukat gazdagították, hanem egyúttal újat vittek, csempésztek a magyar nyelvbe is.

Ma egyébként – a fordítás értékének megítélése kapcsán – különböző tendenciákat figyelhetünk meg. Vannak országok, így például Németország, ahol a fordítói munkában rejlő kreativitás manapság felértékelődni látszik, amit jelez egyebek mellett az is, hogy a lefordított mű külső címlapjára egyre többször rákerül a fordító (mint szerző) neve is. Nálunk meg, ahol tagadhatatlanul oly fényes múltja van a fordításnak, és ahol sokáig megvolt a maga vitathatatlan becsülete is, egyre inkább leértékelődik: a fordító átkerül a közreműködő (mediátor?) fakkba, akin – sokak képzete szerint – mintegy átloccsan a lefordítandó mű szövege, és aki *nélkül* – feltételezetten – akár ugyanúgy átloccsanna. Ezt az utóbbi értékelést, felfogást egyébként a nálunk is hatályos jogrendszer, amely a fordítást is a törvényesen védett szerzői tevékenységek, jogok között tartja nyilván, alapból megkérdőjelezi…[6]

Adódnak persze a fordítás során egészen speciálisnak nevezhető nehézségek is. Ha pl. valaki egy háborús regényt fordít, nem tekinthet el attól, hogy a fordítandó műben katonai szakszavak vannak, és ezek jelentéstartalmát

---

[6] Az USA-ban, abból következően, hogy az angol domináns nyelv, meghatározó törekvés a fordítás során, hogy lehetőleg mindent maximálisan honosítsanak, s kigyomlálják a fordított szövegből az idegen nyelvi jellegzetességeket. A fordítással kapcsolatos egyéb – más országokban vitatott – szakmai kérdések, respektált szakmai megfontolások itt háttérbe szorulnak, a fordítási kultúra jóval szegényesebb, mint azokban az országokban, ahol az anyanyelv nem világnyelv is egyúttal.

pontosan kell visszaadni; mindez nyilvánvalóan megkívánja a kapcsolatfelvételt a még bennfentesebb hadtörténeti szakértőkkel. Súlyosabb nehézségnek nevezhető már az, ha valaki olyan tudós szövegét fordítja, aki maga is játszik a nyelvvel – még a gondolati tartalmat illetően is –, vagy épp olyasmit állít és bont ki filozófiai értelemben, amihez saját anyanyelvének etimológiája vitte el, és ami nyilvánvalóan abban és csak abban a nyelvvilágban van úgy, olyan módon, olyan történelmi beágyazottsággal. Ilyen gondok vetődnek fel például egyes Heidegger-szövegek fordítása során.

A szakszavak megtalálása, megtartása vagy elvetése szakszövegek esetében mindig külön probléma, mint ahogy az oldás, a szakburokból való kihántás, kiemelés sem mehet soha a gondolati tartalom rovására. Ha viszont a terminus technicusok és a gondolatok találkoznak a szerző szépirodalmi vénájával, így van ez pl. Oswald Spengler[7] vagy Friedrich Nietzsche[8] műveiben, akkor a fordító jó széllel vitorlázik, s miközben fordít, élt élre állít, lát megcsillanni rengeteg aranyhalat is. S befogásuk, akváriumban való táplálásuk neki legalább olyan öröm, élmény, megélt élet, mint a szöveg szerzőjének. S ilyenkor a fordító szinte kielégülést érez, mivel egyszerre lehet – és viszonylag sokszor – szóhű és pontos gondolatközvetítő.

Vannak szerzők, akiknek a szövege eleve fordításra *is* született, arra, hogy kiáradjon a világba, hogy megmosakodjon benne fordító, külhoni olvasó. Ilyesfajta sajátossággal rendelkeznek pl. José Ortega y Gasset szövegei. Az ő írásai szinte felszólítanak arra, hogy lefordítsák őket, mondhatni, csáberejük van ilyen vonatkozásban. Az esszé, a filozófia és szépirodalom körhintájának nagymestere ugyanis úgy bújtatja át a szavakat a tű fokán, épp annyit és olyan erővel lök rajtuk, hogy azokban a tartalom szinte mindig a legadekvátabb formáját ölti, ami viszont erősebb ösztöke ahhoz, hogy a más nyelven beszélő, gondolkodó is egyfajta kihívásnak tekintse ezt. Alkalmas-e vajon erre a bravúrra az a másik nyelv is?

A fordítások formáját, irányultságát az időfaktor másképpen is befolyásolhatja. Ha például megszületett egy-egy mű vonatkozásában az élménynek igen magas szintjét nyújtó *csúcsfordítás*, akkor – már a hegyekről kissé lejjebb szállva, és a kritikai jelleget is kidomborítva – általában nagyobb teret kapnak azok a fordításvariációk, amelyek a szöveget csupaszabbra vetkőztetik, és hajlamosabbak megmutatni azt pizsamában, a maga reggeli kócosságában.

Ez egyrészt többlet, hiszen beljebb hatolunk az addig meglátottban, megértettben, másrészt kiválthat idegenkedést vagy akár nemtetszést, fintorgást is. Ha

---

[7] Jellegzetes példája ennek *A Nyugat alkonya*, amelynek fordítása egyszerre követelt meg szakismeretet és a művészi hatást is visszaadni képes műfordítói készséget, mivel a mű maga is egyesíti magában az említett vonulatokat. Vö. *A Nyugat alkonya*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994, I. kötet, Juhász Anikó, Csejtei Dezső fordítása, II. kötet, Simon Ferenc fordítása; II. kiadás, Noran Libro Kiadó, Budapest, 2011, s vö. ennek kapcsán a Csejtei Dezső által írt utószó-tanulmányt (mindkét említett kiadásban).

[8] Nietzsche stílusára jellemző a robbanékonyság, ezért korántsem véletlen, hogy verseit a legadekvátabban épp a hasonló dinamikájú Szabó Lőrinc tudta a legérzékletesebben és egyúttal a leghívebben is magyarra fordítani. S emiatt hasonlította filozófiáját Csejtei Dezső, műveinek egyik fordítója és értelmezője a dinamithoz, mert Nietzsche mindenütt, még a legtradicionálisabb témabokrokban is elhelyezte a gyújtólángot. Vö. Csejtei Dezső, *Írások Északról és Délszakról*, Veszprémi Humántudományokért Alapítvány, Veszprém, 1999, 41–60.

az előző fordítást a rá következő nem tudja túlszárnyalni, akkor minek erőlködni… S főleg miért kell bírálni? 'Azt a valamit' a fordító nem úgy csinálta… Na és? A fordítás világában megvolt ehhez a szabadsága.[9] S miért kell újra és újra meghasogatni a görögdinnyét, ha édes húsa egyszer már tányérra került, és a görögsége is kitetszett? Attól, hogy több szeletben pakoljuk a tányérra, több lesz talán? Valamennyire, persze, igen, de kétségtelenül *egésztelenebb* is lesz ily módon.

S hogy összeszedhető-e *öt-, hét- vagy tízparancsolat* a fordítói tevékenységhez, nos, a válasz erre talán így hangozhatna: épp annyi a parancsolat minden szöveg esetén, amennyit az – a maga jellegét is tekintve – megkíván. Lássunk hát néhányat a parancsolatokból!

1. A fordítás során mindig szemünk előtt kell hogy legyen az eredeti szövegben kifeszülő gondolati léc, meg persze a gondolatpára, amely nem szállhat el a maga katicabogárszárnyait is kibontó fordítással. 2. A befogadó szövegháznak a *saját* vízparton is fel kell épülnie, de csak abban az esetben lesz elég szilárd, ha a szerkezetét nem erőszakolják meg folyton-folyvást kívülről átvett szerkezeti elemek. 3. A házhoz hozzátartozik a környező táj is; nem elég, ha néhány szöcske nagyon is a helyén van, a dinamikának és a zenei dallamnak az egész tájban kell megmozdulnia. 4. A felépült szövegtől egy időre távolodni kell, hogy aztán visszatérve hozzá kitűnjön az, amit a hosszú közelség és az empátia esetleg elfedett. 5. Az érkező hajót, az idegen szövegfedélzetet, a másik nyelvet szeretni kell, különben a fedélzettel való hosszas együttlét (takarítás, tisztítás stb.) időnként olyan fáradtságot, haragot szül, amely rátelepszik a fordítandó szövegre is. 6. Fogadjuk el a tényt, hogy mindkét szöveg (az eredeti és a lefordított) olyan mohó, telhetetlen élőlény, aki utánunk gyalogol, ha valahol likat hagyunk benne. S teszi ezt a legváratlanabb pillanatokban; ha kell, kifordít minket szokványos helyzetünkből, főleg ha régóta keresett szóra várunk és lelünk, mert ő ott, a nagy katlanban – tudatosan vagy mélyebbre szorítva – szünet nélkül fortyog és sistereg. 7. Tekintsünk történelmi súlyúnak minden egyes szótéglát; ha figyelmünk laposodna, tudjuk, a vakolat idővel lehámlik, s idővel minden rosszul választott, hibásan illesztett téglának jelentősége lehet. 8. Legyünk képesek azt is mondani a szövegnek: kész vagy, megszülettél – még mielőtt újra és újra kimetszenénk azt, ami talán már nagyon is a helyén van.

Ami meg – e parancsolatokon túl – a műfordító és a szakfordító viszonyára irányuló kérdést illeti, nos, úgy vélem, a műfordító és a szakfordító evezhet külön csónakban, de felszállhat akár ugyanarra a hajóra is. A műfordító remekelhet mellesleg szakfordítóként, ha nem sajnálja az időt, energiát, hogy megszerezze a szükséges kiegészítő szakismeretet. Fordítva viszont kétségesebb az út, de nem elképzelhetetlen. Nem minden szakfordítóból bújik ki a műfordító, olykor a fordítás célja nem is támaszt ilyen kihívásokat. A szakfordítás szaktudás nélkül üres vödör, víztelen, kopogó bádogedény, amelyből épp a keresett lényeg hiányzik. A rigorózusabb, a keményebben csikorgó szakfordítást a műfordítás szintjére emelni, ahogy korábban is utaltam rá, nem lehetetlen vállalkozás, de csak abban az esetben sikeres, ha az elsajátított technika párosul egyéb „szüle-

[9] Ezzel kapcsolatban érdemes elolvasni Katharina Reiß *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik* c. művét (1978), amelyben a fordítások bírálóinak figyelmét hívja fel néhány alapvető szempontra.

tett" fordítói készségekkel. S voltaképpen a szakszöveg is csak akkor válik „élő" klasszikus szöveggé, sőt halhatatlanná, ha a szakfordító egyben műfordító is.

S hogy mi a fordítás személyes optikából nézve, magánhangszerelésben megfogalmazva? Talán azt mondhatnám: igyekvés és eljutás a tengerparton fél lábon álló flamingóhoz. Aki azért áll fél lábon, mert sosem állhat úgy két lábon, mint az eredeti szövegtest. S aki – szemünknek – mégis fogyatékosság nélküli, már ha épp azt a pillanatát kapjuk el, amelyben leginkább *hihető* a kétlábúsága, mert akkor valahogy, valamilyen módon mégiscsak megkaptuk a teljes flamingót is.

Károly Judit

Több olvasat

1. Mivel a műfordítás nem általános érvényű elméleti normák és paradigmák által szabályozott, hanem egyéni alkotótevékenység, melynek alapfeltétele a művészi szabadság, a műfordító kapcsolódó ismeretei (irodalom, nyelvészet, filológia, poétika, kritika stb.) segítségével saját maga alakítja ki fordítói gyakorlatát, eszköztárát, belső szabályrendszerét. A műfordítóra jellemző ismeretek, készségek és attitűdök az alábbiakban foglalhatók össze:

A műfordítót a művészet iránti alázat, az irodalom szeretete, az alkotásvágy, műveltség és formaművészet jellemzi. Kitűnően ismeri mind a forrás-, mind a célnyelvet (utóbbi lehetőleg az anyanyelve), mindkét nyelven sokat olvas, így fedezi fel az egyéniségéhez illő szerzőket. Alaposan megismeri az adott szöveget, annak történelmi-társadalmi, eszmei hátterét. A még élő szerzővel való kapcsolattartás máshonnan be nem szerezhető információkkal gazdagíthatja. A műfordítónak rendszeresnek és következetesnek kell lennie. (Hadd hozzak egy személyes példát: egy családregény fordítása során, amint kiderült valakiről, hogy melyik szereplővel milyen rokonsági fokban áll, illetve hogy a testvérek közül ki kinél idősebb – a francia elnevezés a testvérek kora szerint általában nem, csak a neme szerint tesz különbséget –, azonnal feljegyeztem, és a fordítás során nagy hasznát vettem az így készített „családfának".)

Ahhoz, hogy a célszöveg is irodalmi szöveg legyen, a műfordítónak az újraalkotás művészi kompetenciájával is rendelkeznie kell.

A kész művet érdemes (különböző szempontokból nézve) többször átolvasni, javítani, a szövegben maradt hibák könnyebb észrevétele, a gördülékeny stílus és a jó hangzás elérése céljából hangosan felolvasni.

2. A műfordítás az a művelet, amelynek során egy irodalmi szövegből egy azzal csaknem megegyező, más nyelvű irodalmi szöveg jön létre. A fordítás során a fordító megérti, elemzi a forrásszöveget (idetartozik az intertextusok, a kiegészítő és háttérinformációk feltárása stb.), majd mindebből megalkotja a célszöveget. A fordító az eredeti mű és a fordítás lehető legteljesebb tartalmi és formai azonosságának megteremtésére törekszik. A formai hűséghez hozzátartozik az eredeti szöveg ritmusának, belső lüktetésének a visszaadása is.

Jó példa erre Paul Emond *A szemfényvesztő tánca* című, egyetlen mondatból álló regénye, mely a narrátor szinte egy lélegzetre elmondott monológja. Az így megalkotott, mondatokra nem szabdalt szöveg csak úgy árad a szaporán beszélő hősből, megszakítás nélkül hömpölyög, azt az illúziót keltve az olvasóban, hogy a szereplő a végtelenségig tudná folytatni. Mindezt a fordításban úgy próbáltam meg visszaadni, hogy a szöveget a lehető leghosszabb egybefüggő – írásjelekkel egymástól el nem választott – egységekre tagoltam, ügyelve arra, hogy a minimális központozás ne menjen az érthetőség rovására.

A fordításnak olyan jól kell hangzania, mintha eredeti magyar szöveg volna, de meg kell őriznie azokat az idegenszerűségre utaló elemeket, melyek alapján az olvasó felismeri, hogy eredetileg nem a célnyelven írt szövegről van szó.

A fordítás nem lehet tökéletes – semmiféle emberi alkotás nem az –, és soha nem lehet teljesen adekvát az eredetivel, a következők miatt sem:

Minden szövegnek több olvasata van, ez függ az egyén világról való ismereteitől, értelmezési képességétől. A forrásszöveg szavainak jelentése nem csupán a szótári definíciók összessége, annál sokkal több. A fordítás folyamata során az egyazon szóban tömörült mögöttes jelentések elvesznek, a fordító feladata, hogy – amennyire lehet – kibontsa az eredeti szöveg szemantikai tartalmát, és abból a lehető legtöbbet átmentse a fordításba. A műfordító nem csupán két szöveg, hanem két kultúra között is közvetít. A fordítónak a célszövegben megjelent idegen kultúrával kapcsolatos háttérinformációkkal is el kell látnia az olvasót. A fordító szabadon választhat az adott célnak legjobban megfelelő kifejezőeszközök (betoldás, kihagyás, általánosítás, körülírás stb.) közül úgy, hogy a lehető legkisebb veszteséggel és a lehető leghűségesebb módon ragadhassa meg és adhassa vissza a szöveg totalitását. A fordító az eredeti műhöz mint egészhez hű, azaz a két mű közötti ekvivalencia szövegszinten valósul meg.

3. A szakfordítóra és a műfordítóra ugyanazok a tulajdonságok jellemzők, azzal a különbséggel, hogy utóbbinak – ha irodalmi szöveget fordít – az újraalkotás művészi kompetenciájával is rendelkeznie kell. A műfordító is lehet jó szakfordító, ha kellő ismeretet szerez az adott szakmáról, elsajátítja a szaknyelvet, illetve az ahhoz tartozó szakkifejezéseket.

M. Nagy Miklós

A műfordítás mibenlétéről

Nem hiszem, hogy nagyon szellemesre sikerült, de azért próbáltam gyártani egy személyes megfogalmazást a műfordítás mibenlétére, ha egyszer ez a feladat. Íme: „Élvezetes játék a jelentések tágas mezején."

És akkor, engedelmükkel, most ezt meg is magyaráznám. Először is: a megfogalmazás nem egészen az enyém (az ilyesmit nem mindig szoktam bevallani, de most bevallom) – nem emlékszem, hogy pontosan

kicsoda, Saussure vagy Derrida talán, szóval valamelyik agyafúrt posztmodern nyelvész/filozófus/dekonstruktivista írta, hogy a fordítás „a játszadozó jelentések mezeje". Nem garantálom, hogy az idézet pontos. Hogyan is garantálhatnám, ha egyszer nem tudom, honnan van. Meg azt se tudnám pontosan, Kulcsár Szabóékat kielégítő módon kifejteni, hogy mit jelent az a bizonyos *difference* és *différance*, és hogy Derridáék szerint hogyan *különböződik el* minden egyes jelentés részben hatalmi érdekek, részben a percepció eredendő időbeli elcsúszása, meg még a csuda tudja, micsoda miatt… A lényeg, hogy minden egyes kommunikációs aktus eleve magában hordozza a fordítás/interpretáció elemét, s ily módon mondhatjuk ugyan azt, hogy a műfordítás eleve lehetetlen vállalkozás, mármint minél irodalmabb irodalomról van szó, annál lehetetlenebb (irodalom, ugyebár, az, amit nem lehet lefordítani), de ezzel nem mondunk sokkal többet annál, mint hogy tökéletes precizitással kommunikálni eleve lehetetlenség – a jelentés egy része minden egyes kommunikációs aktusban elvész. (De persze mondhatjuk azt is: a kommunikáció épp az *elkülönböződések* miatt lehetséges – a jelentésmodulációk, jelentésmutánsok játéka nélkül automaták céltalan gagyogása lenne.)

Nincs tehát semmi újdonság a „személyes" definíciómban, de talán mégsem árt hangsúlyozni a nyelvnek, a kommunikációnak és a fordításnak ezt az eredendő természetét, már csak azért sem, mert újabban mintha a politika a fogalmak definiálásának jogára is igényt tartana (nemcsak nálunk mellesleg), aminek – mint mindig a történelemben – csak az lehet az eredménye, hogy minden még a kelleténél is homályosabbá válik.

Na jó, mondok egy példát arra, hogy miért lehetetlen a precíz fordítás még látszólag egyszerű mondatok esetén is. Egyszer végighallgattam az orosz Viktor Jerofejev és magyar fordítója, Bratka Laci beszélgetését. Laci többnyire mindent értett, és fantasztikus fordító volt, de beszélni éppen csak tudott oroszul, így aztán meglehetősen egyszerű volt a dialógusuk.

– A jó író gonosz – mondta Jerofejev.

– Igen, igen, én is szeretek gonosz lenni – felelte Laci (akinél nem volt jólelkűbb ember a világon, Isten nyugosztalja). – És az orosz írók közül ki volt gonosz? Bulgakov gonosz volt például?

– Hát… nem nagyon. De nem is volt különösebben jó író.

– És… és Platonov?

– Ő gonosz volt. Naná!

– És… és Jevtusenko?

– Ne hülyéskedj! Még hogy Jevtusenko….

És így tovább. Végigsorolták a XX. század jelentős orosz íróit, és eldöntötték, ki volt gonosz, ki nem.

Kto bil zloj? A lehető legegyszerűbb orosz mondat, és mégsem lehet jól lefordítani, mert a *'zloj'* szónak olyan tág a jelentéstartománya, mint maga az orosz föld. Jelenti azt is, hogy mérges, haragos, dühödt – s ebből következően mintegy önmaga ellentétébe fordulhat: a *'zloj'* (gonosz?) író igazából *'dobrij'* (jóságos), mert olyan mélységes dühöt érez a világ (a hatalom, az állam, Isten, a természet…) gonoszsága miatt… Arról nem is beszélve, hogy ideológiai-politikai-világnézeti tartalma miatt minden egyes ember számára kicsit más a szó íze, színe, szaga. Egyszóval a fenti fordítás pontatlan, de minden más megoldás is eredendően pontatlan lenne.

Mondok még egy példát. Nemrég Lakitelken fiatal orosz műfordítójelöl-

tekkel dolgoztam, és egy Roman Szencsin-elbeszélést próbáltunk lefordítani. Szencsin egyszerűnek tetsző író, „újrealista", sőt „hiperrealista" (ahogy az oroszok mondják ezt: „fotorealista"): úgy írja le a valóságot, mintha fényképezőgép lenne a szeme. Az elbeszélésben két fiú beszélget (és iszik) valami szobában, miközben a közelben egy teremben (valószínűleg egy egyetemi kollégiumban vagyunk) zajlik a buli. Az egyik beszélgető, aki az élet értelmén mereng, egyszer csak azt mondja: *„A onyi tam… onyi nye vrubajutszja… onyi torcsat…."* Vagyis: „Azok ott… azok semmit se értenek… csak úgy elvannak…" A fordító (akinek mindig mindenben kételkednie kell) megnézi egy orosz internetes szlengszótárban a *„torcsaty"* igét, és lám: újabban olyasmit is jelent, hogy „kábítószerezik", „kábítószer hatása alatt áll". Aha! Így már világos. Vagy mégsem? Hisz nyilván nem mindenki érti a szó szlenges jelentését: az olvasók egy része számára a *„torcsat"* szimplán csak annyit jelent: „állnak", „meredeznek"… vagyis „csak úgy elvannak". Ráadásul a két fiú beszélgetésében van egy szó, a *„kurnyi"*, ami arra utal(hat), hogy füves cigit szívnak: „Ne, szívjál egy slukkot!" – mondja az egyik. De egyáltalán nem biztos, hogy azt jelenti. Egyszóval nem világos, hogy kik kábítószereznek: az élet értelmén merengő fiú és a barátja, vagy azok, akik fütyülnek az élet értelmére. Meg lehetne kérdezni persze a szerzőt, de a szerzői intenció bizonyos értelemben lényegtelen: az olvasói percepció tőle függetlenül sokféle lehet, és ezt a homályosságot elvileg meg kellene őrizni a magyar fordításban is. Ehhez persze először is a homály tudatában kell lennünk, azaz annyira pontosan kell éreznünk az orosz nyelvet, hogy tudjuk: hol fakad a homály magából a szövegből, és hol abból, hogy nem érezzük a szavak-kifejezések pontos jelentésmezejét. (És ha túl gyakran nem érezzük, az természetesen baj; akkor nincs más megoldás, mint hogy tanuljuk tovább a nyelvet, minél többet olvassunk, igyekezzünk minél több időt az adott nyelv közegében tölteni…)

Mindebből azt a következtetést is le lehet vonni, hogy a fordítás irgalmatlanul nehéz munka, és sok fordító szereti erre kihegyezni az efféle eszmefuttatásokat (és minden jó fordítónak számos, az enyéimhez hasonló példája is van erre), én viszont azt mondom, hogy a jó fordító éppen ezt élvezi. A jó fordító élvezi, hogy munkája a lehetetlenséggel határos. És amikor panaszkodik, többnyire azért teszi, mert nem akarja bevallani, hogy ez számára szinte nem is munka, hanem élvezet. Amúgy is roszszul fizetik, még csak az kellene, hogy bevallja: azt a kevéske pénzt nem valami kemény munkáért kapja, hanem arra, ami nélkül élni sem tudna már, és ami az egyik legfőbb élvezetforrás számára.

Természetesen össze tudnék állítani öt- vagy tíz- vagy százparancsolatot, de minden parancsolatnál fontosabb számomra, hogy élvezzem a fordítást. Hogy már az első-második oldalon legyen egy olyan mondat, kifejezés, jelző, bármi a fordításomban, ami után azt mondom magamban: „Hű, azannya, ezt más nem tudta volna ilyen jól megcsinálni." Vagy ahogy Puskin mondta mindig magában (állítólag): *„Aj da, szukin szin."* Persze lehet, hogy van, aki még jobban meg tudta volna csinálni (az ember legyen tisztában azzal, hogy vannak jobbak nála, és tanuljon tőlük, amennyire csak lehet); mindenesetre fordítani is csak úgy érdemes, ahogy írni: elragadtatással. A szövegünk nagyszerűségében gyönyörködve. A szövegnek olyannak kell lennie, hogy aztán, amikor újra elolvassuk (és még csiszolunk rajta), nem is értjük: ezt én csináltam? Én voltam képes rá?

Egye fene, mégsem fogom megkerülni a választ a hétparancsolatos kérdéssel kapcsolatban sem. Igen, a lényeg az, hogy a fordítónak élveznie kell a munkáját, de ugyanezt el lehet mondani bárkiről: a jó focista is élvezi, hogy focizhat, és bizonyára a jó fogorvos is szeret fúrni. Pár dolgot azonban nem árt tudni, már annak, aki műfordításra adja a fejét (remélhetőleg azért, mert nem tud nem műfordítani).

1. Soha ne írj le olyan mondatot, amelyet te magad nem értesz.

2. Soha ne bízd a munka egy részét a szerkesztőre. (Azaz vállald a döntést: lehet, hogy valami lefordíthatatlan, de neked akkor is találnod kell valamilyen megoldást.)

3. Mindig gyanakodj! Lehet, hogy valamit nem jól értettél. Lehet, hogy nem vettél észre egy belső idézetet. Lehet, hogy amit homályosnak érzel, valójában sokkal precízebb jelentéssel bír, mint gondolod. (Mert minden jó szövegben van ugyan homályosság, minden jó szöveg kitárja magát a különféle értelmezéseknek, de ez a homályosság sohasem határtalan.)

4. Tudd, hogy a magyar szövegben a központozás is magyar! Tanulj meg magyarul központozni. (Csak egy példa erre: az orosz írók gyakran minden második mondatot három ponttal fejeznek be. Mi, magyarok, nem!)

5. Nem minden író, akit fordítanod kell, zseniális. A gyengébb stilisztákat kicsit fel lehet javítani a fordításban; nem kell híven követni például minden képzavart, minden tautológiát; nagy író esetén viszont minden szó szent – nagy írót sose próbálj kijavítani!

6. Mindig figyelj arra, hogy mitől lesz egy szöveg irodalom! Többnyire nyilván attól, ami elsőre lefordíthatatlannak tetszik. De éppen ezek megoldása teszi élvezetessé a fordítást. Ha dühös *(zloj)* leszel, amikor ilyenbe ütközöl, ahelyett hogy kellemes bizsergés töltene el, akkor inkább ne foglalkozz műfordítással. Szakfordítóként úgyis többet lehet keresni. Vagy sok minden mással.

7. Légy tisztában azzal, hogy a jelentések egy része a fordításban elvész. És ezt ne lábjegyzeteléssel próbáld kompenzálni (bár nagy ritkán egy-egy lábjegyzet elkerülhetetlen), hanem azzal, hogy éberen figyeled a magyar nyelv különös, zseniális, gyönyörűséges lehetőségeit: próbáld megérezni, hogy mit használna belőlük az író, ha magyarul írna – és ne szalaszd el az ilyen lehetőségeket.

Hetet kért a szerkesztőség, ezért hét parancsolatot írtam. Mert a műfordító lelkiismeretes…

Osváth Gábor

Elmélkedések a fordításról a koreai nyelv ürügyén

Több mint egy évtizede foglalkozom koreai irodalmi művek magyarításával. Műfordítói partizánkodásom akkor kezdődött, amikor az ELTE megbízott oktatójaként koreai irodalomtörténetet kezdtem tanítani, ám nem volt semmilyen magyar nyelvű tananyagunk, a fordítások száma is elenyésző volt. Nekem

kellett a tananyagot összeállítanom, és ennek melléktermékeként kezdtem el fordítani koreai prózát és verseket. Tucatnyi koreai elbeszélés, egy kisregény és néhány száz vers az eddigi termés. A versek száma azért tűnik talán soknak, mert a mennyiség zöme a 43–50 szótag terjedelmű koreai rövid vers, a *sidzso*, a kínai négysoros és a japán *haiku* és *tanka* közeli rokona. Túl sok tapasztalattal tehát nem rendelkezem, ami tudást viszont felhalmoztam ezen a téren, azt megkísérlem megosztani az olvasóval. Mindenekelőtt fontos tudni, hogy a koreai irodalom az úgynevezett Kína-központú kultúrkörhöz tartozik Japánnal és Vietnammal együtt, a kínai nyelv és írás, a konfuciánus vallás hatása ezekben az országokban meghatározó volt, mindazonáltal mindegyik ország kultúrája rendelkezik sajátos, a többitől eltérő vonásokkal. A koreaitól eltérően, a kínai és japán kultúra, az irodalom már régóta közismert és meglehetősen népszerű hazánkban. Ebben óriási szerepet játszott az, hogy a fordítók szakmájuk elismert művelői, sőt a magyar irodalom legnagyobbjai voltak régtől fogva, elég Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Weöres Sándor vagy Faludy György nevét említeni. A tudományos háttér is rendelkezésre állt, hiszen az ELTE-n a kínai tanszék már a múlt század húszas éveitől kezdve működik, Japán kutatása is komoly múlttal dicsekedhet (ebben persze nagy szerepe volt a két világháború közötti politikai kapcsolatoknak). Korea kutatása, következésképpen a koreai művek fordítása a legutóbbi időkig nem vált komoly érdeklődés tárgyává. A hátrány a két nagy szomszédhoz képest szinte behozhatatlannak tűnik. Márpedig a koreaiak úgy tartják, hogy ők nem maradnak el a két másiktól, és szeretnék, ha nemcsak gazdaságilag lennének Kína és Japán versenytársa, hanem a kultúrájuk nemzetközi elismertségében is. Ezen a téren már komoly sikereik vannak, elég a koreai populáris kultúra hódítására vagy a művészfilmek fesztiválsikereire gondolnunk. Az irodalom ismertsége ettől még elmarad, a sikertelenség okát a koreai fél többnyire a fordítások színvonalában látja. Ebben részben igazuk lehet. A kínai és japán irodalom hazai sikerét három tényező motiválta korábban: a külföldi fordítások sikerének híre, az egzotikusnak tartott, a nyugati kultúrában szokatlan tartalom és forma, valamint a már említett első vonalbeli magyar költők közreműködése. A koreai irodalom a magyar irodalmi köztudat részévé tehát ezen tényezők együttes hatására válhatna, s ebben a vezető irodalmárok közreműködése elengedhetetlen.

ad 1. A fentiekből következően a magam számára előírt műfordítói ötparancsolatom:

a.) Elengedhetetlen a célnyelvi kultúra beható ismerete, hiszen a kulturális sajátosságokat elsősorban a nyelv hordozza. A koreai úgynevezett nagy hatalmi távolságú, maszkulin és kollektivista kultúra, nagy szerepe van tehát a megszólításnak, a rangoknak, a férfi- és a női nyelvhasználat különbségének, a rokonságnevek bonyolultságának. Néhány igen jellemző példa: a kollektivista jelleg a *mi* névmás gyakoriságában is megfigyelhető az *én* helyett: a *mi* gyerekünk, a *mi* apánk, mondja a koreai, sőt a *mi* feleségünk, a *mi* férjünk, holott egynejűség, egyférjűség van. Igen gazdag a szinonimák rendszere, ennek magyarázata az, hogy a szókincs mintegy fele kínai eredetű, de a kínai szavak többségének van koreai megfelelője is. Nagyon gyakori sok vers központi elemeként az azonos alakú szavakkal való játék, aminek nem könnyű megfelelő magyar nyelvi alakot találni. Kulturális sajátosság az is, hogy időnként pusztán mennyiségi

különbséget látnak ott, ahol az európai minőségit is: a mindennapi beszédben például nem tesznek különbséget *patkány* és *egér* között, mindkettőt egyetlen hangutánzó szóval fejezik ki: *csvi* (ennek oka az lehet, hogy a patkány nem annyira undort keltő állat, mint a nyugati kultúrában). A fordítónak kell kitalálnia, hogy a koreai szövegben melyik állatról van szó, és ez nem mindig könnyű feladat. Még egy példa: nem éreznek minőségi különbséget *kard* és *kés* között sem, viszont a magyar *élet* fogalomnak legalább hat koreai felel meg. Reália is szép számmal akad, tehát a csak Koreában előforduló, Koreára jellemző tárgyak, jelenségek fordításakor ne fukarkodjunk a lábjegyzettel, ha más megoldás nincs.

b.) Konzultálni kell tehát lehetőleg anyanyelvi szakértőkkel. A koreai fél, elsősorban a Korea Literature Translation Institute általában akkor ad anyagi támogatást, ha egy ismert koreai szakértő is meg van jelölve a pályázatban. Nyelvi vagy egyéb probléma esetén támaszkodhatunk más, idegen nyelvi fordításokra is.

c.) A magyar fordítás jó, élvezetes, gördülékeny magyar szöveg legyen. A koreai versnek magyar verssé kell válnia, azaz magyar nyelven is jó versnek érezze az olvasó. Verset fordítani csak az tud jól, aki az anyanyelvén is tud verselni (a prózáról már nem állítanám ilyen határozottan). A koreai költészetben az igen szigorú és merev szórendi szabályok miatt a laza ütemes, rím nélküli forma az egyeduralkodó, bár időnként egyes sorvégek összecsengése megfigyelhető, legtöbbször ragrímek formájában, de nem alakult ki egységes rímelési rendszer (ahogy a japánban sem, hasonló okok miatt). A fenti sajátosságokból következik, hogy a mai költészetben a szabad vers a jellemző forma. A fordítás során lehet rímeket használni, de módjával, ott, ahol a fordítói ihlet megköveteli, és ha a magyar változatot feljavítja.

d.) A jó versfordító a fordítást érezze a saját költeményének, amelynek megalkotását a gondos tervezői munka és ihlet együttesen eredményezi.

e.) Ne szégyelljük a szinonimaszótár használatát!

ad 2. A műfordítás mibenlétéről szellemes, metaforisztikus megfogalmazás nálunk és máshol is rengeteg született. Ezeket a Klaudy Kinga professzor szerkesztette Fordítástudomány egyik számában összegyűjtötte a tanulmány szerzője, fajták szerint csoportosítva elemezte is. Én megpróbálkozom valami újat (?) produkálni e téren. Tehát: a fordítás kultúrmisszió, a szellemi élet nemzetköziesítésének fontos feladata. A jó fordítás ablak a világra, a rossz fordítás inkább vakablak. A fordítás anyanyelvünk próbája és fejlődésének eszköze. A fordítás kötéltánc, légtorna a kultúra világcirkuszában. A fordítás jó szórakozás is, rejtvényfejtés, szellemi bajvívás, ugyanakkor a jó költő számára ihletforrás is lehet, azaz a fordítás során bejáratódott, megolajozott képzelete új tájakra vezetheti, saját vers írására is ösztönözheti őt. Vagy ennek ellentéte: a fordítás pótcselekvés a saját vers alkotása helyett, egyfajta kielégülés…

ad. 3. Szakfordító, műfordító? Nincs igazi ellentét közöttük, ha mind a kettő tehetséges ember, aki a szakterületét és az idegen nyelvet alaposan ismeri. A két cselekvés átcsaphat egymásba, nem feltétlenül egymás ellentétei. A műfordító a szakfordítást unalmasnak tarthatja, nem véli igazi szellemi kihívásnak. Kérdés, hogy melyiket fizetik jobban, ez gyakran perdöntő lehet.

Suhai Pál

A műfordításról

A műfordítás mibenlétét feszegető kérdésről-kérdésekről Réz Ádám precíz fogalommeghatározása jut eszembe (vö.: *Olvasónapló Bábel után*, in: *Réz Ádám emlékezete,* Európa K., 2007). E szerint a fordítás interpretáció, s mint ilyen, lehet „szó szerinti" (metafrázis), „szabadabb" (parafrázis) és „teljesen szabad" (imitáció). Réz Ádám nem hagy kétséget afelől, hogy az ő fordítói ideálképe a parafrázis „hűtlen hívségének" felel meg. Osztom véleményét, fordításaimban magam is ezt a célt szeretném megközelíteni.

***

Hogy mi az interpretáció általában, ezt nagyjából sejtjük. Nem is kívánok vele itt foglalkozni. De mit jelent a „hűtlen hívség"? Miért „hűtlen", ha a fordításnak minden tekintetben, tartalmi és formai követelmények szerint is együtt kell mozdulnia az eredetivel? Hát nem ez lenne a természetes? Persze igen, ha valamiféle gimnasztika lenne. De nem, mert eredetinek is kell lennie. Eredetinek a magyar vers követelményei szerint. Ennek, a még meg sem születettnek is vannak igényei. Fordítás közben ehhez, a most születőhöz is hűnek kell lennünk. Végül is semmi biztos nincsen, csak amit az intuíció és az azt kezelni képes ész visszaigazolhat. Hogy melyik variáns a jó vagy a jobb, melyik felel meg leginkább a magyar nyelv és az eredeti vers *kettős ihletének*.

***

Számomra frivol a „ki szép, ki jó", illetve a „vagy szép, vagy hű" megkülönböztetése. A „hűtlen hívség" nem ezeknek a kategóriája. Felfogásomban a „tárgy" (az eredeti mű) iránti megkülönböztetett figyelmet jelenti. Valódi hűséget. Erre tanít a hegeli esztétika is, mely az eredetiséget, minden műalkotás e non plus ultráját „a valódi objektivitással" azonosítja – amelyben (mégis) „a művész legsajátabb bensősége fejeződik ki". Pontosabban csak kifejeződhet. Mert ezt az azonosulást, „a tárgy sajátszerűségeként" mutatkozó szubjektivitást könnyebb elvéteni, mint eltalálni. Az igazi művész azonban megtalálja a „hangot", amely eredetileg nem is az övé, de amely mégis alkalmas legbensőbb érzései kifejezésére.

***

A versben, az eredetiben némelykor némely elem minden igyekezet ellenére is roppantul talányos tud maradni. Osztozom azok aggodalmában, akik az ilyen helyeket az olvasóra való tekintettel „magyaros folyásúvá" kívánják tenni. Aggodalmukat jogosnak, igyekezetüket azonban fölöslegesnek tartom. A legpontosabb műfordítás is értelmezés (interpretáció) – ha a fönti helyeket még külön értelmezni akarnám, a sajátomat magyaráznám. Ez nem fér bele sem a Réz Ádám-i „hűtlen hívség", sem a hegeli „tárgyszerűség" fogalmába. Az előbbiek a talányos helyek megtartását igénylik. „Pontos homály" – régi vesszőparipám. Itt nyerít az udvaromban, vegyétek észre. Ami pedig a magyarázatokat

illeti, Jézus ugyancsak rejtélyes példabeszéde jut eszembe: „Hadd temessék el a halottak az ő halottjaikat." És a Nagy László-vers intelme is: „Műveld a csodát, ne magyarázd." A magyarázatokat pedig hagyjuk a magyarázatokra (a mindenféle láb- és végjegyzetekre).

***

Mitől lesz magyar egy idegen vers? Nem egyszerűen a szavaitól. Legalább ennyire hangsúlyviszonyaitól is. Megkockáztatom, még az időmértékes is. Ha nem jár párban e kettő, hangsúly és mérték, idegen a fülünk számára. Egymás sarkát tapossák. De ha táncra kéri az időmértéket a hangsúly (hölgyválasz esetén fordítva), szépen lejtenek egymás karján. (Ha szimultán a vers.)

***

Egy vers lényege persze nem csupán a hangzásrétegében mutatkozik. Még csak nem is a „jelentésében". Egy-egy alkotásnak ugyanis nemcsak jelentése (Dienes Valéria orkesztikájának műszavával: szimbolikája), de plasztikája, ritmikája és dinamikája is van. Képletes vagy valóságos mozdulatsorának tere, ideje és ereje. Mindez együtt teszi a formáját.

***

A műalkotásban a szellemi összetevő, az, ami igazán személyes, a formai oldalon mutatkozik. Úgy működik, mint a mágnes – képes magához rántani a neki éppen megfelelő „valóságdarabot", a vasat. A vasreszeléket, à la Chladni, aki pusztán hegedűje megszólaltatásával mintázatokba tudta rendezni valamely rezonáns lemezen az amorf fémszemcséket.

***

Verset fordítani maga a képtelenség. Nem kisebb, mint egy szál dróton végigmenni a Duna fölött. Mert mindkét irányban le lehet esni róla: a puszta (a nyers) szöveghűség és az attól eltekintő költői öncélúság irányában. Billegés persze lehet és kell is, de csak mértékkel, az előbbi végleteket még csak nem is érintve, s lehetőleg elegánsan, vagy olyan egyszerűen, mint amilyen egyszerű egy délutáni séta.

***

S hogy ennek mi az ára? Talán ezt sem árt megkérdezni (kevesen gondolnak rá). A fönt említett drótnak ugyanis nemhogy a Duna fölött, de már két épület között is minimum drótkötélnek kell lennie. S ezt még a tett helyszínére kell cipelni, s bármiféle produkció előtt saját kezűleg kifeszíteni. Verejtékes munka. Arról nem is beszélve, hogy tévedni ebben sem ajánlatos. Nem is lehet a nyaktörés kockázata nélkül.

***

James Marsh dokumentumfilmje jut még itt eszembe egy francia kötéltáncosról, akinek végül a Notre-Dame tornyai sem voltak elég magasak: muszáj volt a New York-i ikertornyokat is megmászni. Jut eszembe még a francia neve is: Philippe Petit. Jegyezzük meg. Mint ahogy a film címét is: *Ember a magasban*. Műfordító ne adja alább.

Szalai Lajos

Titkon táplált passzió

Azóta, hogy 1971-ben befejeztem az orosz–német szakot, a bolgár nyelvbe pedig azt követően úgyszólván „belenősültem", a német nyelv- és kultúrtörténet főiskolai és egyetemi oktatása mint kenyérkereső hivatásom és tevékenykedésem mellett az évek múltával egyre intenzívebben kezdtem művelni korai kamaszkorom óta titkon táplált passziómat, a műfordítást is (oroszból keveset, bolgárból jóval többet, németből pedig jelentős mértékben). Arra a sokak által gyakorta feltett és bennem is egyre-másra feltolakodó kérdésre, hogy „Hogyan fordul a mű?", ki sohasem mondva, de lélekben azt válaszoltam: egyidejűleg hűtlenkedve és hűen, béklyókkal a kezemen, de mégis szabadon. Példaképül a szabad fordítás első szószólóját, minden német fordítók ősét és patrónusát, Luthert választottam, aki nem csekélyebb tettet hajtott végre, mint hogy az eredeti (héber és görög nyelvű) szöveghez nyúlva visszaza, lefordította németre a bibliát. Kétséges értékű német bibliafordítások már őelőtte is léteztek, s ezekkel szemben védte meg a maga igazságát az 1530-ban kelt *Vitairat a tolmácsolásról* c. művében. Ebből idézek most, mert jobb krédót úgysem tudnék kitalálni a magam számára:

„A tolmácsolásnál azon iparkodtam leginkább, hogy tisztán és világosan fejezzem ki magam németül. Ugyancsak gyakorta megesett, hogy tizennégy napon, három, négy héten át egyetlenegy szó után kellett kutakodnom és töprengenem, s néha még így is hiábavalóan […], olykor meg négy nap kellett hozzá, hogy elkészülhessen szűkös három sor […] Most persze ha valaki végigfuttatja a szemét három, négy oldalon, egyszer sem botlik meg a tekintete, viszont nem gondol bele, micsoda kövek és tuskók bújtak meg ott annak előtte, ahol most ő úgy sétál, mintha gyalult deszkán járna, s ahol én izzadni és nyűglődni voltam kénytelen, mire eme kövek és tuskók eltakarodtak az útból […] Könnyedén szánt az ember, ha meg van tisztítva a szántóföld. Ám erdőt irtani, fatönköket kiásni és a szántót előkészíteni senkinek sem akaródzik […] Ne a latin nyelv betűitől kérjen tanácsot az ember, hogyan mondja ezt vagy azt németül […], hanem tudakolja azt az anyától benn a házban, a gyerekektől az utcán és az egyszerű férfitól a piacon, ezeknek lesse a száját, miként beszélnek, s ekként tolmácsoljon; mert csak így értik meg, és így ismerik fel, hogy németül szól hozzájuk […]"

Nemem Sándor Evelyn.

1944-ben születtem Viszinya faluban észak Csernyomóg.

1948-ban mint kisgyermek kerültem Magyarországra.

Gyermekkoromat különböző intézetekben éltem.

Iskolai tanulmányaimat én itt végeztem el.

1954-ben a nagy járvány idején megkaptam a gyermekparalízist, mind a négy végtagom megbénult.

Ettől gyökeresen megváltozott az életem.

Érettségi után kezdtem foglal-
kozni a művészettel.
Elsősorban festőnek tartom ma-
gam. Az írás egy folyamat.
A hétköbe próbálom kifejezni
magam.
Ennek a tettnek vállalhatom,
az életemet teszem rá.

A gyökértelenség érzelmileg hont ránk. Ha az ember elveszíti a gyökereit, élete végig a homályos gyötri.
Az egyikbe cinek, a másikba megnyugtatalodom, és ez így marad életem végig.
Szeretek itt élni magyarországon, de Görögország az egyetlen hely a világon, ahol felszabadultnak és boldognak érzem magam.
Szüleim közelsége boldoggá tesz.
Nagyon erősen kötődöm érzelmileg a szülőházamhoz.
Nem tudok soha betelni és hiába nézni szüleim szeretetével.

Én idegen vagyok az igazi hovatartozásban
ő annyira nem érzi egyedül, mint
ahogy én. Ha ott élnék, biztosan
jobb vágynék, mert az életem, itt van
Magyarországon.
Az emberi hellé nőttem.
Az egyik lányom ott született, a
másik lányom, pedig itt van.
Hálás vagyok, és büszkeséggel
tartozom a Magyar államnak,
hogy befogadott, és hogy felnevelt.
Elsősorban, Emberek szeretném
magamat érezni.

Ébert Tibor

Menetrend (Halotti beszéd)

menetrendszerűen elindulnak és menetrendszerűen megérkeznek, megérkeznek és elindulnak elindulnak és megérkeznek oda ahova kell a végállomásra elindulnak kínokkal örömökkel boldogsággal boldogtalansággal reményekkel reménytelenséggel elindulnak megérkeznek elindulnak vezeti őket az út a hegyek a tenger a nap a csillagok az est jelzések jelek nélkül az idő feszül fölöttük kiterítve a múlt jelen jövő megfellebbezhetetlenül menetrendek születéssel halállal angyalokkal ördögökkel álmokkal a cél a tökéletes menetrend a rend egyszer megáll menetrendszerűen a küszöböd előtt
isa por és hamu vogmuk

Lehetetlenség

hozd vissza őt
a lehetetlenség
közegein át
hozd vissza őt
ahol annyi sziszifosz
görgeti követ
hiába
ahol annyi godot
várja vissza istenét
önáltatón
hozd vissza őt
ahol annyi a
meddő reménytelenség
a kifosztott remény
ahol az istenembernek
már sikerült az örvényből
kiragadnia saját magát
a gyilkos tehetetlenséget
hozd vissza őt nekem
a lehetetlen közegein át
egy másodpercnyi dobbanásra

Utolsó este

föltetted a brüsszeli csipketerítőt
az intarziás kisasztalra
vacsoráztunk te mindig azt kérdezted
most is mivel szolgálhatok
de te nem ettél semmit
mint tegnap tegnapelőtt én is csak
tologattam erőltettem az ételt
odaültünk a tévé elé
te a helyedre a matisse fotelbe
én a helyemre a bársonyos székbe
melynek kissé mozgott
az egyik lába
fogtuk egymás kezét hónapok óta
karjaimon ujjaid
ujjaimon karod
plasztikusan kiemelkedő csontjaival
a tévében valami régi magyar film
Págerrel, Szeleczkivel, Jávorral
te szeretted ezeket a történeteket
a gyerekkorodba kerékpároztál át
egy föltámadt világba
vajon mit csinálhat most Rozoga
így hívtuk a szomszédot
biztos a füvet nyírja éjjel
nevettünk
még rám terítetted a kék pokrócot
évek óta éjjeli penzumod
lefeküdtünk te ott én itt
egymással szemben
szeretlek mondtam szeretlek mondtad
falak fogtak két befogóként
mindig is szóltunk s ez mint láthatatlan
két egymásba fogódzó végtelenbe
szálló szálló luftballon
talán a
maradandóság árvátlan közegében
talán beleálmodtuk magunkat
az általó örökkévalóságba sebzetlen
kiegyensúlyozott pillanatok pianóiba
elaludtunk
ott ólálkodott készülődve a reggel
840 perc 8 óra a kérlelhetetlen idő
hogy szöges mancsával beledörömböljön
a világba
a kettétört élet plakátjaival
reménytelenségek lobogóival
összetorlódott a tegnapi rend
egymásra zuhant a terítő
a bútorok a fotel a kisasztal…
bimbótlan ócskavastelep

Halotti menet

Jancsi, Imre, Laci, Géza, Hazi, Roger, Jóska, Miklós, Gergő, Misi, Dezső, Vilmos, Éva Éva Éva.
Micsoda defilé.
Egyszer volt egy furcsa mese, arról szólt, hogy élni élni élni
Élni élni élni én
az öregkor kegyessége árvaságom repedt tapétái a magánnyal kibélelve az öntudat emlékezés létezése létezés nem létezése vagyok lenni nélkül lenni vagyok nélkül
Volt egyszer egy furcsa mese, furcsa mese élni élni élni

Ádám Tamás

Az lesz fontos

Szükségszerűek a fejünk fölötti,
áramot hozó rácsok,
amelyek könyörtelenül befogják a
meggondolatlanul röpködő kopasz
nyakú gatyás galambokat.
Beszorult fejükből könyörögve néz
a szem. Mi is nézünk.

Dodzsemek sorakoznak a
rajtvonalon, hangos lövésekre
várnak. Beragad a nyár, működnek
az ösztönök, kimentek
már a divatból holmi tompa
patronok, vért lökő kötszerek.

Süvítenek célirányos, éles
lőszerek, és az lesz fontos, mi
kezdetben alig volt lényeges. Hogy
a halálkanyarban dőlni
kell. Kezdődhet az áramszedők
szikráinak leltározása.

Nem árulnak naptejet

Dobó Bianka Állomás
című festménye alá

Várom harminc éve halott
apámat, láthatatlan vagyok.
Hátrahőkölnek archaikus
tehervonatok. A síneken
halpikkelyek szilánkjai.
Tékozló világ.

Mindig lefele visznek a felüljáró
lépcsői. Tejfehér pokol
pihenőkkel. Rozsdás korlátokba
kapaszkodom. Ledobható vagyok.

Nincs reggel, este, és nincs nappal.
Hiába bogozod kontyfésűvel
a fehér varázsszőnyeget.

Áttetsző angyalok vétkeznek
az árva padon, szárnyuk ég.
Pusztulnak, hagyom.

Elmozdult tükörkép szemben.
Festhetetlen jövő. Feltételes
megálló veszteseknek.

Itt nem árulnak naptejet,
túlélőkészletet, érzelmeket.

Zuhanás

Mikor elfogy a levegő, zuhanni
kell, roncsolni ajándék csokikat,
elfagyott szerelmeket. Betemetni
szemgödrödet.

Addig jégkunyhóban alhatsz,
szálkás eszkimó asszony melegít.
Mozdulsz, felriad a jégvirág.
A fókavadászat ezúttal is elmarad.

Fehér rókákat simogatnál. Allergia
jön csak, hedonista alkonyat,
amikor a túlmozgásos árnyak
túlélésre játszanak.

Fekete suhanás, múló rosszullét.
Időmérő edzés csupán.
Zuhanás halasztó hatállyal.

Kerék Imre

Négysorosok

Apám

Apám rögök közé falazva
válla fölött súlyosodó
pipacs árnyékából kiáltoz
perli jussát a napvilághoz

Nocturne

A szénaboglya árnyékába bújva,
tested hegyes nyíl hasította át,
és láthattam szemedben újra s újra
föllobbant vágyunk néma sikolyát.

Szabó Lőrinc

Meggörnyedt vállán a mindenség terhét
tartani erő és hit már kevés. –
Sistereg, lobog a szemüveglencsék
fókuszába sűrűsült szenvedés.

Kassák Lajos

Nem őt a sors, ő maga kalapálta
konok daccal műremekké a sorsát. –
Tölgyfa-egyensúly geometriája.
Korrózió-álló-fém-azonosság.

Vénusz születése

Diadallal magasba ívelő
feszes csípők, hóragyogású tompor –
amint lucsoktalan-tisztán elő-
bukkan a szétnyíló tengerhabokból.

Vízparton

Velence

Nagymaros

Nagymaros télen

Nagymaros

Nagymaros

Balaton

Esőben

Kriván

A Kriváný

Kunfehértó

Kunfehértó

HÁZTETŐK

SÜKÖSD

Chioggia

Chioggia, vitorlások

Luzsicza Lajos Érsekújvárjának nyelvi ízei

Édesanyám emlékének (1924–2013)

Luzsicza Lajos érsekújvári származású festő *Ifjúságom, Érsekújvár* címmel megjelent életrajzi emlékezésében a krónikás szemével mutatja be a felvidéki város két világháború közötti életét. Szociografikus önéletrajzában ötvöződik történelem, néprajz, szociológia – és természetesen számos nyelvi vonatkozás. Most elsősorban az újvári nyelvi emlékeit veszem sorra, s rajtuk keresztül pillantunk bele a 20. század történetébe. Ám előbb a kérdés: miért Érsekújvár a város neve? Amikor a török 1543-ban elfoglalta Esztergomot, Várday Pál esztergomi érsek Lék falu határában, a Nyitra mocsarai között katonai erődöt, végvárat épít. Az építkezést Oláh Miklós érsek is folytatta. Erre utal Érsekújvár neve. És mi utal a törökökre? Talán az Újváron átfolyó Nyitra Zúgónak nevezett részén túli Turkó határ neve… Pázmány Péter 1626-ban ferences szerzeteseket telepített a városba. Az ő könyvtárukból került elő az 1529-ben (a Nyulak-szigetén) született Érsekújvári kódex. Ferencesek alapították 1842-ben a Felvidék jeles gimnáziumát is, ahol Luzsicza Lajos is végzett.

De kik a Luzsiczák? Az érsekújvári Luzsiczák föltehetőleg a Csehország északi részén élő luzsiczai szorbok (németül: Lausitz) leszármazottai. De lehet, hogy mégis magyarok: Décsy Gyula a Lajos név Lózsi ~ Lúzsi alakjából származtatja nevüket (110).

Luzsicza Lajos egy olyan évszázadot dokumentál, amelyben teljesen átalakul egy város, eltűnik alapvető gazdasági, kulturális, etnikai jellege. Az északi nyelvhatár folyamatosan szorul vissza a Duna felé (gúnyos szólás is járja, hogy a magyaroknak a Duna másik partján a helyük), a közeli Nyitra mellett Érsekújvár nyelvi képe is teljesen átalakult. Pedig még az emlékezetben ott él az egykori sok tekintetben falusias magyar város. „Talán a mi paraszti létformánknak köszönhető, hogy bennem annyira elevenen él Újvár környékének, az újvári tájnak a szépsége." Ahol vasárnap pilickéztek a gyerekek. Hatszögletű sárkányt eregettek. A felnőttek pedig az agacsfa (akácfa) alatti padon rostokoltak és tereferéltek. Az ismerősöket ragadvány- és csúfnevekről tartották számon: a méhészek voltak a Mézes-Horváthék, de voltak még Csonka-Horváthok, Krepanya-Horváthok, volt Gribács, Véresszemű, Puré, Korpás, Meszes – mind Horváthok. A Fő téren és közvetlen környékén dobogott a város szíve, ott korzóztak a diákok. Az „újváriság" jellegzetes mutatója volt a „tökmagolás". „Ősszel az egész korzót betöltötte az a halk csattogás, amelyet a mindenki által űzött tökmagolás idézett elő. Nemcsak a mozikban maradtak ott előadás után az ülőkék alatt a tökmagkupacok: a korzózás után az úttest úgy festett, mintha egyenletesen beterítették volna tökmaghéjjal. Sokáig nem akartam hinni a mondásnak, miszerint ha Pesten vagy Párizsban… a földön heverő tökmaghéj után indulsz el, holtbiztosan újvári polgárba botlasz a végén. Többször volt alkalmam meggyőződni róla, hogy ez így igaz!" (72) És ott a folyó, a Nyitra,

a malommal, a Zúgóval és a Czárán-stranddal: „A Gúgi útról a Tökföldekaljára láttunk. Jellegzetes, ismert újvári határrész ez a kanyargós Nyitrával, a folyót követő töltéssel, a töltés mögött a szuglákkal, azaz a Nyitra kanyarulataival. Az egyik kanyart a keresztapámék birtokolták, úgy hívták: Varagya-szugla…" (83). Az érsekújvári szugla szó természetesen kapcsolatban van a szug – zug szavunkkal, ez található meg a mai Zugló nevében is.

Felvillannak az egykori népszokások: lakodalomnézés, öntözőhétfő, subrikák (virgácsok), kenyérsütés, finomságok (fánk, siska, kőtis, diós és mákos kalács, kemencében sült lekváros, túrós-mazsolás lepény), disznóölés…

Aki a tájat, az embert szereti, az állatokat is megbecsüli. „Különös jószág a szamár. Minden híresztelés ellenére okos és bátor állat" (105). „Késő ősszel és télen libáink az utcabeli többi libával együtt már egyedül jártak le a Nyitrára, egyedül tették meg azt a 200 méternyi távolságot, sötétedéskor pedig maguktól ballagtak hazafelé, elöl a gúnár, mögötte a többiek sorban. Ha netán jól érezték magukat, s egy kicsit tovább időztek kinn a vízen, vagy én, vagy az anyám mentünk értük, s megcsodálhattuk értelmüket, ahogyan az első hívó szóra kitotyogtak a vízből, s megindultak hazafelé. (…) A libaőrzés legszebb emlékei a 'tarlójárás'-hoz fűződnek. Ez rögtön az aratások után megkezdődött. Az utcavégi gyerekek és lányok (a gyerek fiút jelentett, ahogyan az ember is férfit vagy férjet) mindig együtt vágtak neki az útnak libáikkal késő délután. (…) A sok fehér libacsapat, ameddig a szem ellátott, frissen szedegette az elhullott kalászokat, csak arra kellett vigyázni, hogy a keresztekbe ne menjenek bele" (209–211).

Idézzünk föl néhány jeles érsekújvári személyiséget Luzsicza Lajos munkájából. A közeli Andódon született Czuczor Gergely (Újváron szobra is van). A régi Vásárteret ma Bernolák térnek nevezik, ott áll Bernolák Antalnak, Újvár egykori plébánosának, szótárírónak, a szlovák nyelv nagy tudósának a szobra. Kassák Lajos Újvárban született, gyermekkorát itt töltötte – az újvári tájszólást haláláig megőrizte. A sajátosan újvári népnyelv átitatja írói nyelvezetét. Luzsicza személyes emléke: „Az Antalik-vendéglőben Berda Jóska állítása szerint jobb móri bort mértek, mint Móron. 1942-ben hívtuk el Jóskát először Pestről, ezután többször ellátogatott hozzánk, tudtuk, nemcsak a mi kedvünkért" (103). Három jeles „Béla" alapította meg Újvárban a Kisalföldkutató Intézetet. Sulán Béla (későbbi magyarországi egyetemi tanár, debreceni rektor), Szőke Béla (régész, az érsekújvári múzeum alapítója), Kálmán Béla (a későbbi debreceni nyelvészprofesszor). (S ott tanított Balázs János magyar-latin szakos tanár is.) Luzsicza szerint a magyar röplabdasport bölcsőjét is az újvári strandon ringatták.

Sok érsekújvári emlékezetében él az 1938-as visszacsatolás. Furcsa módon úgy élték meg, mintha a csehszlovák demokráciából („republika", „csehek alatti" időszak) visszaléptek volna egy korszakot: „Néhány hónappal a visszacsatolás után, már érezhettük (…), hogy Újvár új lakói, az anyaországból jöttek (…) mások, mint mi vagyunk, másként viselkednek az életben, más szokásokhoz igazodnak. (…) Megdöbbenve tapasztaltuk, hogy az úr szó az ő ajkukon egészen más fogalmat takar, mint a miénken, akik hozzászoktunk, hogy a megszólításnál parasztnak, napszámosnak ugyanúgy kijár az úr megszólítás, mint a járási főnöknek, vagy az ügyvédnek és az orvosnak. Amikor az iskolában a

kérvényformulákat gyakoroltuk (…), elfogott bennünket a röhögés. Így szólt a formula: Méltóságos Uram! vagy Nagyméltóságú Úr vagy Kegyelmes Uram… azzal az alázatos kéréssel fordulok. (…) Számunkra az országot inkább Ady, Móricz Zsigmond, József Attila, Veres Péter, de azt is mondhatnám, hogy Szent István, Mátyás király, Kossuth és Széchenyi és az ezeréves magyar történelem jelentette, így határozottan azt éreztük, hogy 'igazodni' nem nekünk kell…" (238–239).

Az emlékezés nehézségei: „Legjobban mégis azt sajnálom, hogy az öregeket nem faggattam tudatosan, s persze még kellő időben" (107). „Akadnak villanásnyi emlékek, amelyek megmagyarázhatatlan módon, minden összefüggés nélkül, csak úgy egyszerűen előbukkannak a múltból" (119). És talán hiábavaló is: „Mintha az embereket nem foglalkoztatná eléggé a régmúlt. Erről testvéreim körében is meggyőződhettem, amikor kiderült, hogy a régi dolgokról nagyon pontatlanok az ismereteik…" (107).

A magyar nyelv térvesztése, visszaszorulása az 1945 utáni időszakban gyorsul fel: „Korábban természetes volt, hogy tiszta szlovák környezetben is megőrizhető volt a magyar anyanyelv – ma már a saját családomtól tudok példákat arra, hogy az unoka már nem tudja magát megértetni a nagyszüleivel. A nagyszülők csak magyarul értenek, de az unoka csak szlovákul beszél" (133–134). Luzsicza emlékiratában a legszomorúbb az elvesztett táj fájdalma: „A szülőföld elhagyásának fájdalma végigkíséri az ember életútját…"; „Boldogok, akik ott élhetnek, ahol megszülettek… Az otthon melegének hiányát az érzi igazán, akit elűznek, aki kényszerül elhagyni a szülőföldjét… Volt idő, amikor az ilyen tragédiákat meg is magyarázták, mondván: ahol fát vágnak, forgács is esik. Hát igen, a megfosztottság a szülőföldtől, az elűzetés, akár menekülés onnan, akkor tragikus igazán, ha mindez békeidőben történik, egyénnel, emberek sokaságával, néppel, a fejlett civilizáció korában." 1944-ben az ismeretlen felé zakatoló katonavonatban jegyzi fel, s beépíti az emlékezésbe: „A hazai táj megható ereje, az évszázadokon keresztül átöröklött kötődés az otthonhoz, mily különös erő, mily sajátosan emberi vonzalom. Hány lelki sérült maradt, akik az otthonért nemzeti mivoltukat kényszerültek megtagadni" (345). Új jelentéseket kapnak a határozószók: „igyekeztünk *itthonról* (Komáromból) *haza* (Érsekújvárra). Nem tudtuk, miként alakul a sorsunk, csak sejtettük csupán, hogy a szülőföld már nem lesz a hazánk" (343). Tudjuk, hogy mi következett: igazolóbizottság, reszlovakizálás, a jeges Ipolyon való átszökdösés, cseh- és morvaországi deportálás, lakosságcsere, kitelepítés… Az igazolóbizottság rafinált nyelvi próbára teszi az állampolgárt: „Mondja el szlovákul a Miatyánkot!" (329).

A fájdalom cselekvésre sarkall: „kinek-kinek a maga módján küzdenie kell az évszázadokon át együtt élt két nép megbékéléséért… Nekünk, újvériaknak bizonyosan ilyen összefüggésben jelentett sokat a mi poros városunk… Hogyan is éltünk mi, újvériak a Csehszlovák Republikában? Kisebbségi sorsban bár, olyannyira szabadságban mégis, hogy nemzeti identitásunk megtartása, megvédése tőlünk magunktól függött. A szlovák és cseh nyelv elsajátítása, ahol és amikor ez szükségesnek látszott, sehol sem vonta maga után a nemzeti tudat meggyöngülését. Aki megtanulta a másik nyelvét… megmaradt, megmaradhatott magyarnak… a kétnyelvűség színesebbé, gazdagabbá tette életünket, és ígéretesen abban az irányban haladtunk, hogy kis közösségünk… példaként

szolgálhasson egy többnemzetiségű állam kulturált magatartására. Ma úgy mondanánk, európaiságból vizsgáztunk kielégítően" (345–346).

Luzsicza megpróbálja. Az ötvenes években Tatabányán rajztanár, majd évekig vezeti a Műcsarnokot, 1959-ben Aczél György leváltja. De ez már egy másik könyv (*Luzsicza Lajos. Életútja és munkássága*). „Mint annyiszor, újfent nem én estem le a lóról, a lovat lőtték ki alólam." Tasnádi Attila, a monográfia szerzője hozzáteszi: „Fájt is a mondvacsinált ürügyű elbocsátás, de igaz, ami igaz, felszabadultságot is érzett. Végre, hosszú idő után, az lehetett, amire mindig is vágyott: festőművész!" És festészete ekkor kivirágzik. Végvári Lajos írja róla: „Amit létrehozott, az sajátos és egyedi eredmény: bár érték idegen hatások, és szívesen tanulmányozza más művészek munkáit, mégis mindaz, amit létrehozott, teljesen az övé, sehova sem sorolható, senki más művészhez nem kapcsolható."

A festészet mellett Luzsicza Lajos ekkor írja meg ifjúkori emlékeit Érsekújvárról: „a boldogság emlékeimben él csak, és ez a család, az otthon, a hazai táj nyújtotta boldogsága". Ami, ugyebár elveszett, nemcsak Luzsicza Lajos számára, hanem minden egykori érsekújvári és minden elkövetkező érdeklődő számára.

(Luzsicza Lajos, *Ifjúságom, Érsekújvár*, Második, bővített kiadás. Megjelent Érsekújvár várossá nyilvánításának 300. évfordulójára. Szenci Molnár Társaság, Budapest, 1991 – Tasnádi Attila, *Luzsicza Lajos. Életútja és munkássága*, Közdok, é. n. [2004])

Balázs Géza

Csáji László Koppány

Ismerős–ismeretlen tengelyen

Az ember a számára ismerős és az ismeretlen határán él. Szereti az ismerőst, az otthonost, a tudottat, mert ez ad biztonságérzetet számára. De szereti az ismeretlent is, mert ez egzotikus és persze veszélyes, a kaland varázsát hordozza. Az ismerős-biztonságos otthonossága és az ismeretlen-veszélyes kihívása között élünk mindannyian. Ki az egyik, ki a másik horizont felé hajlik, s néha ez, néha az kerít vonzásába: vágyjuk mindegyiket. Az új: a kihívás, a veszély; s az otthonos: az ismerős, bizonysággal kecsegtető is vonz, taszít egyaránt. E két nagy erőtérben helyezhető el a hagyomány s a lelemény vitája – vágyjuk és gyűlöljük is őket. E küzdelem bennünk örök. Ez egyszerre otthonos és ismeretlen, tudottan veszélyes és bizsergető.

Sonyovszki László

Az utolsó

Életet karol vakon
lent a part,
földbe falt
erdeid rozsdás halom:
röpke óra jussa lett
erényed
reményed
hűs acélba égett
irgalom.

Derűre ború

Lám, víg a kedvesed
esőlány
csókod lágyan
simogat
szemérmünk már
ím, lehullt.

Feledjük végre el
a silány
sivatagi
napokat
halvány emlék,
mára múlt.

Rejtély e lány
nagy talány
meglesem a
titkodat;
Merre száll el?
Hol marad?

bőröm a kezeden

(döglött a szerelem)

Tőzeg morajába
kövér pondró rágja…
Nyirkos hátú verem
újdonsült arája
sikolts most velem!

Szívem s koszorúd
a sóvár sárba hullt
vakon keresem…
Körülfonja nyakam
hazug szavad dala;
ősi, csáján-selyem.

Riadt éjszakákon át,
újra meg újra felkiált
rideg fekhelyem…
Akkor még méh szitált
kacér ághegyen.

A következő oldalakon (69–110.) a Cédrus Művészeti Alapítvány tavalyi pályázatán jelentkező szerzők műveit közöljük.

Szakállas Zsolt

Áthágva

Szobrosdit játszol itt
hol az ámenek lépre csalnak

Növessz szamárfüleket vagy inkább fújd el a hadköteleseket

Kockafejű vadmének élvezik a királyságod
s te letennéd igád és könyörögnél
húzzák utánad az utánfutód

Nem lehet

A szájkosárba zárt tennivalók eltisztítják
a köztiszteletben álló feltűnést
miközben néma együttérzéseid kifakítanak

Szortyogók számára hullámverést készítesz
vagy sütemények repedezett talpát bokszolod

Mit ér a segítség ha az archeológia szobát
bérel a félősöknek

Két bal kezedben elolvadnak a gleccserek

Hajlított kémcső a menekülés útját lezárta
mard meg a szőttesét dáridó
mérd le kilóra te szalmakalap

Hangjegy szajkóz tornácot
s a vakfolt megkóstolja a diadalívet mi titokban
fölöttünk ásít.

Vészfék

Már megint a fogaid közé akadt a tépőzár
Már megint a halál angyalára vársz szorongva
miközben körülötted lótuszkelyhek nyílnak

Ne bízz a pisztolyban könnyen elsül
Tudhatnád a tumor kiújul

Inkább takarítsd le a modortalanságot
a lisztes fők amulettjeiről

Vagy trombitálj az ősz fürtöknek
hátha az állatok orrából
szimatkorbácsot fonnak

A kiszáradt csontok völgyében heversz
oly elevenül mint mikor
megszült jó anyád

Lehet termetes a bánatod ne bánd
a pók tovább szövi hálóját anélkül hogy közreműködnél
középütt a mészbe oltott turbános
aranyszáj olvasata.

Borgói hágón

Kulik Tamás

Az elmúlásról

Megfakultam az ősszel
– míg álmom kettétörte –
levél recsegés-töréssel
– az elmúlás tőre –
melyet a szél (zá)pora
hintett zord fagyással (meg),
s élét (hűvös) harmat dúsította
– az élet elhaló kiáltásával –
halkult a (feldúlt) dallam;
előkészült a tél,
ahogy a fagy terült
a talaj fölé;
kialudt a tűz,
kihunyt a gyertya,
elapadt a remény,
elszállt a lét,
varjúk vajúdtak,
szétesett az egész;
feketébe öltöztek
a jegenyék, fügék,
megszáradt a föld (szikkadt gödreiben),
beteljesült volna
a termény és remény (melyet lekaszált az idő),
de nem volt esély soha!
Mert elakadt a szekér (a vén göncöl),
mintha a makacs öszvér (leállt volna)
vagy sárhalmaz fedné (teljesen)
a cél előtti szentélyt…
Minden akarat és szándék
romokban hever;
míg a nap nem ég
– és önmagam vagyok – (egymagam fáradozok)
a világ az enyém,
mint enyészetnek méla bája,
mint megromlásnak szúrós virága,
mely a világot kéjben áltatja,
míg egy delejben sorvasztja.
Hiába csillan a világ,
s vigadozik a nappal,
eljő az este és leszáll
a hajnal, enyém a bánat

és az enyészet méla bája,
hiába szép a világ,
ettől lesz zavart pompája…
Ebből mi marad hátra?
Egy-két szennyes folt,
csiricsáré foszlány,
mint pusztuló felhő
és üstökös szivárvány…
(mi tagadás: pazar látvány)
Az elmúlás leple (lepke),
pihenteti örök időkre.
Mert homály dereng
és kétes sötétség
ismeretlen messze…

Tóth Dániel

Ars poetica

Magyarország? ki van zárva. legyen inkább
Amerika vagy
Románia (ez volt a vicc). esetleg
Ausztria
Dánia
Norvégia vagy
Izland. szerinted
?

Magyarország? mondtam már: nem.
India? szórakozol velem? marad
Németország vagy az
Egyesült Királyság. talán
Kanada.
…

Mészáros László

Hazátlan hexameter

Nyugszik a lelkem, a lét vasas álmok sejtjein ébred.
Nagy szavak alkonya s emberi szándék új nyara feslik,
irgalom undora engedi eggyé forrani testben a vétket,
rongyban a megvert szó, selyemingben rikkan a képzelet,
lomha imákon vak szemek, üdvön zúzmara botlik,
rest járdák szürkéin megreccsennek a térdek.
Nyöghet az elme sikolyt, esküt s majd falvakon élve
szánt, s ha terelve jelent álcáz, hányinger a bére.
Szajha az eszme s tolvaj a törvény, ordas a szellem
csontos imádat alatt s kegyek üszkös lábnyoma porlik.
Láncra feszített s míg szabad álnok friss tejet éhezik,
tudja, nincstelennek párnája csak gyep
s táguló égbolt a hajlék felette.

Magamban beszélek

Hexameterek

Pirkad, a párás éj pocsolyákban lábadozik. Kemény,
kormos hátán lét reccsent korcs párhuzamot s feszül
üszkös lábán mint ékes pánt, harmatozó köszvény.

Surran a hamvas báj, s halkan lelt ámulatot szül
borzas kertek vén tincsén, mint bűn mikor arcon nehezül.
……
Harmat kúszik gyönge füvön,
jégbársonyon illan a fény.
Mint vén macska, nyúlik a tér,
friss világ sül tágas űrön.

Sokasodnak égi jelek,
csillagok hártyáin bomlik
az est, mezítelen botlik
a szó… magamban beszélek!

Nem mondhatom el...

Megkarmoltál, mint színeket hullajtó
éj szelíd bársonyát hangtalan csillag
végtelen-köszörült tövise. Harag
ékkövét csiszolva, kegyes altató

morzsáit kihűlt tenyerek számolják
kacsintó Istenekráncos homlokán.
Kósza kívánat seben fogant korcán
rettent talpak végső táncát járják

hamvas lüktetésbe vénült menetnek.
Nézd, karcsú bokrok bokáin sistereg
lágy fényű jelenség, kormos szerelmek

fürdőznek kéjtől fodrozó patakok
hűs vizeiben, hol áldás a titok.
S nem mondhatom el, mennyire szeretlek.

Ősz végi hexameterek

Karcos csend nyújtózik el apró almafa keblén,
árva akáclombnak porzó a vihar s ha befonja
életelem holtig, soha nem múló fegyelemmel,
énekelő lég hangol a bölcs ágak kusza hantján.
Ködben botlik a fény, sebe varrta kabát e deres táj,
villám nyíltszívű hege kongó mélyfeketében.
Homloka vájva, szemekben csillám kelleme lobban,
ring öle hűlt nyoszolyákban, rezdül a lelke, homályra
csordult nedvet csontoz a bárdja vadul s ha kibontja
reggel a csősz kecses ágát, vén párnái siratják.

Esik, rozsdás levelek élein játszik a szürkeség.
Fénytelen búzaszemek méhében pihen a nyár
s verandák szálkás küszöbén dorombol a tél,
lesve megvilágítatlan messzeség korgó kegyeit.

Saitos Lajos

Gerezdek

Aforizmák, naplójegyzetek

„A humor a költő vidám halála."
(Atanasz Dalcsev)

Forbáth Imre emlékének

A vándornak örök úton levés az élete; számára, ha egyik út véget ér, kezdődik egy másik.

* * *

Király vagyok. Van koronám is. A bal felső hatoson. Bévül hordom, mint kimondhatatlan büszkeségemet.

* * *

A szeretetlenség fölpuhul szeretettséggé. A szeretettség szeretetlenséggé kérgesül.

* * *

Egyeseknek! Rossz borverset írni fölér a borhamisítással.

* * *

Igazság: inkább kétszer mondd ki, mintsem egyszer is elhallgasd!

* * *

Pénz pénzt fial; láttam a kicsinyeit – az apraját.

* * *

Olvasom, hogy Argentínában kétszer annyi marha él mint ember. Ami azt illeti: nálunk is kétszer annyi a marha…

* * *

Hiába nyújtózkodsz, csak akkora vagy, mint ameddig a körmöd ér.

* * *

Kétféle valóság: a lóság és az örökkévalóság.

* * *

Jó példával lehet elől járni, a rosszal csak csörtetni lehet.

* * *

A földre született ember sohasem elégedett meg létállapotával, mindig-mindig a mélységes-mély és a hallatlan magasság izgatta föl testbe-öltözött lelkét.

* * *

A gyöngéket leutánozzák, az erőseket meg – követik.

* * *

Vers, vers – de nem költemény. A költészet nem felhőjáték, a költészetet keresd a gyereklábbal „égre" rúgott porban.

* * *

Nosza, legények! Lehet vitatkozni; csak a szekercét nem lehet lesből egymás hátába vágni.

* * *

Dolgunk végeztével, mint mikor a kakas leszáll a tyúkról, s megrázza magát, elmennek a kis piros buldózerek.

* * *

Már az is győzelem, ha a megfigyelt túléli besúgóját.

* * *

Istencsapás; mint mikor a pofongyárban kiszakadnak a zsákok.

* * *

Háború ez – a piac háborúja.

* * *

Színház az egész világ – ez meg itt a vasfüggöny.

* * *

Nem a teremtéssel van baj, hanem annak magyarázatával: mint a tyúk

vagy a tojás problematikájának fejtegetésével.

* * *

A szeretet hiánya a tökéletesség hiánya; ha az ember tökéletes lenne, nem volna szeretethiánya.

* * *

Két költő; az urbánus a „közértbe" megy babérért, a népi maga termeli meg.

* * *

Kéz és láb: végtagok, de a szárny – akarat.

* * *

Van a tömeg, meg a csőd, meg a csődőr.

* * *

Európa?! Isten földi köpőcsészéje.

* * *

A vak is látja – hol kell vakarni.

* * *

Az olvasás fokozottan káros a butaságra…

* * *

Lángész – de egyelőre nagyobb a füstje mint a lángja, s több a salakanyaga.

* * *

Ne erőlködj! Ha aranyfogaid hányod is szét, az még nem aranyköpés.

* * *

Ha sellőnek születik az ember lánya, ne csodálkozzék, ha egy nagy ho-ho-horgász fogja ki.

* * *

A halál váratlanul éri a legtöbb embert. Minden nem fér bele egy farzsebbe!

* * *

Hogy vannak-e még csodák?! Vannak. Csak egyre kevesebben képesek a csodatételre, még kevesebben a csoda „láttatására", s különösen kevés azoknak a száma, akik a csodát látni is képesek.

* * *

A gyarló ember csűri-csavarja, de csak-csak hitetlen.

* * *

Gyarló testünk lélek nélkül csak ballaszt.

* * *

Kívül-belül eszes, mint a zománcos bili.

* * *

Utánam! – mondja a vezérürü. – Bee…!

* * *

Az istencsapást csak ellencsapással lehet kivédeni: „ne félj, csak higgy!".

* * *

Az elme nem tud felemelkedni – test nélkül, ehhez föl kell kelned ágyadból.

* * *

Valószínűleg a kannibalizmus korából maradt ránk az a csökevény, miszerint azt mondjuk szeretteinknek, hogy: ennivaló.

* * *

Nagy ám a baj, mikor Isten segíts!-re az ördög válaszol.

* * *

Szorult helyzetében még a féreg is dalra fakad.

* * *

Bár a gyakorlat teszi: nálunk a jó zenész Liszt-érzékeny.

* * *

Légvárat csak szélmentes időben építs! Különben esztelenség.

* * *

Két író beszélget egy harmadikról:

– … és mit csinál Jóska?

– Jóska?! Úgy tudom, ír…

– Akkor, jaj a papírnak!

Sall László

a zöld nadrágot, azt;

persze akkor még azt sem tudtam, mi az, hogy bozgor, nemhogy azt, jugó; azt tudtam, annyi kevés angol tudással is, hogy menj (el); megy a fene, gondoltam s még azt is mondtam azoknak, akik erre egyáltalán gondolni mertek, feküdjön az ilyen a gyerekágyba, az egykori sajátjába, a hátára s úgy köpködje magát szembe (ez így elég könnyen elképzelhető, gondolom); a gond nyilván most az, hogy most meg azt nem tudom, mi az, amit most nem tudok, s majd 30 év múltával, talán akkor lesz alkalmam megtudni s tán akkor megírni; idővel azonban a bozgor is meg a jugó is kiderült, nagyjából bátyám egyik osztálytársának jóvoltából; hozta a legkülönbözőbb lemezeket, ma már mind a rock és pop klasszikusai közé tartoznak, én mégsem ezekből vettem egyet, hanem donna summer egyik lemezét, bár (s ez, már most jelzem csak úgy tűnik, hogy nyomás alatt lennék, ez a bár nem az) discóba mindössze egyszer-kétszer, de max tucatnyiszor voltam, akkor is inkább, hogy szomorítsam magam, nem is táncolni, nem is volt kivel s ilyenkor nem csak a hideg volt, mi kivert, hazatérve egyedül;
de a jugót s mindazt, ami általuk abban a hiánygazdaságban (no ezt sem tudtam, hogy abban élek) mégis bearanyozta hétköznapjaink, csak nem feledhettem; nem is biztos illetve eléggé bizonyos, hogy nem is saját hiányomról volt szó, hanem csak láttam, egyszer csak, mit hordanak az emberek: gyűrött farmert; nagyon szép volt, az anyaga valamiért indiára emlékeztetett vagy csak úgy, olyannak képzeltem indiát, szépnek és gyűröttnek; és a farmer színe, az indigó színe, a legszebb szín;
kedvenc színem mégis a zöld volt; anyai nagyapám halála után ruhái egy idő múlva hozzánk kerültek, egy idő után én meg (sőt meg-) nőttem ám a gyerekes kíváncsiságom még felruházott a bátorsággal, hogy benézzek azokba a szekrényekbe, amikben mint a könyv lapjai simultak, nyomultak egymáshoz a nagyapám szagát ömlesztő ruhák; ott találtam azt a zöld nadrágot, amit aztán örök életemben hordtam; míg csak meg nem láttam azt a gyűrött farmert; pénzem nem volt, hogy a jugó-piacon vegyek magamnak, pedig dolgoztam már, így emlékszem; volt azonban az üzletben egy valami szenzációs anyag, valami len-ge-géz vagy keveréke, nem tudnám most megnevezni s ezt ha kimostam ecetes vízben egyfajta természetes gyűrődés-minta maradt benne s erre ha rávasaltam az a3-as méretű indigót ugyanolyan farmeranyagot kaptam, mint amit a jugó-piacon lehetett kapni; az most egy másik kérdés lehetne, miért is lehetett ekkora indigókat kapni annak idején a romániai, esetemben nagyváradi könyvesboltokban; de most nem kérdés: volt; s ezt ott vasalta (az e)m(ber), költő akkor még nem voltam talán, s akkor, itt az anyag, már csak meg kell varrni, kell hozzá egy márkanév, lett, link, ehhez szerszám, ez is lett, sorin dizájnolta, gyártotta, aztán szatmári pista meg fodor jutka csak varrták, varrták kisiparban, éjjel-nappal; kicsit most mintha ellentmondanék, mert ha nem volt pénzem, hogy megvegyem magamnak azt a gyűrött-farmer-öltönyt vagy mit

is, honnan volt minderre (anyagra, de főleg munkaerőre, vagy csak ígéretet kaptak, mit ígérhettem nekik);
s pár nap múlva ott voltak a ruhák, a gyönyörű farmerek, szoknyák, blúzok, rövidnadrágok, link felirattal;
az én farmereim, az én linkjeim;
s ott voltam én az ígéreteimmel;
you go! ki a piacra, a bolhapiacra; megváltottam a belépőt, a ponyvahelyet s a lehető legrosszabb helyre kerültem; kiterítettem a cuccokat, a nap sütött, sütött, a nép meg csak sétált, el, meg se nézték a gyönyörű farmereim; már megfordult a tömeg, mentek visszafelé, a kijárat felé, a por meg csak, mint cseh tamásnál a tócsák, robbantak szét a lábaik alatt, rá a farmereimre; bele a szemembe, a könny ott sárrá vált, én ott senkivé;
gondoltam akkor;
most azonban látom, más volt ez, most tudom, nem akartam én a jugók csempészte kínai és hollywoodi szabadság másolatait; inkább akartam én a saját másolataimat; a saját bozgor szabadságom másolatát;

Tábor

A Száz költő egy vers költőnői*

– Japán tankák a VII–XIII. századból –

Új régi és új versek gyűjteménye
(Nyár kötet, 175.)

Téma nélkül Dzsitó császárnő

Elmúlt a tavasz,
lám, megérkezett a nyár:
patyolatfehér
ruhákat szárítanak
mennyei Kagu-hegyen.

Új régi és új versek gyűjteménye
(Szerelem első kötet, 1049.)

Téma nélkül Isze úrhölgy

Naniva-öböl
nádszárának egy íze
rövid, mint egy perc.
Azt mondod, még ennyit sem
találkozhatom veled?

Szemelvények versgyűjtemény
(Szerelem negyedik kötet, 870.)

Téma nélkül Ukon

Elfelejtesz, ám
magammal nem törődöm.
Téged sajnállak,
ki fogadalmunk megszegte,
s élete elvész talán.

Szemelvények versgyűjtemény
(Szerelem negyedik kötet, 912.)

Amikor egy alkalommal az egykori régens meglátogatta, Micsicuna jobb felőli parancsnok anyja *későn nyitott kaput, a férfi ezért szemrehányást tett: – Itt téblábolok már mióta! – mire az asszony így válaszolt:*

Keserves szívvel
egyedül alvós éjjel
amíg megvirrad:
tudod-e, mily hosszú az?
S hány perc, míg kaput nyitok?

Új régi és új versek gyűjteménye
(Szerelem harmadik kötet, 1149.)

Amikor a főtanácsadó látogatni kezdte a miniszterhelyettes anyja

„Nem felejtelek."
Míg ezt elhiszem neked,
hosszú út vezet.
Azt kívánom hát: bárcsak
ma végződne életem.

Későbbi szemelvények gyűjteménye
(Szerelem harmadik kötet, 763.)

Egy férfinak küldte, amikor nagyon szenvedett. Izumi Sikibu

Érzem, nincs tovább.
Hogy majd a másvilágon
eszembe juthass,
csak egyszer, utoljára
bárcsak találkoznánk még!

* A költemények a *Száz költő egy vers* című XIII. századi gyűjteményben szereplő sorrendben, de az azokat tartalmazó, császári rendeletre összegyűjtött antológiák sorszámával és prózai bevezetőjével szerepelnek.

Új régi és új versek gyűjteménye
(Vegyes dalok első kötet, 1497.)

Muraszaki Sikibu *hosszú évek után egyszer összefutott gyermekkori barátnőjével, aki a pillanatnyi találkozás után, a hetedik hónap tizedik napja körül olyan gyorsan hazatért, mintha versenyre akart volna kelni a holddal, ezért Muraszaki ezt írta neki:*

Találkoztunk hát.
Téged láttalak vajon?
Nem is tudhatom,
árnyad eltűnt hirtelen:
felhőkbe, mint éji hold.

Későbbi szemelvények gyűjteménye
(Szerelem harmadik kötet, 709.)

Egy férfinak küldte, aki, noha sokáig nem látogatta, ilyesmit mondott: – Nem tudom, szeretsz-e még… Daini no Szanmi

Arima-hegyen
Ina bambuszmezejét
zörgeti a szél.
Hangja velem susogja:
én felejtenélek el?

Későbbi szemelvények gyűjteménye
(Szerelem második kötet, 680.)

Amikor a főtanácsadó még a palotaőrség harmadrangú parancsnoka volt, Akazome asszony rokonának udvarolt. Ígérete ellenére nem látogatta meg, így Akazome aszszony *másnap kora hajnalban ezt a verset írta a lány nevében:*

Jobb is lett volna,
hogyha nyomban elalszom.
Ehelyett éjjel,
míg szép lassan eltűnik,
néztem a holdvilágot.

Amikor Izumi Sikibu Tango tartományban volt Jaszumaszával, a fővárosban költői versenyt rendeztek, és Kosikibu no Naisi*t is beválasztották a résztvevők közé. Szadajori őméltósága ekkor a lakosztályához ment, és gúnyosan megkérdezte: – Hogy áll a verssel? Talán küldött valakit Tangoba, hogy segítséget kérjen édesanyjától? Vagy onnan jött hírvivő? Milyen tanácstalan lehet most! – majd amikor távozni készült, a lány megállította, és így szólt:*

Óe hegyén túl,
Ikuno mezején át
oly hosszú az út!
Levelében sem láttam
hírét Mennyei hídnak.

Szóvirágok versgyűjtemény
(Tavasz kötet, 29.)

Icsidzsó császár idejében, amikor egyszer egy nyolcszirmú, telt virágú cseresznyefát adományoztak a császárnénak, Isze no Taifu *is jelen volt, és megkérték, írjon róla egy verset. A vers így szólt:*

Régi főváros,
Nara nyolcszirmú, pompás
cseresznyefája
kilencszintű palotában
kilenc szirommal virít.

Későbbi szemelvények gyűjteménye
(Vegyes témájú dalok második kötet, 939.)

Közei nagytanácsos egyszer Szei Sónagonnal társalgott, majd – mondván, a császárné tisztulási idejét tölti – hazasietett, és levelet küldött: – Sürgettem a kakasszót – írta. – Az éjjeli kakasszót talán ismered a kínai Hangu-átkelőről szóló történetből – majd hozzátette: – Nálunk pedig itt van az Ószaka-átkelő – Szei Sónagon *ezzel a verssel válaszolt:*

Éjszaka mélyén
még ha az álkakasszót
fel is ismerni,
ez az Ószaka-hágó:
át nem enged senkit sem.

Későbbi szemelvények gyűjteménye
(Szerelem negyedik kötet, 815.)

Az Eisó hatodik évében a Császári Palotában rendezett dalversenyen költötte: Szagami

Gyűlölök, sírok;
sosem száradó ruhám
gyötrelem, mégis
szerelemtől elfoszló
nevemért kár igazán!

Ezer év verseinek gyűjteménye
(Vegyes dalok, 964.)

A második hónapban, egy fényes holdas estén sokan összegyűltek beszélgetni a második kerületi palotában. Ekkor történt, hogy Szuó no naisi *a bambuszfüggöny elé feküdt, és halkan így szólt: – De jó volna, ha lenne most itt egy párna! – Tadaie nagytanácsos meghallotta, és benyújtotta karját a bambuszfüggöny alatt. Ekkor a hölgy ezt a verset mondta:*

Mint tavaszéji
álom, csak addig venném
karod párnának,
ettől kelne hasztalan
hírem: kár is lenne, kár!

Arany levelek gyűjteménye
(Szerelem első kötet, 469.)

Kii úrhölgy

Hallom moraját
Takasi tengerpartján
játszó haboknak.
Nem érnek el! Ruhámat
ne áztassák szüntelen!

Ezer év verseinek gyűjteménye
(Szerelem harmadik kötet, 802.)

Amikor a költők száz verssel tették tiszteletüket, a szerelem érzését öntötte versbe:
Taikenmon'in udvarhölgye, Horikava

Tán hosszan kitart
szerelmed, nem tudhatom.
Fekete hajam
zilált, kusza ma reggel:
lelkem nyugodni nem hagy.

Ezer év verseinek gyűjteménye
(Szerelem harmadik kötet, 807.)

A régens-balfelőli miniszter otthonában rendezett dalversenyen költötte „találkozás a szerelemmel az úti szálláson" témában:
Kókamon'in udvarhölgye, Főpapnő

Naniva-öböl
learatott nádszára:
egy íze egy éj.
Változatlan – mint bója –
folyvást ennyit szeressek?

Új régi és új versek gyűjteménye
(Szerelem első kötet, 1034.)

Száz vers között költötte „titkolt szerelem" témában: Sokusi hercegnő

Gyöngyfonál: élet!
Ha elszakadsz, szakadjál!
Ha még kitartasz,
szerelmemet rejteni,
félek, gyenge lesz szívem.

Ezer év verseinek gyűjteménye
(Szerelem negyedik kötet, 886.)

Egy dalversenyen költötte szerelmes versként: Inpumon'in udvarhölgye, Taifu

Úgy megmutatnám:
Odzsima halászának
inge – tudhatod –
ázva ázik szüntelen,
színe mégsem változik!

Ezer év verseinek gyűjteménye
(Szerelem második kötet, 760.)

Kőhöz hasonlította a szerelmet: Nidzsó császár udvarhölgye, Szanuki

Ruhám, köntösöm
apálynál láthatatlan
tengermélyi kő:
senki észre nem veszi,
s száradni egy perce sincs.

Muraszaki Sikibu verseskötetéből (XI. század)

Már nem tudom, mikor, kedvesemnek küldtem:

Útja, mint tiéd,
ragyogó! Fényben úszik,
csakhogy a holdat
nyugtalan szívvel vártam
egész este, mint téged.

Muraszaki Sikibu-kötet (Fudzsivara Teika-féle másolat), 93.

(*Új régi és új versek gyűjteménye,* Szerelem negyedik kötet, 1262.)

Ezt válaszolta:

Célja, mint nekem:
messzi hegyek, otthonod
felhőkbe vesztek.
Az égbolton lelkem is
eltűnt, mint a holdvilág.

Muraszaki Sikibu-kötet (Fudzsivara Teika-féle másolat), 94.

(*Új régi és új versek gyűjteménye,* Szerelem negyedik kötet, 1263.)

Daini no Szanmi egy tankája (XI. század)

Új régi és új versek gyűjteménye (Vegyes dalok első kötete, 1445.)

Azon a tavaszon, amikor Dzsótómon'in Sósi császárné szerzetesnő lett, az udvarban álló szilvafa virágában gyönyörködött: Daini no Szanmi

Ó, szilvavirág!
Miért is illatozol?
Ki megcsodálna,
színedet, illatodat
mind elfelejtette már.

Fittler Áron fordításai

Guy Vanderhaeghe

Medvetáncoltatás

Az öregember úgy hevert ott félálomban a feszes, piros gumilepedőn, mint valami kifeszített préda, amelyet száradni szegeztek oda. A házvezetőnője, özvegy Mrs. Hax az ajtónál állt, majd határozott léptekkel az ágy felőli ablakhoz sietett, és egy hirtelen mozdulattal, berregve és zörögve felrántotta a rolót.

Az asszony az eget kémlelte. Messze, kelet felől, magasan az utat szegélyező szilfasor haragoszöldje felett súlyos, fekete felhők hömpölyögtek lomhán, csüngő hasukat olykor megvilágította a távolból felsejlő villámok cikázása. Az asszony minden villanás után hangosan számolt, míg rá nem következett a mennydörgés erőtlen morajlása. Mikor végre megelégelte, elfordult az ablaktól, és ébren találta Dieter Bethge-t, amint az lopva figyeli őt az ágyból.

– Esni fog – szólalt meg az asszony, míg körbejárt a szobában, finoman horkanva egyet, valahányszor lehajolt az öreg ruháiért, hogy halomba rakja őket egy széken.

– Ó! – felelte az öreg, holmi érdeklődést mímelve. Lekapart egy elhalt bőrdarabkát a lábáról, és egy ékszerész óvatosságával emelte a fény felé. Megfeszített figyelemmel mustrálta a szürke és sárga színekben játszó, áttetsző lemezkét.

Mrs. Hax sóhajtozva egyengette el a ráncokat az öreg hanyagul szétdobált nadrágjain puha, vaskos tenyerével, és egy széktámlára hajtogatta őket. Több munka van a vén szarházival, mint egy egész siserehaddal.

Az asszony hátralesett a válla felett, és látta, ahogy az öreg a bőrdarabkát morzsolgatja mutató- és hüvelykujja között. – Haggya már! – vetette oda. – Ideje felkelnünk. Mit piszmog?

Az öreg felpillantott, fénytelen kék szemében meghökkenés tükröződött. – Hogy?

– Ideje felkelni.

– Nem! – felelte. – Még ne!

– Most van ébresztő. Ne játssza meg magát! Úgyse dőlök be – mondta mesterkélt mosolyt biggyesztve holdvilágképére. – Gyerünk, felkelni, de ízibe! Épp eleget aludtunk már.

– Egész éjjel nem aludtam ettől a gumivacaktól – nyafogott az öreg. – Valahányszor megmozdulok, nyikorog és húzza a bőrömet! Haszontalan holmi.

– Nem akarásnak nyögés a vége – vágta rá gépiesen Mrs. Hax, miközben egy inget emelt fintorgó orra elé. Megszaglászta. Nem volt épp friss, de úgy ítélte, megteszi, tehát visszadobta a székre.

Az öreg érezte, hogy ég az arca, ahogy mindig, amikor az asszony lehurrogta vagy semmibe vette. – Azt akarom, hogy tüntesse el azt az átkozott vacakot az ágyamból! – harsogta. – Ez az én ágyam! Az én házam! Tüntesse el!

Mrs. Hax indulatosan körülfonta karját terebélyes, ernyedt mellén, és így bámult le rá. Az öreg egy másodpercig merészen állta a tekintetét, de aztán elfordította a szemét. Remegő állkapcsa elárulta zavarodottságát.

– Nem hat meg a gyerekes viselkedésével – közölte az asszony. – Nem tanulta még meg? – és szünetet tartott. – Ideje lenne már. Jó, ha tudja Mrs. Haxről – sipító fejhangja világossá tette, hogy dühös –, ha nyakaskodni próbálnak vele, hát ő kétszer olyan nyakas tud lenni. Én aztán hajthatatlan vagyok! – és olyan pózt vett fel, amelyről úgy képzelte, jól illusztrálja hajthatatlanságát, csípőjére kulcsolva petyhüdt karjait. Úgy állt ott, akár a kegyetlenség paródiája. – Csak hogy világosan értsük egymást: az a gumilepedő az ágyon marad mindaddig, amíg maga fel nem hagy a henye, ocsmány kis szokásaival, és nem lesz több baleset! Felnőtt ember létére! – tette hozzá fejcsóválva, megvetéssel az arcán. – Halálosan unom már, hogy egyik matracot a másik után szedem ki és húzom át, hogy megszáraggyon. Jó, ha az eszébe vési, én se leszek már fiatalabb! Öreg vagyok én már az ilyen nehéz munkához. Úgyhogy ha azt akarja, hogy eltűnjön az a gumi, akkor ugyan próbáljon má' meg nem az ágyba vizelni!

Az öreg az oldalára fordult és elrejtette arcát.

– És ne duzzogjon! – mondta ellentmondást nem tűrve. – Kész a reggeli, és ezer más dolgom van mára. Nem fogok örökké magára várni.

Dieter a hátára fordult és a mennyezetre szegezte tekintetét. Mrs. Hax boszszúsan csóválta a fejét. Már megint olyan napja van. Ugyan miben mesterkedhet a vén szarházi, ha tud még egyáltalán gondolkodni? Mi jöhet rá, hogy ilyen furcsa és nehézfejű lesz időnként, mint ma is?

Az asszony megkerülte az ágyat és keményen csuklón ragadta az öreget. – Jó reggelt, itt a tej! – harsogta énekelve, és keményen megvetette a lábát, hogy felrángassa az öreget. Kicibálta az ágy szélére, amitől a gumilepedő nyöszörögve jajongott, az öreg pedig riadtan kapálózva ellenkezett, és esetlen tiltakozással karmolászta az asszony ruháját. Mrs. Hax talpon tartotta az öreget, míg annak feje erőtlenül csuklott egyik oldalról a másikra, és dühödten nyújtogatta a nyelvét, vaktában döfködve, mint valami kígyó.

– Na – irányította az asszony az öreg kezét paskolgatva. – Így már jobb. Akkor most borítsunk fátylat a múltra! Kezdjük elölről! Én azt mondom: „Jó reggelt, Mr. Bethge!", maga meg azt, hogy: „Magának is, Mrs. Hax!"

Az öreg semmi hajlandóságot nem mutatott. Mrs. Hax reményteljesen félrebillentette a fejét, és egy óriás, rikácsoló madár módjára csicseregte, hogy – Jó reggelt, Mr. Bethge! – Az öreg konokul átnézett rajta, és édesded mosollyal, üres tekintettel meredt a semmibe.

– Nos – jelentette ki Mrs. Hax, a helyére igazgatva ruháját a széles csípőn és a vaskos combokon. – Így nem leszünk ám jóban, miszter!

Súlyos léptekkel az ajtóhoz battyogott, majd megállt és visszanézett. Az öreg ingatagon gubbasztott az ágya szélén, fehér haja felborzolva, bóbitában meredt az égnek, akár egy felzavart kócsag taraja. Arcának alsó felére halovány árnyék vetült, kihangsúlyozva a szemét. A megszállott hívők elvakult révülete sütött belőle.

Mrs. Hax sokszor látta őt ilyennek, csöndes nyugalomban magába feledkezve. Szívesen hitte, hogy ilyenkor valamiképp az elmúlás és az enyészet ködös előérzete keríti hatalmába. Még az is lehet, hogy az emlékei rohanják meg, a felesége emléke, és olyankor ugyanaz a mérhetetlen sóvárgás tölti el, akárcsak őt, amikor az ő megboldogult Albertjére gondol.

Mrs. Hax kisajtolt magából egy mosolyt, és felajánlotta. – Még öt perc, angyalom – azután lágyan betette maga mögött az ajtót.

Bethge nem reagált. Töprengett – próbálta előcitálni azokat az emlékeket, amelyek oly háborítatlanul nyugodtak süppedős melegágyaikban, egyre mélyebbre és mélyebbre süllyedve az egymásra rakódott évek súlya alatt, mind lomhábban és álomszerűbben, mind menthetetlenebbül szenderegve. Többé hiába gyötörte agyát, hogy az eleven gondolat hirtelen, határozott szökkenéseire késztesse, idegsejtről idegsejtre rugaszkodva. Ma már csak az emlékek bizsergették és döfködték elméjét, és időnként, ha szerencséje volt, mindent megvilágosító felvillanásként hasítottak belé. Egyedül a régi-régi dolgok és gondolatok férkőzhettek hozzá. Csak ezek voltak valóban tiszták előtte, és metszően élesek.

Ebben most egy medvével volt valami. De mi?

Bethge szaggatott mozdulattal, reszketegen kente el keze fején az állán csordogáló nyálcsíkot. Izgatottságában hol egymás mellé, hol keresztbe rakta vézna lábait. Egy nagyon öreg ember márványos, csupasz lábai voltak ezek.

Medve? Megdörzsölte az orrát; ez valamiképp lényeges volt. Finoman ringatózni kezdett, hosszú, görbe orra sarlóként hasította a levegőt, előre és hátra, csak úgy aratva avítt kis szobája pállott levegőjét. Ahogy ringott, egyszerre megrohanta az egész, és ő sebesen, feltartóztathatatlanul és hangtalan zuhant az időben.

A sötét, szalmatörektől illatos, lótrágyabűzös pajtában buzgón, tépő hangon neszezik a kés. Nem elég éles. Aztán lovak hallatszanak, utánuk acél duruzsolása a köszörűkövön. Habár tart attól, hogy a medve, miközben apja épp nyúzza, hirtelen életre kel, mégis áttornássza magát a boksz falán, és a vályúba kuporodik. Mindössze ötéves, neki a vályú kellemes, tágas, megnyugtató menedék.

Micsoda medve! Egy gyilkos, egy útonálló, tűhegyes karmainak egyetlen csapásával két kocát hagyott a vérébe fagyva.

A medve szaga a fegyver vasát juttatja eszébe – olajos, füstös. Minden szál sörtéje akár a fényes, fekete huzal, és ahogy a fény az irhára vetül, az elektromosság kékjében élénken felragyog.

A kés hajlított pengéje – mostanra kifenve – úgy hatol át a medve háján, mint a vajon, kíméletlenül visszahántva a bundát, felfedve a nyúlánk, pőre, rózsaszín izmokat. Ahogy apja szorgos, véres keze dolgozik, Dieter növekvő nyugtalanságot érez. Szaggatnak és tépnek ezek az erős kezek, birkóznak a súlyos, élettelen testtel, mintha mohón kutakodnának valami után. Mint az agyag a szobrász kezei közt, a medve úgy kezd átalakulni. A kés minden suhintására egyre kevésbé medveszerű, egyre inkább emlékeztet valami másra. Dieter érzi ezt, és ösztönösen mélyebbre kucorodik a vályúban.

Az apja hasítani kezdi a bőrt a hátról, alkarja rejtve marad, ahogy a kés a nyakszirt felé furakszik. Végül egy mordulással feláll. A fejszéért nyúl. Két jól irányzott, éles csapás után a fej elválik a törzstől, és a fogvicsorgató maszk egy sarokba gurul. Apja felnyalábolja az irhát, majd kiviszi az udvarra, hogy besózza és kicövekelje. Dieter hallja, ahogy a csirkék lármázva tisztára csipegetik.

Lebámul a sötét boksz mélyére. Ez nem medve. Megfosztva a dús, fényes bundától, csupaszon ez nem egy medve. Két kar, két láb, hús-rózsaszín bőr. Ez ember. A fekete szőrtakaró alatt mindvégig egy ember lapult, maskarába bújva.

A rettegés gyűrűzik benne: egy gyilkosság akaratlan bűnrészese. Sírva fakad, és apját szólongatja, aki fel is tűnik rögtön a bejáróban, zsírtól és vértől mocskosan. Egy gyilkos.

A távolból hallotta, hogy valaki szólítja. – Mr. Bethge! Mr. Bethge! – Nevének utolsó szótagja elnyújtott, kitartott hangjegyként vibrált a levegőben, érces zengésétől magához tért.

Ráeszmélt, hogy sírt, hogy szeme megtelt azokkal a nem várt könnyekkel, amelyek egyszerre meghökkentő és zavarba ejtő hirtelenséggel tolultak bele.

Egy medve miatt? Nemcsak erről volt szó. Kellett hogy legyen még egy medve, ebben bizonyos volt. Egy medve, aki szégyenben és tehetetlenségben élt.

Kívánszorgott az ágyból, és jajdulva göcsörtös, csúzos lábára tápászkodott. Reggeli.

A reggeli sivár, vértelen civakodással telik, megszokott, fásult modorban huzakodnak egymással, mint a ló meg a nyűgje. Neki is az kell, amit az asszony eszik, szalonnás tojás. Meg is mondja neki, hogy rühelli a zabkását.

– Ide figyeljen! – magyarázta Mrs. Hax. – Nem adhatok szalonnás tojást. A doktor utasítása.

– Miféle doktor?

– A doktor, akinél a múlt hónapban jártunk. Emlékszik?

– Nem – ez igaz is volt. Nem emlékezett semmiféle doktorra.

– Dehogyisnem. Erőltesse csak! Betaxiztunk a belvárosba. Rémlik már?

– Nem.

– Aztán megálltunk Woolworthnél, és vettünk egy nagy zacskó tutti-fruttit, amit úgy szeret. Nem emlékszik?

– Nem.

– Naccerű – hangja ingerülten csattant. – Ha nem akar emlékezni, én semmit se tehetek. Teljesen mindegy is, mert úgyse kap szalonnás tojást.

– Nem kell a zabkása – felelte az öreg elgyötörten.

– Egye meg!

– Kukoricapelyhet adjon!

– Látja a tányéromat? – mutatta a kése hegyével. – Nem ragaszkodom ám mindenáron a kihűlt, zsíros moslékhoz. Hiszti, mindig csak a hiszti! Mikor lesz már egy perc nyugtom enni?

– Kukoricapelyhet akarok! – mondta halvány, önelégült kunkorral a szája szegletében.

– Nem kaphat kukoricapelyhet – közölte az asszony. – A kukorica felpuffasztja. Épp ezér kap langyos zabpelyhet, hogy rendszeres legyen. Az aszalt szilvát is ezér. Nos, akkor melyik kell? – faggatta ravaszul. – Tojás Tóbiás vagy az aszalt szilva?

– Kukoricapelyhet akarok! – vigyorgott boldogan a mennyezetre.

– Mint a megakadt lemez – kezét összekulcsolta az asztalon, és cinkosan közelebb hajolt az öreghez. – Asse érdekli, eszik-e vagy se, ugye? Csak fel akar húzni, igaz?

– Kukoricapelyhet akarok – vágta rá határozottan és boldogan.

– Meg tudnám fojtani – sóhajtotta a tányérjába. – Egyszerűen megfojtanám – majd hirtelen azt kérdezte: – Hol a szemüvege? Nem, nem ott, a másik zsebbe. Jól van, vegye fel! És most vessen egy elmélyült pillantást arra a zabkására!

Az öreg elhivatottan bámult a tányérjába.

– Nagyon jó, csak nyugodtan. Ez nem egy istenverte kívánságkosár. Látja azokat a kis barna szemeket?

Az öreg bólintott.

– Nahát, ezért ez a nagy hajcihő? Egy ilyen kis semmiség miatt? Tudja, mi ez. Len. És a len segít, hogy rendszeres legyen. Szóval egye meg!

– Nem eszem meg. Micsináljak én a lennel? – incselkedett.

– Hétszentség, hogy maga bolond – mondta az asszony. – Egy bolond, vén róka.

– Kávét akarok!

Mrs. Hax lecsapta a kést, villát, felkapta az öreg bögréjét, és a kredenchez masírozott. Mialatt a kávét öntötte, Bethge keze keresztülsurrant az asztalon, és nem egy szalonnaszeletet elorozott a tányérjáról. Esetlenül a szájába tömte őket, fényes zsírpacát hagyva az állán.

Mrs. Hax letette elé a bögréjét. – Óvatosan – mondta. – Ki ne borítsa!

Bethge kuncogott. Mrs. Hax egyetlen pillantással felmérte az öreg zsírtól maszatos állát meg a tányérját. – Lám, lám, nézd csak a macskát, aki belemászott a tejfölös köcsögbe! Fülig ér a szája, de a bajsza tejfölös.

– No és? – kérdezte kihívóan.

– Maga szerint én élvezem a gondolatot, hogy az ételembe turkál? – Mrs. Hax a szemeteshez vitte a tányért, és látványosan belesöpörte a tartalmát. – Belegondolva a mocskos kis szokásaiba, ki tudhassa, hol nem járt a maga mancsa? – kérdezte galád vigyorral. – De fel a fejjel, csak nevetek az egészen! Mer az nevet igazán, aki utoljára nevet. Kóstolgasson csak, majd meglátjuk, hogy ízlik magának Mrs. Hax! Ma egy árva cigarettát se kap, barátocskám!

Az öreg riadtan követelte a cigarettáját.

– Tán nem egy nyelvet beszélünk, igaz-e? – itt szünetet tartott. – A NEM annyit tesz, hogy nem. Na, erre pipáljon rá!

– Igenis, ad! Az enyém!

– Nem, amióta fölgyújtotta a kanapét! Onnantó nem. A maga fia megmondta, hogy én adjam egyenkint, és tartsam magán a szemem, elkerülendő a „sajnálatos baleseteket". Hál' Istennek, akad még épeszű ember a családba. Én ugyan nemtom, honnan örökölte, annyi szent.

Az öreg kihúzta magát a széken. – Hogy mer így beszélni velem? Követelem a cigarettámat, mégpedig most!

Mrs. Hax keresztbe fonta a karját és megkeményítette vonásait. – Nem.

– Ki van rúgva! – ordította a férfi. – Ki innen! – a kezeivel ügyetlenül hadonászott, hogy távozásra bírja őt.

– Hohó! – kiáltott fel, elragadtatással dörzsölve össze nagy, vörös kezeit. – Ki volnék rúgva? Mégis ki szerint? Az rúghat ki, aki fölfogadott. Az húzatja a nótát, aki fizet! És maga egyik se. A legkevésbé se. A fia fogadott fel, és ő is fizet engem. Egy lépést se teszek, amíg ő nem mondja!

– Kifelé!

– Kímélje meg magát!

Alulmaradt, és ezzel tisztában is volt. Ettől az irdatlan, konok nőszemélytől nem szabadulhat, nem is fog szabadulni.

– Beszélni akarok a fiammal.

– Ha mondandója van, és mindenáron meg akarja osztani vele, hát írjon neki levelet!

Az öreg tudja, hogy ez sosem válna be. Vagy ő felejti el megírni, vagy a nő lopja el a levelet, egyszerűen elmulasztja feladni. Az igazság nem tűr halasztást. Most kell ütni a vasat, amíg meleg. Érzi, hogy könnyen besétálhat a kelepcébe; de nem hagyja magát összezavarni, tántoríthatatlan. Egyszerre csak egyet. Muszáj beszélnie a fiával.

– Hívja a telefonhoz!

– A fia, ha még emlékszik – kezdte Mrs. Hax –, egy kissé zokon vette azokat a hosszan tartó R-beszélgetéseket. Úgy mondta: „Mrs. Hax, azt hiszem, a legjobb lesz, ha az apám csak fontos ügybe telefonál, az ön belátása szerint." Az én belátásom szerint, vésse az eszébe! És az én belátásom azt súgja nekem, hogy ez nem egy ilyen eset. Felelősséggel tartozom a munkaadóm iránt.

– Felhívom én magam!

– Hát azt megnézem magamnak.

– Felhívom!

– Hogyne, mint legutóbb. Még a város neve se jutott eszébe, ahol John lakik, csak az uccáé. Legutóbb, amikor fel akarta hívni, úgy megkavarta a telefonközpontost, hogy cseveghetett volna egy kínaival, Sanghajban, ha én nem lépek közbe és húzom ki a pácból.

– Felhívom. Igenis, képes vagyok rá!

– Há persze hogy. Hol is lakik John?

– Tudom én, hogy hol.

– Hohó, akkor ugyan árulja el nekem! Hol lakik?

– Tudom én!

– Jesszusom, lakhatna a pincébe is, asse jutna el az agyáig!

Ettől sírva fakad. Rájön, hogy igaza van. De hisz pár perce még tudta, hol lakik a fia. Hogy mehetett ki a fejéből? Addig ment a csűrés-csavarás, míg elvesztette a fonalat, és most hallja, ahogy ez a nyomorult, förtelmes hang fölszakad belőle; de képtelen abbahagyni.

Mrs. Hax érzi, hogy túl messzire ment. Odalép hozzá és átkarolja a vállát. – No látja, mire volt ez jó? Így felizgatni magát egy tányér buta zabkása miatt. A doktor szerint vigyáznia kell a vérnyomására. Ez nem tréfadolog – felemelte az öreget a székéből. – Azt hiszem, jobban tenné, ha ledőlne kicsit a kanapéra.

Mrs. Hax a nagyszobába vezette, és kényelembe helyezte a kanapén. Fel nem foghatta, hogy tud egy ilyen vén szaros ennyi vizet kipréselni magából; amikor épp nem pisilt, akkor bőgött.

– Kell zsebkendő? – kérdezte.

Az öreg megrázta fejét, és megszégyenülten karjába temette arcát.

– Nem szégyen a sírás – mondta mereven Mrs. Hax. – Mindenki szokott néhanap.

– Hagyjon engem!

– Talán az lesz a legjobb – sóhajtotta. – A konyhát szedem rendbe, ha szüksége van rám.

Dieter a kanapén feküdt, és a könnyeivel küszködött. Nem ment könnyen, mivel még a hang is, ahogy Mrs. Hax kezében összekoccantak az edények, az asszony rettentő nemtörődömségét juttatta eszébe, akármiről volt is szó. Az

edényeiről, az érzéseiről. Annak gondolatára is elfutotta a méreg, hogy sohasem lesz elég fifikás ahhoz, hogy kihúzza magát a nő utasításai, vagy akár csak a kérései alól. Hogy nem járhat túl az eszén, nem is szabadulhat tőle.

A nagyszoba lassan homályba borul, ahogy az alacsonyan rohanó felhők eltakarják a napot. Szeretné, ha egy kellemes, felhőtlen nap lenne ez a mai. Olyan, amelyik elhiteti az emberrel, hogy fiatal és gondtalan, mint egykor. Mint Romániában, mielőtt a család emigrált. A vásárnapok majdnem mindig ilyenek voltak. Az emberek fürdőztek a fényben és a zsivajban, minden idegszáluk a barterre és adok-veszekre kihegyezve. Mindenféle-fajta ember. Bodorított pajeszú zsidók, nyápic olasz földbéresek, románok és német telepesek, mint ő is. Meg még egy cigány, vagy kettő. Olyankor érezte csak az ember, hogy él, hogy létezik. Ott megvolt minden jó, ami csak termett ezen a földön vagy az ember keze alatt. Tarkabarka szekerek, krumplik halomban, még szutykosan a nedves földtől, csirke, kacsa, liba; a hátsó lábuknál kikötött, rúgkapálva visongó malacok; lovak, melyek patája bazaltfeketén fénylik, és nagy, fátyolos-bíbor szemük, akár a szilva.

Semmi más, csak a lepedőnyi égbolt odafent, és idelent a jó szagok: sózott hering és bőr, paprika meg az apró, kemény, édes almák könnyű illata.

Romlatlanság. Ártatlanság… másfelől, ami azt illeti – nos, igen: néha kegyetlenség is. És épp a vásártéren.

Egy alkalommal egy idegen érkezett, táncoló medvéjével. Igen, ez az a másik medve, amelyikről megfeledkezett. Az idegen az orrkarikájánál fogva vezette. Amikor összeverődött pár ember, a férfi kiakasztotta a láncot a medve orrából, és hegedülni kezdett. Szomorú, ábrándos dallam volt. A medve egy pillanatig a fejét ingatta és a porba szuszogott. Számára ez valamiképp a szabadságot jelentette.

De a férfi keményen ráripakodott. A medve felemelte a fejét, majd komoran a hátsó lábaira emelkedett. Karját szélesen, jótékonyan széttárta, mint aki felkínál egy ölelést. Pofája vigyorra húzódott, kivillantva fekete pettyes ínyét és éles fogait. Táncolt. Lassan, lomhán és elgyötörten.

A zene tempót váltott. Élénk és vidám lett. A medve egyre bizonytalanabbul ágaskodott; forrón tűzött le rá a nap. Lihegő pofájából hosszú, tündöklő nyálcsík húzódott fahéjárnyalatú, bundás szügyéig.

Dieter megigézve furakodott előre a tömegben. A medve nehézkesen huppant egyik lábáról a másikra. Szánalmas és nevetséges látványt keltett. Péniszének rózsaszín hegye le-föl ugrált, kikandikálva bozontos ágyékszőréből. Zavart kuncogás futott végig a tömegen.

Az idomár egyre gyorsabban és gyorsabban játszott. A medve vadul piruettezett. Perdült és perdült, kisebb porfelhőt verve fel maga körül. A tömeg tapsolni kezdett. A medve csak forgott és forgott, feje ide-oda himbálódzott, törzse megfeszült, ahogy magára erőltette az emberi pózt. Majd egyensúlyát vesztette, és irányíthatatlanul, fájdalmas puffanással a hátára zuhant.

A vonó duruzsolása abbamaradt. A medve lustán a talpára hemperedett, és vadul kapott a bolhái után.

– Fel, Brúnó!

A medve szűkölve leült. Az emberek nevetni kezdtek, páran szidták és pfujolták a gazdáját. Az idomár a lánccal hadonászott és ordított, de a medve nem

mozdult. Végül már nem volt mit tenni, próbálta menteni a menthetőt; mély meghajlással jelezte, hogy az előadásnak vége. Pár fitying, alig valamicske gurult a lába elé. Gyorsan összeszedegette, mint aki attól fél, még visszakérik.

A közönség szétszéledt. Néhányan visszasiettek a portékájukhoz. De Dieternek nem volt mit őriznie és nem volt hová mennie, így hát maradt.

A szétszéledő emberek látványa mintha sértette volna a medve hiúságát. Felegyenesedett, és megint táncolni kezdett. Gúnyolódott rajtuk. Vagy legalábbis úgy tűnt. Persze nem szólt a zene, de a medve sokkalta kényesebben és elegánsabban táncolt, mint előtte. Egy olyan dallamra, amelyet csak ő hallhatott. És roppantul, kajánul vigyorgott.

Csakhogy az idomár kinyújtózott, elkapta az orrkarikáját, és négykézlábra rántotta. Káromkodott és átkozódott, a medve pedig vékony, szűkölő nyüszögéssel tiltakozott, ártatlanságot tettetve.

Ez elfogadhatatlan volt. Lázadás. Árulás azzal szemben, aki enni adott neki, aki gondozta és nevelte.

– Szőrös anyaszomorító. Játszadozol velem, igen? – szűrte a fogai közt az idegen, az orrkarikát cibálva és csavarva, hogy a medve vinnyogott fájdalmában. A férfi ököllel ütötte a fejét, hasba rúgta, a fülénél fogva rángatta. – Hálátlan! Áruló!

Dieternek a lélegzete is elakadt. Lelki szemei előtt látta, ahogy a medve hirtelen lecsap, hogy bosszút áll magáért. Csakhogy semmi nem történt. Semmi; mindössze annyi, hogy a medve alulmaradt, hogy eltángálták, megszégyenítették, még le is köpték.

Micsoda szégyent érzett, látva ezt a megaláztatást, a medve jogos önérzetének ezt a tökéletes semmibevételét, a termete és ereje miatt kijáró tiszteletnek ezt a megcsúfolását! Hát nem veszi észre ez az ember, hogy mit tett? Dieter ki akarta kiabálni magából a titkát. Figyelmeztetni, hogy a látszat csal. Hogy a medve is ember, maskarában. Még az is lehet, hogy bíró, de legalábbis testvér.

Csakhogy képtelen volt. Inkább elszaladt.

A ház csöndes. Hallja az asszony lépteit, tudja, hogy figyeli őt az ajtóból. Dönt felőle, ahogy mindig, jó előre latolgatja a szavait, a replikáit, forral valamit. A cselszövéseivel elveszi tőle a szabadságnak még az illúzióját is. Elhatározza, hogy nem fordul felé, nem néz rá. De ő már tudja is talán, hogy így fog viselkedni. Gyerekesen, hisztisen.

– Azt akarom, hogy hagyjon békén – magát is meglepi, hogy hangot adott ennek. Ez a megfontolatlanság, nem számolva a következményekkel veszélyes.

De az asszony nem hallotta meg. – Mit?

– A pap sem beszél kétszer – így az öreg.

Mrs. Hax a kanapéhoz sétál. – Jobban van már?

– Igen.

– Biztos?

Rábólint.

– Most gondolja meg, hogy biztos legyen! Én lemegyek a boltba. Nem kell kimennie?

– Nem.

– Jól van akkor. Jövök is rögtön, pár perc az egész. Meglesz?

Az öreg gondolkodni próbál. Ez az egész beszélgetés, ezek a közbevágások bosszantják. Ég a türelmetlenségtől. – Helyes! Akkor jól van. Jól van. – Dieter egyszerre boldognak érzi magát. Egy kis nyugalomhoz juthat. Hát meg is teszi.

– Vigyáznom kell – mondja ki hangosan. Hogy csúszhatnak ki ezek a száján?

De Mrs. Hax nem gyanakszik. – A vérnyomására, úgy bizony.

Ennek a mázlinak, ennek a jószerencsének köszönhetően Dieter erősnek érzi magát, dörzsöltnek. Ahogy az ajtóhoz kíséri, szinte már szánja ezt a hájas nőszemélyt. A szemével végigköveti az utcán. Az utat tekintélyes, régi családi házak szegélyezik, legtöbbjük ízléses fehérre festve, udvarukban magas, érdes kérgű szilfák virulnak. Ebben az utcában Mrs. Hax a rikító narancssárga esőköpenyében nevetségesen hat, és ide nem illőnek. Mint valami paradicsommadár egy angolkertben. Dieter megvárja, míg eltűnik az első kanyarban.

Aztán siet a dolgára. Keze a bejárati ajtó láncán matat; végre beakasztja. Izgatottságában levegőt sem kap, de a hátsó ajtóhoz csoszog, és rátolja a reteszt. Biztonságos. Mrs. Hax eltávolítva, száműzve.

Először azt hiszi, hogy a zaj, amit hall, a halántékába toluló vér lüktetése. De aztán folyamatos, sustorgó áradattá tompul. Dieter az ablakhoz lép és kinéz. Az eső tündöklő, sűrű függönyként záporozik, elmosva a szomszédos ház körvonalait; ahogy az úthoz verődik, apró, ezüstös permetfoszlányokat hint szét. Úgy dönt, a bejárati ajtónál vár Mrs. Haxra. Megáll az ajtóban, és magába szívja a kókuszhéj, a por és a gumicsizmák illatát. Valahogy már elfeledte, milyen is ez a szag, ez az illat, amely kimondottan megnyugtató tud lenni, ha az ember száraz és meleg helyen van, míg odakint a hideg eső veri az ablakot.

És itt is van Mrs. Hax, ólmos léptekkel baktat fel az utcán egy málladozó, barna papírzacskót szorongatva az oldalán. A járdára lép, elhalad az ázott, esőverte borsócserjék mellett, és a házat megkerülve hátramegy a konyhaajtóhoz. Dieter hallja, ahogy rángatja és zörgeti.

Feltűnik ismét, ahogy visszasiet, céltudatosan előrevetett fejjel, műanyag főkötőjéről lepereg az eső. Amint a lépcsőre teszi a lábát, Dieter hátrébb húzódik, és elrejtőzik a bejárati gardróbban, a kabátok között. Az asszony kulcsa megcsikordul a lyukban, a zárnyelv akadálytalanul felpattan. Az ajtó résnyire kinyílik, de a lánc ellenállásába ütközve megtorpan. Az asszony szentségel és szitkozódik; pár vaskos, gazdátlan ujj keresztülfurakodik a résen és a láncot cibálja. Dieter egy pillanatra kísértésbe esik, hogy rávágja az ajtót és odacsukja az ujjakat, de ellenáll neki. Az ujjak helyén most egy résnyi arc, egy szem és egy száj tűnik elő.

– Mr. Bethge! Mr. Bethge! Nyissa ki!

Bethge előkullog a kabáttartóból, és az ajtófélfának támasztja arcát, szemtől szembe Mrs. Haxszal. Egymásra bámulnak. Végül az asszony megtöri a bűbájt.

– Nohát, nyissa ki az ajtót! – mondja ingerülten. – Olyan vagyok, mint egy ázott ürge.

– Menjen innen! Maga itt nemkívánatos.

– Hogy!

– Menjen el!

Az asszony fél szeme gyanakvón hunyorog. – Tudja, hogy ki vagyok? Mrs. Hax vagyok, a házvezetőnője. Nyissa ki!

– Tudom, ki maga. Egyetlen porcikája sem kívánatos itt. Szóval menjen innen!

Mrs. Hax felmutatja neki az ázott papírzacskót. – Hoztam magának Jersey tejet.

– Csúsztassa be!

Az asszony fél szeme keserű hitetlenkedésre kerekedik. – Kinyitja?

– Nem.

– A cigaretta miatt van, igaz? Rendben, feladom. Megkaphatja az átkozott cigarettáit.

– Menjen el!

– Elveszítem a türelmem – hallatszik visszafojtott hangon. – Most pedig nyissa ki ezt az ajtót, maga szenilis, vén szar!

– Vén szar maga! Vén, hájas szar.

– Na, várjon csak, amíg bejutok! Ezér még pokolian megfizet!

Dieter érzi, hogy a lába nem bírja már az álldogálást. A véknya is szaggat. – Most már mennem kell. Isten vele! – és beteszi előtte az ajtót.

Egyszerre kótyagosnak és elgyötörtnek érzi magát, mégis diadalittas. Úgy dönt, szundít egyet. Csakhogy a nő már döngeti az ajtót.

– Haggya abba! – ordít rá. Bizonytalan léptekkel megindul a háló felé; valójában csak az egyik lába lép, és a falnak kell dőljön, hogy el ne essen. Mi ez?

A hálószobában félhomály uralkodik, de így is látja a piros gumilepedőt. Ennek mennie kell. Ránt rajta egyet, az meg ellenáll neki, mintha csak élne, úgy tapad, akár egy pióca. A lába elcsuklik, a meghökkenéstől eltátja a száját estében. Úgy terül el, mint egy nyaláb rőzse, keze-lába szétvetve, de nem érez mást, csak valami bizsergést a hólyagjában. Se fájdalom, se semmi. A szoba telis-tele árnyakkal, mintha úszna, lebegne, rebbenne mind. Észreveszi, hogy nedves a slicce. Megpróbál felkelni, de ereje elhagyja, és bódult ernyedtség uralkodik el tagjain. Úgy dönt, még pihen egy kicsit, és aztán felkel.

De nem ez történik. Álomba zuhan.

Mrs. Hax az eresz alatt várta ki, hogy alábbhagyjon az eső. Egy órán keresztül szakadt irtózatos erővel, aztán bágyadt petyergéssé csitult. Ezt követően Mrs. Hax – a pocsolyákat gondosan kikerülve – elbotorkált a kapáig. Ennek segítségével beverte az egyik pinceablakot, és módszeresen kiütögette az üvegszilánkokat a keretből. Majd térdre ereszkedett, és zihálva bepasszírozta magát a nyíláson. Szemét behunyta, a sértéseit jó előre Bethge fejéhez vágta, és lehuppant. Fél lábára érkezett, amely megbicsaklott alatta, és ő fejjel előre nekilódult a gázkazánnak, amitől mély, tompa búgással berezonált az épület összes kályhacsöve. Mrs. Hax testileg sértetlenül tápászkodott fel a padlóról. Megtépázott méltósággal, csorba tekintéllyel oldalgott a zsúfolt alagsoron át a lépcsőhöz.

Dieter Bethge felriadt. Valami zaj megzavarta az álmát. Szép és örömteli álom volt. A medve táncolt neki, minden kényszer nélkül, csak az ő kedvéért. Hibátlan, kecses táncot lejtett, az emberi tánc mételye, a gőg és a mesterkéltség legkisebb jele nélkül. Ahogy táncolt, a medve egyre növekedni látszott, mintha a zene tiszta, légies hangjai táplálnák. Egyre nagyobb és nagyobb lett, de Dieter félelem helyett csak növekvő megnyugvást érzett.

A napfény tündöklött fahéjszínű szőrén, és vöröses, szemkápráztató fénybe vonta bundáját. És mikor a zene elhallgatott, a medve szélesre tárta karját az üdvözlés és barátság gesztusaként. Nyílt a szája, mintha szólalni akarna. És éppen ez volt az, amire Dieter mindvégig várt. Hogy a medve elárulja neki az igazságot, és bebizonyítsa, hogy a szemfényvesztő bozont alatt olyasvalami lapul, amit csak Dieter ismert fel.

De akkor valami megtörte az álom bűvöletét.

Összezavarodott. Hol járt? Kinyújtotta kezét, és valami sima, kemény, maszszív dolgot tapintott. Riadtan felmordult. Ez rosszulesett. Értelme ide-oda siklott, könnyeden és akadálytalanul az álom és az éles, nyugtalanító jelen között.

Megpróbált felkelni. Remegősen, ingatagon felemelkedett, érezte, ahogy megindul alatta a talaj, ő elesik, és fejét a komódnak üti. A szája megtelt meleg, sós ízzel. Még hallott valami mozgást a házban, aztán a hang beleveszett az ereiben csörgedező vér zubogásába. Érezte pulzusa tompa lüktetését a szemhéján, a fülében, a nyakán, még az ujjbegyeiben is.

Sikerült feltápászkodnia, amitől hullámként rohanta meg az árnyak morajlása, és kiküszködte magát a folyosóra.

És akkor egy alak rajzolódott ki a tompa fényben, amint türelmesen vár. A medve volt.

– Medve? – kérdezte, ahogy a lábát húzva előrearaszolt.

A medve szólt hozzá, de ő nem értette, mit mond. Várt.

Dieter a vágyott ölelésre emelte karját, ami majd a jó szagú, bársonyos bundára vonja őt; de az egyik karja – különös módon – nem emelkedett. Ernyedten lógott, akár a rongy. Dieter érezte, hogy valami arcul csapja – egy zsibbasztó suhintás. Bal szemhéja leereszkedett, mint a lehúzott roló. Beszélni próbált, de a nyelve mintha feldagadt volna, hangtalan feszült a fogainak. Érezte, hogy zuhan, de a medve kinyújtotta a karját, és felfogta őt abban a forró ölelésben, amire mindennél jobban vágyott.

Így aztán Dieter Bethge – miután az agyvérzés végzett vele – lágyan hullott, oly lágyan, akár egy falevél, Mrs. Hax kitárt karjaiba.

Hamerli Nikolett fordítása

A régi vágású mesemondóként és a nyelvi kincsestár fosztogatójaként is emlegetett **Guy Vanderhaeghe** (1951–) elsősorban vadnyugati regényeiről ismert. A *Medvetáncoltatás (Dancing Bear)* a kanadai író első, *Man Descending* (1982) címet viselő novelláskötetéből származik, amely megjelenésekor egyből állami kitüntetésben részesült. Ez az első magyarul megjelenő írása.

Vladimír Balla

Az apa nevében

(Részlet)

A terasz alatti lépcsőnél orvosi macskagyökér nőtt. A macskák kéjesen dörgölőztek hozzá és ekszẗázisba estek tőle.

A belőle készült főzet elfogyasztása után a fiaim gyorsan elaludtak, kevésbé zakatolt a szívük. A macskagyökér segített nekik megbirkózni a nálunk uralkodó feszültséggel. Az anyjuk este tea helyett tálalta nekik a csodafőzetet. A nagyobbik nem zúgolódott, már megtört. A kisebbik nem vett észre semmit. Vacsora után általában kiszaladtak pár percre a kert mögötti erdőbe, ott bágyadtan, akárha álmukban tapadtak a fákra és estek róluk le, majd ismét felmásztak, de nem zajongtak, ahhoz mégiscsak túlságosan bátortalanok voltak, meggyötörte őket annak a háznak a légköre, ahol naponta figyelték az ugyancsak meggyötört szüleiket. Az anyjuk valóban az volt, én pedig legalábbis úgy tettem. Nem szerettem volna senkit se ingerelni a jókedvemmel. Az pedig mindig eluralkodott rajtam, ha eszembe jutottak a kolléganőim a munkából. Fiatalnak éreztem magam. A boldogságomból és fiatalságomból semmit sem mutattam otthon. A tévé előtt fekve apákat, anyákat és gyerekeket érintő dolgokról gondolkoztam. A hitvesi ágyat kerültem, ott úgysem történt soha semmi. A díványon többnyire elaludtam elmélkedés közben, de elalvás előtt azért mégiscsak sikerült sok mindenre rájönnöm, és éreztem a bennem növekvő boldogtalanságot. A házasságom romokban hevert. Ez a tény nyomot hagyott az arcomon, nyilvánosan viseltem a jelét, mint egy fekélyt: az arcom megszürkült, gőgösnek tűnt. Csikorgattam a fogamat és összeszorítottam az állkapcsomat. A fogaim a mai napig egészségesek, holott azt sem tudom, mire való a fogkefe. A bőröm alatt lüktettek az izmaim. A szomszédok az ilyen nüánszokat rejtegették, a családi tűzhely titkait nem vitték az utcára, pedig valóságos trágyadombról volt szó. Római szomszédnak a fián kívül volt egy lánya is, akinek bármikor akkorát odasózott, hogy az három métert is repült, de mindezt otthon, szépen, a nyilvánosságot kizárva. Így döntötték el náluk a vitákat. A fia mesélt erről, aki az én kisebbik fiam barátja volt. De Római tulajdonképpen nem jó példa, már ami a családi problémák rejtegetését illeti. Egy percig sem habozott az utcán intézni a bizalmas ügyeit: a fiát baltával hajszolta végig a Vadász utcán egészen az erdőig, ahol az szerencsére mindig eltűnt a fák között.

Én sohasem ijesztgettem a fiaimat baltával.

Talán ezért tűnhetett úgy, hogy nem érdeklődöm irántuk.

***

– Tudja, mi a szörnyű? – kérdeztem Labadajtól a Vadász utcai ház pincéjében.

A docens legyintett egyet, és beszuszakolta magát a kályha mö-

gé. Felfedezett ott egy szimbólumot, melyet részlegesen eltakart két piros cső.

– A feleségem nem tudja, miért lett felépítve ez a ház. A fiaim se gyanakodnak semmire.

– Most ugye nem arról beszél, ami az ajtó mögött van, ugye nem? – nézett rám Labadaj gúnyosan.

– Az ajtó mögött? – pirultam el.

– Ezt a szerkezetet – mert *háznak* csak ön nevezi – biztosan nem amiatt alkották, amit ön az ajtó mögé költöztetett. A szerkezet alkotójának más célja volt. Az, ami az ajtó mögött van, csakis az ön hibájából került oda. Ön őrültnek tartja a feleségét? Ez arcátlanság! Tudja jól, hogy nem adott neki egy aprócska esélyt sem. Ön és Drdavá kollegina! Az önök kísérlete! Gyerünk! – Nem várta meg, hogy követni fogom-e, elindult a jobb oldali folyosón beljebb a pincehelyiségbe. Egy bádogajtóhoz értünk.

– A kulcsot! – mondta.

Reflexszerűen a zsebembe nyúltam.

– Na, látja – nézett rám, akárcsak egy önkielégítésen kapott kisfiúra. Odanyújtottam a kulcsot. Kinyitotta az ajtót. Bementünk. Furcsa szag taglózott le minket. A sarokból, a szénrakás mögül zörej hallatszott.

– Ezt ön okozta! Drdavá kollegina csupán médium, ön a kezdeményező.

Ott volt, ott nyüszített a sarokban.

Nem találom a szavakat.

– Adjon karót és fokhagymát! – parancsolta Labadaj.

– Nincs.

– Idióta! – sziszegte. – Akkor mégis minek hívott ide?!

***

– Komolyan gondolja, hogy az apánk nem ártott nekünk? – förmedt rá a kisebbik fiam Labadajra. A dohányzóasztal melletti fotelben helyet foglaló docens fölött állt, az iroda kellős közepén.

– Már szinte felnőtt volt, mikor az apja otthagyta önöket, értenie kellett, hogy ezzel a javukat szolgálja – felelt Labadaj. – Hogy megszűnjenek az állandó veszekedések. Nem is veszekedések, inkább monológok. Az anyukája hisztérikus monológjai. Hiszen az a környezet mindnyájuk számára káros volt!

– Az is a javunkat szolgálta, hogy aztán néhány évig gyakorlatilag nem volt miből élnünk? Éppen akkor jött a forradalom. Forradalom! – A kisebbik gúnyosan elnevette magát.

– Az apukája gondoskodott önökről. Meghagyta önöknek a házat!

– Az apuka, ahogy ön nevezi, azt állította, hogy nem visz magával semmit, mikor távozik, de állandóan viszszajárt újabb és újabb holmikért. Végül elvitte az autót is.

Amikor itt hagyott minket, valahol kint beragyogta a boldogság fénye, lerázott magáról minket, és a tetteivel járó felelősséget is. Azon a napon, mikor elhagyta anyámat, éppen a teraszon ültem. Hirtelen kinyitotta az ajtót, és megjelent egy hatalmas bőrönddel, amelyet azelőtt sose láttam, miközben tökéletesen ismertem az összes szekrény, még az ágy alatti rejtekhelyek tartalmát is! Az a pillanat… amikor a bőrönddel elhaladt mellettem… boszszúsan, szürkés-halványkékes, komor arccal, összeráncolt homlokkal – mintha gondolkozna, mintha megoldást keresne! Mindemellett borostás volt, mert azt a látszatot szerette volna kelteni, hogy nálunk, abban az átkozott házban már meg sem borotválkozhat, még a fürdőszobában lévő tükörrel szemben is ellenszenvet érez, a mai napig ez a tükör van a panelházi lakásomban, nekem jó, különös,

ugye, nekem jó, annyi év után! Apám még azt a szappant is gyűlölte, amelyből pamaccsal borotvahabot kevert, még a bordó nyelű pamacsot is gyűlölte, sőt még azt is, hogy én is borotválkozni kezdtem. Hogy felnőttem. Állt mögöttem, figyelte az apró vágásokat a bőrömön, a finom pihék között felszakadt egy seb, először nem éreztem fájdalmat, aztán a seb elkezdett égni, figyelt engem, nehogy véletlenül elvágd a torkodat, mondta, de másként figyelt, nem gondoskodó, oltalmazó tekintettel, inkább úgy, mint aki valamit el akar tőlem venni. Az arcszesz még inkább fokozta a csípést. És ő állt és figyelt engem. Szerette volna magának tulajdonítani azokat az érdemeket, amik a természetet illették. Az első borotválkozás utáni égő sebeket… A felnőttkor érzését. Igen, ez az érzés az én felségjogom! Mindenkivel csak egyszer fordul elő életében. Csak egyszer örülhet neki. Lesben állt, lesben állva fürkészte ezt az érzést. Ezt, ami a fiatalokat illette, újra ő akarta birtokolni! És aztán? Aztán az a pillanat… Arról a pillanatról szerettem volna beszélni. Amikor kinyitotta a teraszra nyíló ajtót és nekiütközött az ismeretlen bőrönddel az ajtófélfának, a bőrönd szinte dörrent egyet. Azt a pillanatot, amikor elhaladt mellettem, és a szörnyű bőrönd a térdemnek dörzsölődött, már megbocsásson, de azt a pillanatot sosem voltam képes valamiféle jó és hasznos gyanánt elkönyvelni!

– Fújja ki magát, mérnök úr. Ne idegeskedjen. Az intelligens embernek mindig elfogulatlan véleménnyel kellene bírnia. Tudom, hogy az apukájának sokszor jártak az eszében. Nem volt könnyű távoznia. Sok kísérletet tett a helyzet megmentésére. Hogy továbbra is családként működhessenek.

– Apánknak sose jártunk az eszében. Úgy tűnt ugyan, mintha elgondolkozott volna valamin, de olyankor éppen a saját személyes problémáival foglalkozott. Sose vette figyelembe, hogy létezik a mi helyzetünk is. A felesége, a gyerekei helyzete.

– Azt gondolja, nem szenvedett?

– Persze hogy szenvedett! És milyen feltűnően ki is mutatta! De csupán maga miatt. Individualista és egoista volt még az előtt, hogy egyáltalán megtudta volna, mit jelentenek ezek a fogalmak. Ma biztosan ismeri őket, hallottam, hogy sokat olvas. Kicsit későn kezdte. Amíg velünk élt, a pártlap is elég volt neki. Mostanában pedig állítólag még whiskyt is iszik, és időnként szivarra is gyújt.

– Meg kell őt értenie. Annyi évnyi önfeláldozás után végre megérezte a szabadságot, amitől fiatal korában megfosztották. Kicsit ő is felelős volt azért, hogy olyan fiatalon nősült meg. De én ebben egy jókora adag felelősségtudatot látok, ön nem? És nem iszik, nem dohányzik – azok csupán rövid távú kísérletezések voltak.

Labadaj úr köhécselni kezdett, mikor erről mesélt nekem.

A konyhában ültünk, és azon gondolkoztunk, mi üthetett ebbe a kisebbikbe. Az új feleségem kekszet és limonádét hozott nekünk.

Tudja egyáltalán a kisebbik fiam, ki az apja?

Ismeri azt az embert, akit egész gyerekkorán át csak gyerekszemmel látott?

Kamaszkorában egyáltalán nem beszélt velem. Most azt hiszi, hogy nem állt szándékomban beszélgetni vele, miközben vele nem lehetett beszélgetni. Tudom, hogy a kamaszokkal általában nehéz szót érteni, a szófogadó gyerek elkezd kamaszodni, és vége mindennek, de az én

kapcsolatom a kisebbikkel sose volt rendben.

***

A múmia a ház előtti gázórának támaszkodik, én pedig éppen a munkából, nem, az iskolából jövök, képtelenség, de mégis, az iskolából, a Vadász utcai aszfaltúton, habár az iskolaéveim idejében még rét volt a helyén, semmiféle aszfaltút, semmiféle házak nem léteztek. Megállok a múmia előtt. A feleségem az. Voltaképpen még nem is kellene őt ismernem, suhanc vagyok, szépreményű focista, és mégis ismerem őt és nős vagyok, álomlogika, a feleségem a falnak támaszkodik, megkövült fáslirétegekbe burkolt karjai összefonva, összekócolódott ritka haja akár a feszültség alatt lévő vezetékek, szája nyitva, a szemét nem látom, csak egy összemosódott akármi van a helyén.

Az, ami előtt állok, engem vár, az iskolatáskás kisdiákot, félek, félek, úgy, mint eddig még soha.

Nem szeretem az álmokról szóló történeteket.

A múmiás álmom arról mesélt – az álmok mesélnek –, hogy bántottam a feleségemet, tönkretettem őt, a gyerekekhez láncoltam, másnak kellett volna gyereket nemzenie neki, egy idősebb, felelősségteljesebb valakinek, aki megbecsülte volna őt, valakinek, aki elégedett lett volna, hogy ez a nő az övé, az álom közölte velem – az álmok közlékenyek –, hogy a feleségem meg fog halni, és én leszek a felelős a haláláért. Később valóban meghalt, de én nem érzem magam felelősnek érte, ahogy a kisebbik fiam sem. Abból indulok ki, amit a Vadász utcai házat megvásárló hölgy mondott. Egyszer találkoztunk. Vagyis többször. Amit mondott, felkeltette az érdeklődésemet: kiderült, hogy ismeri a feleségem halálának körülményeit, a kisebbik fiam elárulta neki. Nem akarom, hogy ezen a ponton az ő története beárnyékolja az enyémet, de szerinte az anyja hirtelen elveszítette az emlékezetét, ez egy szokatlanul kemény télutón történt az ezredforduló kezdetén, az ember azt várta volna, hogy a világot elemésztik a lángok, de akkor úgy tűnt, ehelyett egy újabb jégkorszak vette kezdetét, ezenfelül a Vadász utcai házban elromlott a fűtés, a néhai feleségem elveszítette az emlékezetét és rettentően elsózta a levest, nem emlékezett rá, hogy egyáltalán megsózta volna valamikor, ráadásul újra meg akarta sózni, és még kiadósabban, mert elfelejtette azt is, amint a fiam egy pillanattal azelőtt undorral eltolta magától a tányért. Abban az időben állandóan a konyhában üldögélt összekuporodva egy ablak alatti alacsony széken, félhomályban, behúzott függönyöknél, nézte az asztalt, a kredencet és a tűzhelyet, valójában azonban a semmibe bámult, a szeme ragyogott a kisebbik fiam szobájából áradó lámpafényben, a kisebbik valamit olvasott odabent, bömbölt a zene, de nem harsogta túl a konyha mély csendjét, ez volt az ő helyzete, a magány az önként vállalt sötétben, mellyel szüntelenül figyelmeztette a kisebbik és nagyobbik fiunkat egyaránt, hogy egyikőjük sem tett semmit a megmentése érdekében. A francba, még a kenyér héját sem eszi meg, nemhogy a húst, nem eszi meg sem a krumplit, sem a rizst, már jó néhány hete nem evett, és egyáltalán nem jár vécére, mondta a nagyobbik a kisebbiknek, nem jár vécére, bosszankodott, figyelem, nem volt kint egyszer sem, valóban szemmel tartotta, hiszen ő is otthon rostokolt, munkanélküliként volt ideje, figyelhette őt. Kinek mentek el otthonról? Té-

bolybajnokságot rendeztek egymás közt? Ő így oldottam meg a nem működő öblítő problémáját, a nagyobbik és a kisebbik fiam nem tudta megjavítani a vécéöblítőt, és nem volt pénzük újat venni, hát megmakacsolta magát, lemondott az alapvető biológiai szükségleteiről, nem tudtam, hogy ez is lehetséges, csodálkozott a kisebbik fiam annak a hölgynek a jelenlétében, aki megvette a Vadász utcai házat, de bebizonyosodott, hogy lehetséges, a feleségem döntése szörnyen megsértette a fiait, biztosak voltak benne, hogy pontosan ez volt vele a szándéka, meg akarta őket sérteni. Később, mikor egy alkalommal a kisebbik hazajött, a folyosón találta az anyját csiricsáré öltözékben, félregombolt szvetterben, melynek elöl az egyik része be volt tűrve, a másik fele pedig a fordítva felvett melegítőjére lógott, szeme akár a zavaros tócsa, a kisebbik megszólította az anyját, megkérdezte, hogyan néz ki és miért áll ott, az pedig kérdéssel felelt, hogy mégis mit csináljon akkor, elfelejtette, mit csinált egész életében, máskor pedig hazaérve az ablak alatt üldögélve találta őt egy alacsony széken a félhomályban, háta mögött a behúzott függöny és a drapéria, karnyújtásnyira a kredenctől, amelynek nyitott ajtaja mögül hirtelen csupa-csupa kacat fordult ki a szőnyegre, a kisebbik a fejéhez kapott, minek ez itt neked, ez mind jó lesz még valamire, magyarázta az anyja, de hogy mikor lesz még jó valamire, azt nem tudta, olyan holmik voltak, amelyeket a ház körül szedett össze az utcán, mindenfélét talált a kukákban is, amikor még volt ereje kijárni, gyűjtötte a szemetet és a kredencben tárolta, ezzel már tenni kellett valamit, egy komoly, fiúk közti tanácskozást követően másnap a nagyobbik elment az anyjával a körzeti orvoshoz, azt mondta, hogy az anyu össze van zavarodva, mindent elfelejt, ezenfelül még mindenféle kacatot is gyűjt, az orvosnő elküldte őt az anyjával pszichiáterhez, aki megállapította, hogy ez az eset nem az ő szakterületéhez tartozik, így átvonultak a kórházba, ahol a megzavarodott asszonyt fájdalmas vizsgálatoknak vetették alá, ismeretlen okokból vizsgálták például a gyomrát, aztán az onkológiai osztály orvosai vették kezelésbe, ahol is megállapították, hogy át van szőve daganatokkal, csak abban nem voltak biztosak, hogy hol található a pusztító burjánzás forrása, az agyban, netán a tüdőben, esetleg valahol máshol, készek voltak mindezt kinyomozni, miközben viszont nyíltan mondogatták, hogy az asszonynak egyáltalán nincs esélye, végül tehát mindnyájan megegyeztek abban, hogy haza kell őt küldeni. Így hát a nagyobbik hazahozta; abban az időben már átlátszó volt, és ha járkált is, csak lassacskán, és nem a szőnyegen, hanem felette, közvetlenül felette, a szőnyeg és a porlepte, szeméttel borított padló felett, régen feladta a rendért folytatott küzdelmét, akárcsak a közte és a fiai, valamint a közte és más emberek, illetve tárgyak közt lévő normális viszonyért folytatott küzdelmet is, a fizika törvényeinek betartására se volt már ereje, erről Ičová, a szomszédasszony, az egyetlen barátnője is tudott volna mesélni, aki szinte a végsőkig bírta mellette, együtt üldögéltek a besötétített konyhában, és Ičová óvatosan, nyájas szavakkal próbálta őt észhez téríteni, ám abban a félhomályban is látta, hogy az idős asszony már nagyon-nagyon messze jár, a kísértetek, főként szülei kísérteteinek társaságában érezte magát a legjobban, ők a nyolcvanas években haltak meg, elkezdett velük beszélgetni, Ičová nemegyszer

hallott is egyet s mást, és azt is észrevette, hogy a konyhaablak alatt lévő alacsony szék, amelyen a szerencsétlen idős asszony üldögélni szokott, egy napon megszűnt nyikorogni, habár senki se javította meg, senki nem dúcolta alá, és a szögeket se ütötte be senki mélyebben, az asszony egyszerűen csak rohamosan veszített a súlyából, habár az alakja nem változott meg, csupán belülről lett egyre ritkább, a kisebbik aggódott, hogy belélegzi őt és már sose fújja ki, hogy a belégzéssel elveszíti az anyját, de ez az elképzelése inkább abból eredt, hogy gyerekkorától gondjai voltak a légzéssel, csak magát féltette, nem az anyját, megrémítette, hogy megfullad az anyjától, az anyját nem féltette, tulajdonképpen nem is volt rá szükség, hiszen a félelem bűbáj, kísérlet a veszély elhárítására, csakhogy ami az anyját veszélyeztette, az már elkerülhetetlen volt. Később már csak feküdt a megvetett ágyon, a tarkabarka, mindenféle rend és ízlés nélkül összeválogatott, összehordott, itt-ott a szekrényekben és polcokon fellelt lepedőkön, ágyneműhuzatokon, párnákon, kopott, megsárgult paplanokon. Az ágy körül a földön és a székeken, a régi varrógépen pokrócok, takarók, nedves, piszkos törülközők hevertek, és ahogy múltak a napok, az asszony egyre kevésbé sejtette, hol van, kicsoda is ő, miért is létezik, de ki tudja ezt magáról egyáltalán pontosan, százszázalékos bizonyossággal, kit nem kerít legalább időnként hatalmába a kétely, kérdezte a kisebbik fiam a hölgytől, aki megvásárolta a Vadász utcai házat, anyját már nem zavarta a szokatlan kupleráj, amelyben a nagyobbik hangtalanul közlekedett, különféle méretű edényekkel, kancsókkal, fazekakkal, lavórokkal cipekedett, hogy bennük és a kádban hamarjában, ügyetlenül és főleg látható eredmény nélkül kimossa a használt rongyokat, pelenkákat, lepedőket, majd pedig azonnal szét is rakja őket a radiátorokon és a csöveken, amelyek a pincéből érkező hőt vezették, de mégis milyen hőt, ha a fűtés nem működött, az ideiglenes, kéz alatt vett, már rég nem működő fűtésrendszer csöveihez csatlakoztatott pótkályhákból jövő meleget vezették, az idősebbik fiam a csőhálózatba terelte a füstöt, fadarabokkal és limlomokkal fűtött, a füst nagyrészt elillant a rosszul szigetelő illesztékeken át, a lakásban is gomolygott, és onnét minden egyes alkalommal kiáradt, amint a nagyobbik ablakot nyitott, ez nem szokott gyakran megtörténni, mert nem akarta beengedni a külvilágot, inkább tartózkodott bezárva a pokol tornácán, ahol az anyja halálának időpontjáért és módjáért folyt a verseny, a nagyobbik, minden tiszteletem az övé, igyekezett megkönnyíteni számára a véget, de a képességei elégtelennek bizonyultak, habár az akarata meglepően erős volt. Amikor kinyitotta az ablakot, a huzat belekapaszkodott a málló, beszáradt széklettel sárgásbarnán rovátkolt pelenkákba, a rovátkák bizonyították, hogy mindnyájan tévednek, akik azt gondolták, hogy az idős asszonynak nincs anyagcseréje, megállás nélkül jött ki belőle minden, mintha csak a belsője maradványai akartak volna kijutni és eltávozni belőle, eltávozni a házból, nem vett ugyan magához semmilyen ételt sem, de a gyomra talán a saját testét körülvevő anyagot dolgozta fel, a nagyobbik ezt nem tudta mással magyarázni. A pelenkákat felkapta a huzat, a beszáradt széklettel együtt kirepültek a nyitott ablakon, és a villanyvezeték oszlopain találtak menedéket. A nagyobbik lejárt a pincébe, hangját visszafojtva vágta

az *yggdrasil*t és a kályhába rakta a darabjait, a kormos pincében fokozatosan feldarabolta az egész fát, közben pedig szellemeket látott, persze hogy látott, hiszen nem vak, de csupán a kábultságának és a fáradtságának tudta be az egészet. Napokon át téblábolt a betegségszagot árasztó lakásban, egyik szobából a másikba járkált, vonszolta maga után a piszkos, nedves törülközőket, használt lepedőket, a felemás huzatokat, igyekezett elkülöníteni a piszkosakat a még piszkosabbaktól, teliengedte a kádat, kézzel mosott, szórta a fehér mosóport a hideg vízbe, a házban hűvös volt, habár már elkezdődött a tavasz, görnyedt a kád fölött, majd az ablakhoz ment, a szomszéd ház ablakait nézte, sosem látott azokban az ablakokban senkit, lehetetlen volt bárkit is meglátni bennük, az üveg kezdettől fogva nem volt átlátszó, sosem adódott a legkisebb lehetőség se arra, hogy bárkit is meg lehessen látni bennük, a szomszéd ház ráadásul eléggé messze állt, a telek azon az oldalon meglehetősen széles volt, és a szomszédos telek szélességét is hozzá kell számítani, a zárt ablakú épület, egy üres öreg viskó. Csak a szomszéd telek másik végén állt. A nagyobbik reszketett a hidegtől, a pincében lévő kazánra gondolt, a kialvó tűzre, csapdában volt, most mégsem menekült el, csak később, ki fogja ezt értékelni? Kibírta, hogy a zavarodott, haldokló anyjával foglalkozzon, megismerte a pusztuló emberi test minden részletét, annak törékenységét, működésképtelenségét, idegenségét, fölöslegességét, anyu, te sosem lehettél ez a test, suttogta, a test nem az anya, a test legfeljebb egy új élet, egy új test, az én testem eredője, a saját testemmel pedig hadilábon állok, nem akarta, hogy bármi köze is legyen a saját testéhez, olyan idegen volt számára, akár az anyjáé, amelyet gondozott, az a száraz, feszes, helyenként szürkés, másutt sárgásbarna bőrbe csomagolt test, a bőr is az általa burkolt test része volt, éjszakákon át ücsörgött a test mellett, látta, amint az anyja időnként felkel, és a lakásban a falak és a bútorok mellett tollpiheként viszi a huzat.

És mit csinált addig a kisebbik?

A kocsmában rejtőzködött.

Arról mesélt a barátainak, mennyire szenved, mert haldoklik az anyja.

A barátai együtt éreztek vele, és különféle történeteket meséltek saját anyjuk haldoklásáról.

A kisebbik dühöngött.

A szívószállal a pohara alján lévő jeget döfködte.

Kurva mérges volt.

Mért kell törődnie a haldoklóval.

Ez dühítette.

Talán nem vette észre, hogy valójában csak a nagyobbik törődött vele.

Inkább én haldokolnék, mondta a hölgynek, aki megvette a Vadász utcai házat.

Hogy különbözhet ennyire a kisebbik fiú a nagyobbiktól?

A nagyobbik képes szeretni, együtt érezni, miközben kis híján éppen belőle irtottuk ki mindezt a feleségemmel, nem volt hozzá türelmünk, bosszantott minket a beszédhibája, a feleségem nemegyszer rákiáltott, mit motyogsz? ez milyen nyelven van? szlovákul vagy magyarul? Az idegei felmondták a szolgálatot. Én egy kicsit jobban tudtam uralkodni magamon, de párszor nálam is betelt a pohár, szóval nem tudom, hogy pont akkor nem én kiáltottam-e rá, de fontos ez egyáltalán? Másrészt miről is beszélhet egy ilyen gyerek, nem is figyeltem rá, a saját dolgaimmal voltam elfoglalva.

A nagyobbik a kiabálás fájdalmas emlékei ellenére is gondoskodott a haldokló anyjáról, pedig ettől kezdve még inkább dadogott és azóta inkább hallgatott, hallgatott akkor is, amikor a kisebbikkel együtt átadták a hullaházban anyjuk ruháit valami tökfilkónak, hogy vegye gondjaiba a megboldogultat és öltöztesse fel tisztességesen *a testét,* álltak ketten a pojáca előtt, aki nyilvánvalóan magáról se volt képes gondoskodni, már ami az öltözéket illeti, felöltöztetem őt, ahogy illik, nem kell aggódni, biztosította őket minderről a madárijesztő, átnyújtották neki a táskát, benne a gyűrött blúzzal és szoknyával, ezt találta a nagyobbik anyja szekrényében, a gyűrött blúzt és szoknyát, köszönöm, mondta a tökfilkó, elvette a táskát és a hóna alá csapta, ha a blúz és a szoknya nem lett volna összegyűrődve, most minden bizonnyal összegyűrődtek volna, a tökfilkó odanyújtotta a tenyerét és bocsánatkérően elmosolyodott, mintha valaki más kényszerítette volna arra, hogy kinyújtsa a tenyerét, mintha a tenyér akarata ellenére nyújtózott volna előtte, a kisebbik egy százast helyezett bele. A temetés összes kiadását a kisebbik fedezte, nem mintha áldozatkész lenne, hanem mert a nagyobbik sehol sem dolgozott, egy fillérje se volt, egy centje se, ahogy mondani szokás, egy lyukas garasa se, ez, gondolom, a későbbiekben megváltozott, miután valahová eltűnt és otthagyta a kisebbiknek az üres házat, bizonyára talált magának valahol munkát, talán a beszédhibája is megszűnt valahogy, a beszédhiba könnyebben elmúlik, mint például az asztma vagy a cukorbetegség, egyébként, ami engem illet, ez idáig majdnem teljesen egészséges vagyok, ha nem számítom az epebántalmaimat. A tökfilkó hóna alatt a táskával elbúcsúzott, és eltűnt a patológiai osztály folyosóján. A kisebbik annak a feltételezésének adott hangot, amelyet a Vadász utcai házat megvásárló hölgy előtt is elismételt, miszerint a tökfilkó a táskát ruhástul bevágta a sarkon túl található hulladékgyűjtőbe a betegektől származó csonkolt végtagok és vakbelek közé, a kisebbik a nagyobbikkal aztán elment sörözni, a tökfilkóval való egyezkedést ugyanis nagy és kimerítő teljesítményként könyvelték el, amelyért megérdemelnek egy kis alkoholt, egy kis örömöt, és egyáltalán, az elmúlt napok feszültségét és megrázkódtatását le kellett valamivel öblíteni.

A nagyobbik aztán rendet rakott a pincében, kiszabadította a betonból a gyökereket és a tönköt, mégis micsoda nőtt itt, kérdezte a kisebbiktől, valami tölgy, vagy mi? Az pedig boszszúsan belerúgott, ennyi volt az összes munkája. A nagyobbik eltávolította a visszamaradt tuskót a földből. De a gallyak maradtak. A falban terebélyesedő ágak továbbra is a szorításukban tartják a Vadász utcai házat. Kíváncsi vagyok, milyen jelentéssel fog mindez bírni a hölgy életében, aki megvette a házat, és később elmondta nekem, mit mesélt neki a kisebbik fiam az anyja halálával kapcsolatban, és ugyan nem szeretném, hogy az ő története beárnyékolja az enyémet, de hozzáfűzném, hogy a nagyobbik valóban minden erejével gondoskodott a haldokló anyjáról, ezt a kisebbik is elismerte, a nagyobbik szerette volna megkönnyíteni neki az elmúlást, mert azzal, hogy életben is maradhat, senki sem számolt, és az elmúlás megkönnyítése közben mindent megfigyelt, érzékelte a kísérő jelenségeket, a látszólag jelentéktelen apróságokat is, a függöny rezdüléseit, az ágy alatti susogást, az ismeretlen forrásból eredő huzatot, a fényjelen-

ségeket, a megfigyeléseiből származó adatokat pedig nagy, vörös füzetekbe jegyezte le, anyja arckifejezését is lerajzolta, többek között azt is, amellyel a temetését követően járkált a Vadász utcai ház hálószobájában a szekrények és a heverő között, ezen a heverőn gondozta őt a nagyobbik, habár ez a gondozás nem igazán ment neki, de legalább igyekezett, nem menekült el előle, mint a kisebbik, aki nem tudta uralni a helyzetet, undorodott az anyjától, de a ténytől, hogy undorodik az anyjától, ugyancsak undor fogta el, megundorodott önmagától, és megesküdött, hogy rögtön anyja halála után öngyilkos lesz, hogy megbüntesse magát ezért a magatartásáért, ráadásul nem szeretett volna megöregedni, és ezzel valakinek – de mégis kinek? – olyan gondot okozni, mint amilyet az anyja okozott neki az öregségével, magatehetetlenségével, zavarodottságával, csakhogy a kisebbik természetesen élt tovább, lelkiismeret-furdalása anyja halála után gyorsan tovatűnt, éppen csak egyre inkább keresi azt a valakit, aki aztán öregkorában gondját viselné, olyan nőt keres, akinek a nyakába akaszkodhatna, mivel gyerekei nincsenek, az utódok gondoskodására nem számíthat.

A hölgynek, aki megvette a Vadász utcai házat, azt mondta, hogy az anyja utolsó napjait egy hosszú hálóingben töltötte, éppen így emlékezett rá gyerekkorából, amikor éjszakánként a lakást járta, és ellenőrizte, hogy minden rendben van-e, hogy nem maradt-e valahol nyitva az ablak, kiment a teraszra is és megsimogatta az ajtó előtti lábtörlőn összegömbölyödve alvó macskákat, a macskákat tartotta a Vadász utcai ház egyedüli olyan lényeinek, amelyek nem bántották őt, a kisebbik pedig az egyedüli olyan lényeknek, amelyek őt sem bántották, így amikor anyja a halálos ágyán szóba hozta a garázsban csöndes életet folytató homokszínű kandúrt, és kiderült, hogy az anyja még a halálos ágyán is aggódik miatta, meghatódottság és szeretet árasztotta el a haldokló asszony iránt, mégpedig olyan sürgetően, hogy könnybe lábadt a szeme. Fejét tenyerébe temetve ült az ágy mellett, és hirtelen meglátta, amint anyja arca egy másik, valahogy igazabb és meggyőzőbb arcba zuhan át, ez végre az az anyai arc volt, amelyet gyerekkorától kezdve hiába kutatott fürkészve, s ez az arc most felbukott a felszínre, elnyelte az előzőt, és meglepő, az adott helyzethez képest váratlan, már-már gyanús lélekjelenlét tükröződött rajta, mintha az anyja hirtelen éppen erre a pár másodpercre eszmélt volna fel, s ennek az eszméletnek a forrása egyértelműen valahol a testén kívül rejlett, talán minden testen kívül, és a kisebbik hallgatta, amint az anyja szertartásokról, pincékben és raktárakban újjászületettekről, a világ tengelyének utánzataival felnyársalt házakról mesél, amint férjek nélküli, elhagyott és megalázott asszonyokat emleget, akik a Vadász és a Fátra utca sarkán található kávéházban nagy hatalommal bíró kultusznak hódolnak, fáklyákat gyújtanak és bárányt áldoznak, miközben a helyi gimnázium ebédlőjében a felnőttkor küszöbén álló fiúk és lányok szertartásszerűen edényeket törnek és újakat raknak össze a régiek cserepeiből, pirosra és sárgára festik őket, különös magok hullnak az európai pogány földbe, fura módon eltorzult, bizonytalan eredetű apró testek sisteregnek a tepsikben, óriási tüzek lobognak a terek közepén, a kisebbik sokáig hallgatta az anyját, de abból, amit még hallott, a Vadász utcai házat megvásárló hölgynek már semmit se

árult el, mindössze bevallotta, hogy anyja legutolsó mondatait szörnyű sebekként viseli emlékezetében, s ezek csupán akkor tűnnek el onnan, amikor egyszer majd ő is eltűnik egészen.

***

Kételkedem az új asszonyban.

Asszonyban?

Nyugdíjast kellene mondanom. De most már én is megöregedtem. Miért ne lássam be? Túl öreg vagyok már az újabb menekülésekhez, pedig manapság könnyűszerrel menekülhet az ember akár külföldre is, összecsomagolsz és elmész, csakhogy megint a problémával együtt menekülsz, amely te magad vagy, hiába kockáztattál egy repülőutat, holott ezelőtt még a gyorsvonat első osztályán sem ültél. Tudom, hogy nincs menekvés, így hát inkább itt maradok. Néha úgy tűnik, az élet kőbe van vésve. Nem lehet belőle se elvenni, se hozzátenni. Elvégre, sokáig próbáltam elérni a véglegesség állapotát. Most már a tökéletlenség is tökéletes és végleges. A sebek a helyükön vannak. Éppen úgy sajognak, ahogy sajogniuk kell. Nem gyógyulnak, mert nyitva kell maradniuk. Általuk vagyok az, aki, kívül a fal, belül az érzések, melyeket azok az emberek váltottak ki belőlem, akikhez valaha is közöm volt. Itt lakoznak ebben az emberben, aki a megéltből tevődik össze. Csak a fiaim fordultak ki belőlem, miként barackból a mag, mikor évekkel ezelőtt az anyjukkal hagytam őket. De a gyerekeknek az anyjuk mellett a helye, ez az én véleményem. Az apa legyen tengerész, utazó Szindbád. Az viszont rosszabb, hogy a feleségem megzavarodott, a ház a hisztéria birodalmává vált, és a kisebbik fiam tönkretette anyja utolsó éveit. Ez okozta, hogy éppen azok az évek lettek az utolsó évei. Akármit is mondjon, tálalja mindezt úgy, ahogy akarja, ezt nem lehet neki megbocsátani. Nem volt képes gondoskodni az anyjáról, a bátyjának sem segített. Szerintem az anyja azért halt meg, mert ilyen körülmények között inkább úgy döntött, hogy véget vet az egésznek.

Vagy mindez az én hibám?

Meg kellett volna védenem a feleségemet a neveletlen gyerekektől?

Netán ő a hibás?

Rosszul nevelte a fiúkat. Hiszen nem csak én vagyok itt az egyedüli szülő.

Hibás egyáltalán valaki?

Nem voltam a temetésén, mert sejtettem, hogy a temetés kudarcba fog fulladni. Egyik ismerősöm mesélte, hogy a fiaim nem hívtak papot. A kisebbik határozottan ellenezte az egyházi temetést. De kétlem, hogy a feleségem szeretett volna papot a temetésén, csak az ismerősöm rögeszméje, hogy a Vadász utcai asszonyok vallásosak. Talán igen, de nem ilyen módon.

Nem láttam a feleségem koporsóját.

Nem láttam a koporsóban fekvő feleségemet.

Arcát, mellét, csípőjét már életében megbélyegezte a halál. Ezt házasságunk első éveit követően vettem észre. Hányszor ismételjem, hogy semmi ilyesmire nem voltam felkészülve? A felkészültséget a tapasztalatok hozzák meg. Védekeztem a tapasztalatok ellen, hirtelen értek, nem tudtam helyesen reagálni. A társadalom erkölcsrendszeréből adódóan köteles helyesen reagálni az ilyen dolgokra. Ebben az értelemben erkölcstelen vagyok. Ki fog rám ujjal mutogatni?

Mindez siettette a távozásomat.

A távozásom siettette a halálát?

Ezt visszautasítom!

A gyászmenet lassan haladt a sírok közt a frissen hantolt gödör felé, a feleségem nem túl népes rokonsága, falusi emberek, méltóságteljesen lépkedő, de rossz kinézetű férfiak és hanyagul felöltözött, többnyire visszataszító nők, akiknek az ügyes-bajos dolgaikon járt az eszük és feltűnés nélkül pillantgattak az óráikra. Legyen már végre vége ennek az egésznek! Elkezdett szemerkélni az eső, ez mindenkit felbosszantott. Pedig temetésen az esővel mindig számolni kell. Igazán remélem, hogy eljött annyi hozzátartozó, hogy legalább valamilyen gyászmenet létrejött. Igen, biztosan elegen jöttek, mert szerették volna látni, ha véletlenül megjelenek. Leszek olyan arcátlan? Remélték, hogy kitör a botrány. A kisebbik fiam biztosan összeverekedett volna velem. Ki tudja, mi volt rajta: sose visel öltönyt, ezt tudom, öltönyt az anyja iránti tiszteletből se venne fel. Ez is azt bizonyítja, miféle tisztelet volt az övé. Nem hiszem, hogy bárkit is tisztelne. Szégyent hoz rám, bizonyára a temetésen is szégyent hozott rám. Nyilvánvaló, hogy nem voltam ott! Nem akartam összeütközésekre alkalmat adni! A feleségem rokonai kedveltek, amíg együtt éltünk, én szereztem be nekik a hiánycikkeket, akkoriban minden áru hiánycikknek számított.

A kisebbik biztosan pökhendi képet vágott. A gyűlöletével van nagyra, azt gondolja, hogy a gyűlölet érték. A nagyobbik bizonyára magába volt zárkózva, szótlanul állt. Őt sajnálom. A kommunikáció garantáltan egy csomó gondot okozott neki. Remélem, hogy a temetés előtt nem itta le magát túlságosan.

Az ismerősöm elárulta, hogy valamiféle sámán is ólálkodott ott. Állítólag a halottasház mögött olyan szertartást hajtott végre, amelynek láttán meghűl az emberben a vér.

– Sámán? Szertartás? – kérdeztem. – Tudja egyáltalán, ki az a sámán, és mi az a szertartás?

Megsértődött.

Ez nem azt jelenti, hogy nem került sor szertartásra. A kérdés az, hogyan került oda a sámán. Eszembe jutott a bátyám, gyakran gondolok rá. Gyerekkoromban ugyanis nem volt semmilyen bátyám sem. Valaki, akit ok nélkül neveztem bátyámnak, egyszer megjelent, hogy teljesítse a küldetését, építsen nekem egy házat, és aztán ismét eltűnjön.

Sámán?

Arra számított, hogy a temetésen találkozik velem. A mi korunkban már nem kellene túlságosan nagy elvárásainknak lenniük. Én már minden egyes olyan napot csodaként élek meg, amely fájdalom nélkül telik el. Nem vágyom semmilyen másik feleségre sem. Ezzel a mostanival növekvő undorral figyeljük egymást, kétféle öregkort látunk. Tovább is van? Hallottam, hogy a kisebbik fiam ír. Engem nem érdekelnek az irományai. Ugyanakkor manapság igazán sokat olvasok. De miért is foglalkoznék a könyveivel? Úgyis csak állandóan magamról keresnék bennük valamit, és ilyesmi sosem lesz bennük, hacsak nem valamiféle kitalációk.

A fiúk nem ismerik az apáikat.

***

Labadajhoz visszatérve: el lehetne pusztítani karóval és fokhagymával azt, amit Drdavá kolleginával okoztunk?

***

Kapálom a zöldséget. Még mindig erős a karom.

Kapálok és gondolkodom. A megboldogult feleségemtől való válás

előtti időszakból szokatlanul kevés emlékem van.

Valahogy elfojtottam őket magamban, csupán töredékek maradtak, sziklaszirtekként nyújtóznak a feledés szürke tengeréből. Egy neurológus, de nem tudom, melyik, majd később utánanézek – netán az, amelyik állandóan Lurijára hivatkozik –, azt írta, hogy a halántéklebenyben létrejövő kisülések, apró görcsök, amilyenek egyébként szélütéskor keletkeznek, valamiféleképpen hatással vannak az emlékezőképességre, az emlékek törlésére. A kapára nehezedve kutatom, nincsenek-e apró görcseim, de mindhiába.

Nincs kizárva, hogy a múltban voltak, és nem emlékszem rá.

Eltűntek a házasság éveivel együtt.

Úgy tűnik, ezekben az elfeledett időkben köztem és a feleségem közt nem zajlott le sok párbeszéd. Némának tűntem, nem tudtam megmondani, mit érzek, mi fáj, fájt egyáltalán valamim? Időnként az epém, az még mostanság is szokott fájni. Hallgattam a feleségem mellett, legfeljebb ha ráförmedtem, mikor már túlzásba vitte a kiabálást, a beszámíthatatlanságig hergelte magát. Tulajdonképpen: én is ordítottam.

Emlékszem arra, amint ordítok vele, majd távozom a garázsba vagy a kertbe. Egészen véletlenül nem úgy volt minden, mint most? Kapálok, már megint nős emberként, már megint megkeseredetten, már megint a kertben, hátam mögött a ház, minden ismétlődik? Nem: ma már sokkal idősebb és szerényebb vagyok.

Már nem teszem túl magasra a lécet.

***

– Fáradjon beljebb – mondta Jolika.

Ez pár hónappal a Vadász utcából való végleges távozásom előtt történt. Leültünk az előszobában és beszélgetni kezdtünk, panaszkodtam a feleségemre. Jolika megjegyezte, hogy a férje két évvel ezelőtt halt meg, de ő már nem gyászol. Körbevezetett a lakásban, és aztán lementünk a pincébe. A csövek közti rosszul szigetelt illesztésből gomolygó kipárolgások a mennyezetig szálltak. Ezt ki nem állhatom. Ráadásul ilyen melegben. Vizsgálgattam a pincehelyiségeket, és nem lepleztem a rémületemet: „Itt minden olyan, mint nálunk, csak éppen – fordítva! Fordítva! Minden fordítva van!" Végigfutottam a folyosón, befordultam a sarkon, kinéztem mögüle. A szomszédasszonyt láttam. Visszataszító, kövér, alacsony. Széles, húsos ábrázat, görbe orr. És láttam a folyosót. A folyosó az én házam pincéjében jobbra kanyarodott, ez pedig balra. Ránéztem a falra: az én pincém falaihoz képest ez egy ellenfal volt. Dobbantottam a padlón.

Ellenpadló!

És láttam:

Ellenmennyezetet.

Ellenrovarokat.

Ellenlyukakban ellenegereket.

És láttam:

Ellenkutat.

És láttam:

Ellenlépcsőket.

Ellenoszlopokat.

– Hiszen ez egy ellenház! – odaugrottam a szomszédasszonyhoz.

– Pontosan.

– A házam ellenében!

– Helyes.

– Dafkeház!

– Jól mondja.

– Duzzogó ellenépítmény!

– Úgy bizony.

Amióta ezt felépítették, semmi sem működhetett.

A ház, amelyben laktam, e miatt a ház miatt teljesen közönséges volt,

mellőzött bárminemű hozzáadott értéket, különleges funkciót. Az élet értelme, melyet számomra és családom számára magának a házban való lakhatásnak kellett volna biztosítania, sosem létezett. Értelmetlenül éltünk. Az a tény se vidított fel az ellenház pincéjében, miszerint tulajdonképpen ugyanúgy éltünk, mint mindenki más. Pusztán saját szakállunkra. Önmagunknak kellett volna megtölteni az életet értelemmel, de nem tettük. Éveken át tévesen azt hittem, hogy valami fontos történik, aminek részesei vagyunk, akárcsak a világítótorony őrei, akárcsak a nyáj őrzői.

– Ki építette ezt?

– Az ön bátyja.

– Az kizárt.

– Ki más lett volna rá képes? Kassai építészmérnök? Ő csak terek tervezésével foglalkozik. Ez egy műalkotás, nemcsak kézzel, hanem szívvel épült. Az ilyesmit nem tanítják az egyetemen. De lehet, hogy rosszul és pontatlanul fejezem ki magam. Buta vagyok, kövér, rövid a lábam. Narancsbőröm van.

– A bátyám? De mégis mi volt ezzel a célja?

– A szabadság. Szabadság mindenki számára. Hogy az embereink szabadon cselekedhessenek. Hogy csak azt tegyék, amit meg akarnak tenni, maguktól.

– Ebben az esetben éppen elég lett volna, ha nem építi fel az én házamat.

– Csakhogy egyúttal küzdelmet is akart. Feszültséget! Nem volt kivel megküzdenie. Kassai színvonalát már említettem. A levegőnek vibrálnia kellett volna a feszültségtől, a háznak erők, energiák, kisugárzások csatatereként kellett volna szolgálnia. Nem vette észre, hogy ebben a városban az embernek akármikor égnek áll a haja?

– Azt hittem, hogy ez a divat. Nyugatról jött. Punk?

– Nem – ez a feszültség! A fiataloknál nyilvánul meg a leggyakrabban, ők érzékenyek. És a magafajtának nincs is minek égnek állnia. A bátyjának nagyon sokat járt az eszében. Össze volt zavarodva. Előbb felépített magának egy különleges házat, de aztán észrevette, milyen közömbösen viszonyul az élethez. Mindent a háznak kellett volna elvégeznie maga helyett? Azt hitte, hogy magának semmivel sem kell majd törődnie? A bátyja megértette, hogy ezzel a házzal mindent elszúrt. A város lakosaival kapcsolatban is. Ezért épített egy ellenházat. Nem árulta el magának, nem volt ideje elárulni. Az építkezésen halt meg.

– Itt valahol?

– Nem, a harmadik házon.

– Harmadikat is épített? De miért?

– Amint már mondtam, össze volt zavarodva. Amikor felépítette az én házamat, egyszerre elfogta a sajnálat. Mert nemcsak önt és a családját fosztotta meg az élet értelmétől, hanem önmagát is: mindkét ház tökéletesen működött – tökéletesen ellentétesen –, kölcsönösen kioltották egymást. A bátyjából egyszerre közönséges iparos lett. Belekezdett hát a harmadik építménybe, mely az unalmas egyensúlyt volt hivatott megszüntetni, és újra a legelejéről indítani az izgalmas és talán őrült játékot.

– Hol van ez az épület?

– Nem fejezte be. Szerencsétlenség történt. Az ügyet kivizsgálták, de semmit se derítettek ki. Az épületet aztán Kassai fejezte be, de csupán a Kassai-féle színvonalon. De még ha összekuszálva és megrongálva is, a bátyja szándékából mégis megőr-

ződött valami. Az emberek eszüket vesztik abban a házban. Szerencsére az ő esetükben ez nem szúr szemet.

– Miféle ház ez?

– Az a nagy, a Váralja utcában.

– A tanácsháza épülete?

– Hagyjuk.

Jolika állt nyeszlett, szivacsszerű vállal, ujjai, akár a kis hengerek, fogai túl nagyok, a szeme túl kicsi.

Így szóltam: „Szóval az életem egy groteszk színmű."

– Kinek az élete nem groteszk? Két lehetőség van: groteszk vagy tragikomédia.

– Sosem döntöttem semmiről.

– És a nők? Választ. Ezt vagy amazt…

– Választok, mert muszáj választanom. Nem tudok uralkodni magamon. Mi van akkor, ha igazából hűséges akarok lenni? Ha kizárólag ez a szándékom? Igen, ezt akarom! Akarom! De valami állandóan hajt.

– Az ösztönei?

– Az ösztöneim.

– Előfordul az ilyesmi.

– Nem vagyok szabad, üres vagyok és önző!

– Üdvözlöm a klubban.

Néztem és egy ellenklubot láttam.

Az itteni emberek közönyössége tehát nem az én házam aktív sugárzásának az eredménye. Közönyösek, mert ilyen a természetük. Fát lehet vágni a hátukon, csöndben elviselnek mindenféle rendszert, alázatosan bólogatnak, szavazáskor bábuként emelgetik a kezüket, nincs ebben egy cseppnyi bölcsesség vagy buddhista odaadás sem, a bátyám szerkezetének mágikus hatásáról sincs szó, ez csak az ő szaros rabszolgalelkük.

A pince levegőjébe ismerős szag vegyült.

Nem találtam a szavakat.

Kinyújtottam a szomszédasszony felé a kezemet.

– Hagyjál! – kiáltott fel.

Mióta tegeződünk?

Dobry Judit fordítása

Vladimír Balla (1967) szlovák író. Öt prózakötete jelent meg. Recenziókat, irodalmi publicisztikát is ír. Munkái megjelentek magyarul, lengyelül, angolul, németül és szlovénül is. Csehországban is publikál. Érsekújváron él.

Receptek és történetek – Krúdy köpönyegéből

Ugron Zsolna, *Hét évszak – Receptek és történetek*, Boook Kiadó, Budapest, 2013

Aki egy kicsit is otthonos a Boook Kiadó kulináris berkeiben, az tudja, hogy ők nem egyszerűen elegáns és igényes szakácskönyvek, receptgyűjtemények ínycsiklandozó képekkel dúsított közlésére vállalkoznak, hanem sokkal többre. Korunk gyorséttermekkel, „köröm közül falatozatókkal" jócskán elrontott és eltorzított étkezési kultúrájának *rehabilitálására*, amely bizony nem egyszerű pénzkérdés. Filléres alapanyagokból sem lehetetlen sokat emlegetett, „még most is a számban van az íze" élményt jelentő remekeket alkotni, s drága hozzávalókat egészen könnyedén tönkre lehet tenni, ha szeretetlenül, oda nem figyelve kutyulja össze őket valaki. Ez a szeretet, ez az odafigyelés teszi még nem vegetáriánusok számára is élvezetes olvasmánnyá a Goldenblog-nyertes Bede Anna ugyanennél a kiadónál napvilágot látott *Vegasztromániá*ját, amely ötleteivel, ízeivel hősiesen küzd a vegetáriánus konyha monotóniájáról elhintett, teljesen alaptalan vádak ellen.

A továbbiakban kizárólag csak Ugron Zsolna komoly névmutatóra való nyersanyagot – vadhúsok, halak, zöldségek, tejtermékek, gyümölcsök és fűszerek sokaságát – felvonultató könyvére összpontosítva: már két, méltán viharos sikerű regénye, az *Úrilányok Erdélyben* s az *Erdélyi menyasszony*, továbbá számos, az ő részvételével-főszereplésével készült, ínycsiklandozó tv-adás sejtette a jóízű folytatást. Mostani, ezúttal nem elsősorban szépliteratúrai bravúrját. Azt, hogy előbb-utóbb közread egy ilyen, általa mégsem szakácskönyvként meghatározott, néhány történettel, illetve olykor egy-egy *vestibule essay*-vel, azaz pár soros, személyes hangú bevezetéssel fűszerezett receptgyűjteményt. A szerzői előszó néhány mondata messze túlmutat egy igényes amatőr „ínyesmesternő" önvallomásán. Még akkor is, ha legújabb munkája akár Magyar Elek esszéisztikus elemekben bővelkedő remekével, *Az ínyesmester szakácskönyvé*vel is rokon vonásokat mutat. Nincs ilyen szó, de Ugron Zsolna tiszteletére most hadd legyen: *kulinárpatriotizmus*. Az erdélyi gyökerekről és szülőföldje sokszínű konyhai palettájáról szóló vallomása nyilvánvalóan hitelesebb minden édes-bús nosztalgiánál: „Erdélyben töltöttem gyerekkorom és az eddigi felnőtt életem egy részét. Az ottani, már majdnem elveszett, de még nyomokban fellelhető ételkultúrában is azt találtam a legcsodálatosabbnak, ahogy az évszázadokon át együtt élő hat-hét népcsoport gasztronómiai hagyományai hatottak egymásra, mégis megőrizve igen sajátos karaktereiket. Ez a hagyományokhoz

hű és mégis nyitott, rugalmas szemléletmód, ami Erdély ízeit a múltban jellemezte, az ételeknek az a sokszínűsége, funkcionalitása és egyszerű kifinomultsága – azt hiszem, ez marasztalt engem a konyhában."

Az ételek és történetek sora egy szerzőnkre jellemzően kedves és ironikus „tizenöt parancsolattal" kezdődik, amely minden, csak nem kényes-fényes úrilányok számára készült illemkódex. Hiszen mindjárt az első pont így szól: „Nyugalom, semminek nem kell tökéletesnek lennie." A háttér-történetek sorában is azok a legjobbak, amelyek egy-egy konyhai kudarcot mesélnek el. A tésztagyúrásban még járatlan ifiasszonyi kéz kalandját *(A ravioli)*, vagy a lyukas radiátor miatt meghiúsult, óriási műgonddal készült, pocsékba ment szilveszteri lakomáét *(Csepegés)*. De akad e mini-novellák sorában szabályos macimese is *(A palacsinta)*, meg gyilkos társadalmi szatíra, egy kivagyi, előkelősködő céges buliról *(Piknik)*, vagy éppen egy baráti mesterszakács által meghiúsított családi őzgerincrecept-újraálmodásról *(Egyszer volt)*. Ezt a fanyar humorú epizódot különösen nagy beleérzéssel olvastam: jómagam nemrég a mi családunk hagyományai alapján pácolt-sütött szarvascombot készítettem születésnapomra érkező gyermekeimnek – nagymamám megsárgult receptje alapján! Szerencsére finom lett, noha egyetlen hivatásos séf sem szólt bele amatőr művészkedésembe; vagy lehet, hogy éppen ezért!

A receptek színe-javát, de legalábbis a szépírói bevezetővel ízesítetteket legszívesebben kivétel nélkül közölném, de a terjedelmi korlátok miatt most csak a gránátalmahabot beharangozó sorokra futja. Ezt már saját, kislánykori Gránátvirág-emlékeim (emlékezzünk: szerelme, Titanilla becézte így a rabszolgának álcázott, de császári családból származó fiút!) miatt sem tudom kihagyni: „Gránátvirág-rajongásomnak irodalmi gyökerei vannak. Móra *Aranykoporsó*jában olvastam először, még kamaszként erről a gyümölcsről, amit addig soha nem láttam, sőt még csak nem is hallottam róla. Hogy csak jó és szép lehet, már akkor eldöntöttem." Ami a receptek köznapiságát, olykor különlegességét illeti: Ugron Zsolna finom egyensúlyi helyzetet teremt az egyszerű és a nem mindennapian költői finomságok között. Az utóbbiak között a magyar szájíznek egyik legszokatlanabb a francia földön egyszerű desszertnek számító tarte tatin levendulakrémmel. Édestestvére ez a virágízű finomság a walesiek ibolyapudingjának, amely számunkra inkább bohókás ötlet és nem ennivaló. Ennek tökéletes ellenpontja a földön járóan jóízű sült camembert. Az étel egyszerűségéhez méltóan rövid és csattanós a bevezető kommentár is: „Semmi macera, elronthatatlan." Ez egy nyilvánvalóan egészséges öngúnyról tanúskodó megjegyzés. Még mulatságosabb, amikor Ugron Zsolna nem önmagát, hanem az el-elkéső vendégeket csipkedi, szeretetteljes humorral, az egyben sült borjúszegy zellerpürével című fogás ürügyén: „Ez a borjúszegy például olyan recept, amit olyan vendégeknek is el lehet készíteni, akikről előre tudjuk, hogy elkésnek – ugyanis semmi baja nem lesz, ha a receptben megjelöltnél tovább sül. A püréhez a zöldségeket előre meg lehet főzni, le lehet őket szűrni, a főzőlevet félre lehet tenni. Ebben, ha már mindenki megérkezett, meg tudjuk melegíteni a zöldségeket, és csak az utolsó pillanatban kell őket összeturmixolni."

A receptek és történetek harmóniáját fokozzák Körmendi Imre farkasétvágyat keltő ételfotói és a helyenként kifejezetten „szindbádos" hangulatképek. Végül, de nem utolsósorban: aki ezt a könyvet szemével-értelmével kóstolgat-

ja, hasonló érzések hatalmába kerül, mint az, aki – mondjuk – a balatonfüredi Jókai-villa uzsonnához megterített asztalát és hangulatos konyháját nézegeti, elvágyódva egy szelídebb ütemű korba, amikor az ételek elkészítése és elfogyasztása nem egyszerűen önfenntartási szükséglet volt, hanem művészet. Nyilvánvaló, hogy ez a komótos szépségű életforma huszonegyedik századi életünk minden napjába nem férhet bele, de egy-egy kiruccanás erejéig mindnyájan megérdemeljük. Többek között az olyan könyvek ihlető erejére és szépségére támaszkodva, mint a *Hét évszak*.

Petrőczi Éva

Kissé megkésve egy fontos kötetről

Koppány Zsolt, *Derengő városmúlt*, Kairosz Kiadó, 2011

Koppány Zsolt a sokoldalú és sok műfajú írók és költők közé tartozik. Jelentek meg már vers-, próza-, esszékötetei, írt karcolatot, interjút, emlékezést, jegyzetet stb. Az évtizedek során kialakult egyéni stílusa, melynek egyik ismertetőjegye a tömör mondatok sokasága, mondatszövésének drámaisága.

Ezeknek a minőségeknek egyik legutóbbi bizonyítéka *Derengő városmúlt* c. kötete. Fő váza a Budapesthez fűződő hűség. Mindez megmutatkozik az utcákhoz, a terekhez, a házakhoz fűződő szeretetben, ám természetesen legfőképpen a szellemiségben, a kultúrában. A megidézett írók, költők, művészek, a város életéhez szorosan kötődő emberek megidézésében. Gyakran pótol hiányt Koppány, hiszen gyorsan elfeledett kiválóságokat méltat, olyan személyiségeket, akik pedig igencsak sokat tettek nemcsak a fővárosi, hanem az egyetemes és magyar értékek őrzéséért is. Mindemögött ott húzódik meg hite, a kereszténységhez és a szakralitáshoz kapcsolódó eszmevilága. Karakterisztikus egyéniség, aki sosem rejti véka alá véleményét. Szubjektivitása minden sorából kitetszik, ám ez pozitív elfogultságot jelent, s hasonlóképpen az értékek, a minőség tiszteletét.

Bár világképe egyértelmű, ám az is jellemzi, hogy megbecsüli az egymással esetleg szemben álló alkotókat is. Keresztényeket és zsidókat, konzervatívokat és formabontókat egyaránt. Miként Németh Lászlónál, nála is a minőség a döntő. Persze nem tévedhetetlen, de véleménye mindig megalapozott. Azon írástudók közé tartozik, akik komolyan gondolják, hogy van igazi, krisztusi kereszténység, és lehetséges a párbeszéd a másként gondolkodókkal. Ahogy egy korábban vele készült interjúmban mondta: „A szeretet nem e világi fo-

galom. Egy másik dimenzió. Isteni. (…) Hiszem, hogy van az ember, és van az Istennel bíró ember. Aki ilyen, annak van lelke. Az Istent meg kell hívni. A Szentlélek által."

*Derengő városmúlt*ja három ciklusból áll. Különböző témák és közelítések, mégis szerves egység van közöttük. *A lélek mérnökei* cím alá gyűjtött írások fő iránya a Nyugat, illetve a jeles folyóirat szellemisége követőinek világa. Értékeik és feledésük. A nagy nemzedéket (Adyt, Babitsot, Kosztolányit, Tóth Árpádot) éppúgy megidézi, mint ahogy fontos elemzést ír Radnótiról *(Az ikrek havában)*, elsiratja pl. a ma már alig emlegetett Belohorszky Pált, méltó emléket állít Kálnoky Lászlónak, Nemes Nagy Ágnesnek, Vas Istvánnak, Vészi Endrének, Pilinszkynek és másoknak. Megközelítése szubjektív, és ebbe az is belefér, hogy elmeséli, miképpen kopogtatott kezdő írástudóként a nagyok ajtaján. Kapott biztatást és elutasítást, és kapott fontos útravalókat. S közben kitartóan harcol azért, hogy kedves szerzői ne merüljenek feledésbe, hogy életművük itt maradjon velünk. Az olyan tragikus sorsúaké is, mint pl. Pinczési Judit, Gérecz Attila vagy Nádasdi Éva. Székely Magdáról meg ilyen címen ír: *Akihez lehajolt az Isten.*

A geometria metafizikája c. ciklus jórészt a testvérmúzsák jegyében fogant írásokat tartalmaz. A képzőművészet és az irodalom érintkezési pontjai egyértelműek itt. Ha képzőművészről szól, akkor is keresi az irodalmi párhuzamokat, és meg is találja azokat. S a megidézett alkotók között találjuk Vaszary Jánost, Gulácsy Lajost, Ország Lilit, Fehér Lászlót és másokat. De itt van Melocco Miklós, Kő Pál és Makovecz Imre is, bizonyítandó, hogy Koppány Zsolt nem ismeri a kirekesztést, az egymástól különböző esztétikai felfogású és különböző világnézetű művészek egyaránt érdeklik, s mindenkiről érdemben tud szólni. Mai világunkban különösen becsülendő az ilyesfajta felfogás!

A városát szerető írástudó pedig a harmadik ciklusban (*Ma már csak emlék*?) mutatkozik meg leginkább. Szereti Budapestet, és aggódik is érte. Szeretné megőrizni értékeit. „Csodapestét", a fővárosét és lakhelyét. A várost, amellyel „végleg összenőve" érzi és tudja magát. Ilyen mondatokkal reprezentálja mindezt: „Álmok egy városról. Ábrándok. Vörösmarty. Ahogy festett egekbe nézünk. Rendszerváltás, mely nem volt az. Minden a régi, csak köntöse más. Néhol csillogó flitter. Néhol szakadtan hagyott szövedék. Nyugalmat csak az Isten adhat…"

Költő ír ilyen mondatokat, és író ír ilyen mondatokat. A recenzens is hajlik rá, hogy utánozza… Hiszen a varázsa alá kerül. Mert Koppány Zsolt gondolkodása, hite, írástudása, indulata, ereje valóban varázslatos.

Ezért lenne jó, ha mind többen olvasnák műveit.

Bakonyi István

Rilke és a világháború

Egyesek, ha korunk átlagfogyasztójára és az ő mentalitására gondolnak, szent borzadállyal tekintenek a rilkei erkölcsiség intaktságára, ars poeticájának legmagasabb igényére, a költő szavaival az alkotás „eredendő haszontalanságának, szabadságának és intenzitásának" követelményére. Mintha nem éppen ezekben láthatnánk a rilkei magatartás máig ható felhívó erejét, mintaértékét, ha úgy tetszik, aktualitását. Mintha ez az élete utolsó éveiben a muzot-i lakótoronyba zárkózó vándor-poéta valamiféle elefántcsonttorony valóságos és képletes lakója is lett volna.

Hát nem. Ha kézbe vesszük Báthori Csabának a Napkút kiadásában frissen megjelent Rilke-levelezésgyűjteményét [Rainer Maria Rilke: *Levelek I–IV.*], s e két és fél ezer oldal világháborús tapasztalatát keressük benne, meglepően bő forrásra találunk. Eme anyag válogatása is kitenne egy külön kötetet. Itt persze erre nincs mód, csupán néhány levél közlésére, de talán ennyiből is kiderülhet, hogy a rilkei autentikusságnak semmi köze a kor eseményeitől való elzárkózáshoz. Minden volt ez, csak nem valamiféle szellemi splendid isolation. Éppen ellenkezőleg: a háború mindennapi hányattatásait átélni kényszerülő költő szenvedés- és részvétteli (részvételi!), éppen ezért hiteles megnyilvánulása. Hitelességét gondolatainak mélyenszántó, ma is revelációszámba menő eredetiségén és ugyanakkor telitalálat-szerű pontosságán mérhetjük.

Meglepő hasonlósággal némely mai (utólagos történelmi tapasztalatoknak is birtokában lévő) tanulmány állításához. George Kennan amerikai történész szerint az első világháború „a XX. század őskatasztrófája" volt, mely „szétrobbantotta Közép-Európát, és utat nyitott annak a három eszmének, melyek mindegyike világuralmat követelt magának, mérhetetlen szenvedést hozva az emberiségre: a bolsevizmusnak, a nácizmusnak és az anglo-amerikanizmusnak". Mindezt az Ita Wegman Alapítvány (a hazai és külföldi antropozófusok) június 27–29-i konferenciája meghívójának bevezető soraiban olvasom.

Rilkének persze ezen eszmék közül a nácizmusra és a bolsevizmusra kevésbé lehetett rálátása, mint arra, amit az idézet „anglo-amerikanizmusnak" nevez (manapság inkább a globalizmus, fogyasztóiság és/vagy technokapitalizmus neve alatt) – ezt nagyon is pontosan érzékelte és érzékeltette. A Marianne Mitfordnak írt 1915. március 5-i levelében olvashatom a következő passzust: „…napról napra kevésbé tudom fölfogni, hogyan tarthat ilyen sokáig ez a bűn… hogy micsoda dolgok buggyannak ki – szakadatlan – az emberekből! akár az utóbbi évtizedek haladása, ugyanolyan emberi csinálmány ez a beláthatatlan esemény is; halál-technikai térre átterelt üzleti ügyeskedés, embertelen háborús kísérlet, amelyben – úgy rémlik – nem ismer határt az emberi kíváncsiság, az erőszak és a kivagyiság." Hasonlóan nyilatkozik a Helene von Nostitznak szóló július 12-i levélben is: „…nem is a téboly a háború legnagyobb átka, hanem az, hogy a zűrzavarból egy elüzletiesedett, nagyon is emberi világban hasznot húznak és kizsákmányolják, hogy az isten […] nem tudja szándékát visszavonni…"

Ha figyelmesen olvassuk e leveleket, azért a másik két totalitárius eszmével kapcsolatos megjegyzéseit is észrevehetjük (ha nem is mai szóhasz-

nálatunk szerinti kitételben). A forradalom után emigrációba szorult Leonyid Paszternakot vigasztaló 1926. március 14-i levelében írja (Oroszországról és a kommunista rendszer esélyeiről) Rilke a következőket: „Igen, sok változást kell kibírnunk, főleg az Ön országának: de – ha mi magunk nem érjük is meg feltámadását – a mély, az igazi, az örök túlélő Oroszország csak titokzatos gyökérzet-rétegéig rokkant vissza, mint egykor a tatár uralom alatt." Oroszország a tatár uralom alatt – figyelemre méltó történelmi analógia. S hogy a nemzetiszocializmus csíráját hordozó Németországról, a korabeli „német mizériáról" és ennek történelmi gyökereiről se feledkezzünk meg, álljanak itt az Aurelia Gallarati-Scotti olasz írónőnek szóló 1926. február 14-i levél szavai: „Vissza kell térnünk Albrecht Dürer és a régi mesterek rajzaihoz, hogy újra felismerjük a németek valódi arcát; ennek egyik vonása a parasztnak és a városi embernek az a szigorú és tartós alázata volt, amelynek még halvány nyomait sem találjuk korunk hiú grimaszaiban; mert ezekben tapasztaltuk meg a nemzeti érzés legfelelőtlenebb eltorzítását: ugyanis minthogy az nem alapozhatott közös hagyományra, előbb meg kellett teremteni, sőt egyik napról a másikra ki kellett találni. II. Vilmos uralkodása alatt (aki szerintem a korszak legundorítóbb figurája volt) ennek a szegény, számtalan (homlokegyenest ellenkező) elemből összefércelt népnek az öntetszelgés és rossz ízlés absztrakcióját kellett megteremtenie, amelyben aztán csalatkozott, anélkül hogy a legcsekélyebb mértékben zöld ágra vergődött volna."

Százéves história, és mégis eleven szavak. Miért is? Talán leginkább azért, mert Rilke még az ilyen, számára közvetlen jelentőséggel bíró eseményeket sem az ún. történelmi aktualitás szemüvegén vagy nagyítóján át szemléli – még ezeket is a költészet és a Lét örök-aktuális, de máig megoldatlan kérdései – ennyiben feladatai – felől közelíti meg. Lotte Hepnerhez intézett 1915. november 8-i levelében olvashatunk ezzel kapcsolatos gondolatokat: „…miután […] az összes emberien tudatos jelentésből – úgy tűnt – kivontuk Istent és a halált (mint nem itteni-földi, hanem későbbi, másféle-távoli, idegen adottságot), fokozatosan felgyorsult az itteni-földi világ összezsugorodott szerkezetének körforgása; az úgynevezett haladás egy magába gabalyodott, elfogult világ eseménye lett, amely megfeledkezett arról, hogy – bármiként mesterkedjen is – eleve Isten és a halál uralma alatt áll." Rilkét e levél tanúsága szerint az „emberinek" a technikai civilizációban való elidegenedése foglalkoztatja, s minden igyekezete arra irányul, hogy ennek káros szemléleti következményeitől megóvja (nagy szó, mégse féljünk kimondani) az emberiséget. A világháborúban eme igyekezet súlyos sérülését is látja. 1915. június 26-án, szintén egy Marianne Mitfordnak szóló levelében írja a következőket (egy nemrégiben olvasott Hausenstein-könyvvel kapcsolatban): „…micsoda roppant talapzatokra települ minden hagyományos jogtalanság; és hogy – úgy látszik – örökké az összeomlott emberség […] szolgál alapul a fölegyenesedéshez, akár az őserdőben. […] Az a fölzúdulás és pusztítás, amely megfogja, elragadja, föllázítja és megsemmisíti az emberiséget, csak hasonlat lehet, utólagos igazodás mintegy, és azoknak a láthatatlan architektúráknak a lerombolása, amelyek létünk igazi alakját alkotják." Rilke esetében nagyon is ezeknek a „láthatatlan architektúráknak" a féltéséről és óvásáról van szó – szinte minden megnyilatkozásában.

Suhai Pál

Végezetül álljon itt egy szerkesztői megjegyzés is. A Napút jelen folyóiratszámának alábbi Rilke-válogatása terjedelmi okokból nem demonstrálhatja maradéktalanul a fönti írás szerzőjének gondolatmenetét. Ez a rendelkezésre állónál nagyobb teret igényelne. Itt csak arra vállalkozhatunk, hogy a háború három évéből közlünk egy-egy Rilke-levelet. A tengerből egy csöppet – reményeink szerint ennyi is alkalmas lehet az emlegetett rilkei gondolkodásmód és minőség érzékeltetésére.

***

MAGDA VON HATTINGBERGNEK

Landhaus Schönblick Panzió
Irschenhausen Ebenhauseni Postahivatal
Telefonszám: 129
1914. szeptember 2-án

Nem minden szégyenkezés nélkül érzem, érzem, kedves Magda: Te törődtél velem, és én nem siettelek megnyugtatni, noha megtehettem volna, hiszen olvashattam Reginának írott kedves leveledet. – De, ugye, elhiszed nekem, hogy levélíró tollam hangja tökéletesen elfulladt az utóbbi napok beláthatatlan eseményei miatt; ki *létezik* ma, ki hallja meg életének és gondolkodásának és egzisztenciájának hangjait? – én vagyok-e még én? kérdem olykor magamtól, mi vagyunk-e még mi? – Nem, mindannyiunkat erőszakosan letaszítottak egy hallatlan világ szakadékába, melynek semmi más köze nincs eddigi világunkhoz, mint az, hogy fölfoghatatlan, de valami új, rettenetes és halálos módon fölfoghatatlan.

Ennek ellenére eddig – külsőleg – pontosan követhettem korábbi terveimet: július 19-én hagytam el Párizst, mintegy két hónapra elegendő cókmókkal; egyébként minden ingóságomat, mindent, de mindent odahagytam egy félfordulattal bezárt párizsi szobaajtó mögött, nem is gondolok rá, mi lehet velük azóta, s hogy nem veszítettem-e el őket mindörökre. Göttingen érintésével előbb Lipcsébe utaztam, onnan augusztus elsején Münchenbe, ahol Stauffenberg vett kezelésbe (már fizikailag, nem pszichoanalitikusan); aztán – az ő kívánságának engedelmeskedve – körülbelül tíz napja ideköltöztem vidékre, de ez a tartózkodás (mint látom) nem lehet tartós és hasznos… milyen elérhetetlenül messzire került tőlem az ártatlan, tiszta természet, egészen csak kép, kép, mindent túlharsogott és lebírt az idő. Így hát valószínűnek tartom, hogy hamarosan ismét visszatérek Münchenbe abban a reményben, hogy dolgozhatom, dolgozhatom, míg ki nem derül, *hogyan* sikerül egyébként beolvasztanom erőimet a teljesítmény általános tartalékaiba. Egyelőre alig van tervem, nem is tudok hozzáfogni semmihez, minden hideg, ha dolgozhatnék, tán könnyítenék a lelkiismeretemen, – mert én csak a munkában szolgálok valódian és maradéktalanul, s ha pillanatnyilag sovány vigasz is: de végül azok, akik majd visszatérnek, mégiscsak korábbi szívükhöz vágynak majd csatlakozni, s boldogok lesznek, ha folytathatják korábbi szívük munkáját és elláthatják lelküknek nyugodalmas háztartását.

De ki gondol ilyen messzire. Úgy tornyosul előttünk ez az esemény, mint valami veszélyekkel fenyegető gigászi hegység, és egész jövőnk mögötte torlódik, mintegy elérhetetlenül. – Hát ilyen egész világot velőkig megrengető robbanásba kellett torkollnia, mondd, kedves Magda, annak a feszültségnek, amelyet oly elevenen érzékeltem, éppen Párizsban? Isten adja, hogy utat találjak, hogy fölfedezzek egy kis helyet, ahol éber és érző ember lehetek, ahol most is sikerülhet megteremtenem szívemnek végső és legtisztább bizonyságait.

Szeretettel köszöntlek, Magda; a Te segítőkész természeted, tudom, neked szó nélkül erőt ad majd, hogy tevékeny maradhass és örülni tudj a poklok poklában is, és ott, ahol vagy, jót tudj cselekedni.

Rainer

HELENE VON NOSTITZNAK

jelenleg: München, Widenmayerstr. 32III
(Koenig leveleivel)
1915. július 12-én

Kedves kegyelmes asszonyom,

tegnap, vasárnap, érkezett meg levele; még az este folyamán szerettem volna válaszolni rá, de hát mire én mostanában rábeszélem a tollam… Írni ma azt jelenti: erőnkön felül teljesíteni valamit; mert mit írjon az ember, amikor – bármihez nyúljon – minden elmondhatatlan, fölismerhetetlen, amikor semmi nem a miénk többé, se érzelem, se remény; amikor a szenvedésnek, keservnek, föláldozásnak és szükségnek nem is tudom, honnan vett hallatlan tartalékait éljük fel nagyban, mintha Minden és Mindenki létezne valahol egészben, és sehol nem létezne Egyes Ember; sehol nem alkalmazható többé az egyedi szív mértéke, amely máskor mégiscsak ég és föld és minden magasság és mélység egysége volt. Mert mi más volt a fulladozónak sikolya, s lett légyen az a falu bolondja, aki kapálózva hirtelen érthetőbb üvöltéssel bökte ki fejét a vízből, – és mindenki azonnal hanyatt-homlok rohant segíteni, és menteni akarta és megakadályozni a pusztulását, sőt a legfürgébb férfi kockázatot is vállalt érte. Milyen emlékezet előttivé vált a világ, Heiligendamm is, akár a gyermekkor ideje, olyan távoli és vétlen-ártatlan… melyikünk fog valaha is újra így érezni!? Ön azt mondja, hogy „most még mélyebbnek és lenyűgözőbbnek érezzük Beethovent és a csillagokat", – talán azért van így, mert (mint írja) Ön valamely személyes fájdalmat szenvedett el a tartós közfájdalom folyományaként – s ez talán segít –, *én* nem így vélekedem, számomra mindez, minden valódi nagyság és megrendülés a *másik* világ birtoka maradt, a korábbié, egykorié, amelyben én ugyan rég szenvedő, de soha nem megdermedt, soha nem betemetett ember voltam, soha nem olyan, akire ráripakodtak, mert nem ért a szóból. Minél tovább tart ez a háború… de hiszen nem is a téboly a háború legnagyobb átka, hanem az, hogy a zűrzavarból egy elüzletiesedett, nagyon is emberi világban hasznot húznak és kizsákmányolják, hogy az isten, ha már egy isten sújtotta közénk ezt a katasztrófát, nem tudja szándékát visszavonni, mert az emberek kapzsi módon, bírvágyóan, lelkiismeretük egész súlyával rajta

csüggenek. Embervadászat ez, mint ahogy az utóbbi évtizedekben is embervadászat volt már minden, gyalázatos tülekedés, profithajhászás, kivéve egy-egy fájdalmas hangot és képet, kivéve néhány figyelmeztető és intő szót, néhány buzgó figurát, aki saját szívének parancsát követte s az ár ellen úszott. Milyen gyakran – örökké – ismételgette Rodin a helytelenítés szavait, a dolgok folyásával szembeni gyanakvását, már-már magam is sokalltam, hogy minduntalan ugyanazokkal a szavakkal tette ezt, én az effélét fáradtságnak véltem, pedig ítélet volt; és Cézanne, az öreg Cézanne, amikor a kinti világról beszéltek neki, és alkalma adódott kiszabadulni Aix csöndes utcáira, azt üvöltötte kísérőjének fülébe: *„Le monde, c'est terrible…"* – mint egy prófétára, úgy gondolunk ma rá, és vágyakozunk egy ilyen üvöltő dervis után –, de hát eltávoztak ők, eltávoztak az aggastyánok, akiknek hatalmuk lett volna most zokogni a népek színe előtt.

Mélyen tisztelt barátném, mondja, szeme elé kerültek Georg Trakl versei („Sebastian im Traum" és „Költemények", Kurt Wolff kiadása)? – most ér ide, éppen ma, a Brenner-évkönyv Trakl utolsó költeményeivel: szörnyű-szörnyű szenvedések között halt meg Krakkóban, a helyőrségi kórházban, a gonosz idegen apokalipszis kellős közepén, s mégis talán saját szenvedésének gyökerére forradva, mely kiserkentett és kibontott még egypár virágot. Az én (mellékelt) versemből, ugyanebben az évkönyv-számban – Heiligendammon már felolvastam Önnek – láthatja, mennyire elnémultam, nem tudtam küldeni mást. Tegnap valóban fölütöttem a menetrendet, gondoltam, átmegyek Nauheimbe – nem. Túl messze van. Olyan szívesen láttam volna Önt, ez a levél is tanúsítja, nemdebár? Kérem, írjon majd megint.

Örök híve, a régi módon

Rilke

BERNHARD VON DER MARWITZNAK

München, Hotel Continental,
1918. március 9-én

Kedves von der Marwitz úr,

életemnek hány, de hány szakaszában viszonozhattam volna bőségesen családtagjainak föltétlen odaadását… Ha azonban most vonnám Önt be életembe – akár a legcsekélyebb mértékben –, az azt jelentené: ínségbe taszítom, és ez az ínség annyira feneketlen, hogy aligha foglalható illően szavakba. Hiszen hát – jelenlegi életének erőszakos és apokaliptikus körülményei közt – ha valami kívánatossá tehetne az Ön szemében egy-egy levelet, az nem lehetne más, csakis a belőlük áradó bizonyosság, hogy nem, még nem szakadt meg ebben az országban a szellemi folytonosság. Csakhogy *éppen ez az,* amit én pillanatnyilag csöppet sem tudnék tanúsítani. Ellenkezőleg (ami engem illet), azt mondanám: az összes általános és igen súlyos személyes körülmény összefogott, hogy megszakítson bennem minden áramlatot, és elszigeteljen attól a táplálléktól, mely máskor életben tartott – a legvészesebb napokban is, tévesthetetlen gyökerek nedveivel, föltűnés nélkül. Minél jobban tudatára ébredtem e sorscsapásnak, annál éberebben igyekeztem tájékozódni ebben az átkozott

korszakban; de éppen ez a tájékozódás még csak fokozta nyomorúságomat. Mert hát hol van még valami ebben a kétségbeesett világban, amit láthatunk a szemünkkel? Hát nem arra gondol-e az ember: el kéne végre vonulni valahová – megrakodva annak sokéves tudatával, hogy mi minden kárhozat gyülemlett föl ebben a korban –, el oda, ahol térden állnak az emberek és zokognak a pusztaságban –; én érteném ezt, közéjük vetném magam, és az ő zokogásuk oltalma alá helyezném *az én* jajkiáltásomat. Nem marad hátra más, mint részt venni a katasztrófában, azaz újságot olvasni ebben az országban, – töltekezni a kétes és gyanús látszat-történetekkel, melyeket a lapok naponta összehordanak, és fájdalmat és szorongást végül már csupán abban a fordításban ismerni, amellyel egy-egy vezércikk megkínálja az embert, mindannyiunkat. Bármennyire borzalmas is a háború önmagában, ez – úgy rémlik – még tébolyítóbb: nyomása sehol soha nem járult hozzá ahhoz, hogy emberibb arcot adjon az embernek, hogy Isten felé terelje őt, az egyedet és a tömeget – mint ez nagy ínségek idején, korábbi korszakokban megtörtént. A közben kidöngölt síkon, ahol az újságok igyekszenek minden eseményt egy felelőtlen szó-átlag levébe mártani (olyan sűrítmény ez, melyben sürgetés és sejtelem keveredik tényekkel, nyers gazdasági erő keveredik isteni érdekkel): ezen a síkon a lapok ügyesen kimesterkedik minden feszültségnek a folytonos egyensúlyát, s arra idomítják az emberiséget, hogy szüntelen hír-halmazt nyeldekeljen valódi világ helyett; azt komoly szándékkal megemészteni amúgy sincs senkinek sem ideje, sem érkezése.

Én soha nem voltam, és *nem is lehetek* soha újságolvasó. Elegem van. Éppen ma érdeklődöm levélben egyik barátomnál, nem tudna-e rendelkezésemre bocsájtani egy csöndes kis szobát valahol vidéken, ahol nem kellene látnom senkit és nem kellene szóba állnom senkivel; néhány olyan feltétel, mely eddig is gyakorta kedvezett munkámnak és gondolkodásomnak. Félek, lebetegszem, ha nem válthatom mihamarabb magányra létezésem, s nem hallhatom a természet és az évszak üzenetét. Talán eljön még az az idő, amikor Friedersdorfban vagy környékén valamilyen kis vadászkunyhó megadja majd ezt a *retraite*-et; (ezután örökké szükségem lesz egy efféle menedékre). De főleg, szeretnék az Ön társaságában ott időzni egyszer.

Láthatja, levelét maradéktalanul szívemre vettem; vajha az enyém se maradna egészen hasonló hatás nélkül.

Híve

R. M. Rilke

Báthori Csaba fordításai

Egy Kertész-interjú tanulságai

A Kertész Imrének adott díj kapcsán jár a fejemben már napok óta a saját történetem az íróval. Június elején forgattunk a lakásán, interjút készítettünk vele. A történet előzményei közé tartozik, hogy pár évvel ezelőtt megfogant bennem egy Pilinszky-film ötlete, amelyhez megnyertem egy filmrendező együttműködési hajlandóságát, és különféle intézményeknél éveken át pályáztunk a szinopszissal. Háromévnyi kitartó küzdelemmel idén májusra jutottunk el oda, hogy elkezdhettük a forgatást. Amikor az interjúalanyok körét vitattuk meg, hamar szóba jött Kertész Imre neve is.

Azon a júniusi reggelen Takács Zsuzsánál kezdtünk. Kivételesen hideg, fázós reggel volt. A stáb már fél órája várt rám, mert a távoli budai kerületben a híresen rossz tájékozódási képességemnek köszönhetően eltévedtem, rossz villamosra szálltam. A lakásba érve jóleső meleg fogadott, Takács Zsuzsa, maga is fázós lévén, bekapcsolta a fűtést. Fáradtnak éreztem magam, alig bírtam megküzdeni az úton átélt stresszel, és azzal a vizsgalázszerű érzéssel, amely minden interjú előtt elfog. Szédülten néztem a szobát, a kamerákat igazító operatőrt, elfojtott idegességgel rágcsáltam a kekszemet, és csak arra emlékszem az egész előkészületből, hogy Takács Zsuzsa megkért, vegyem be az ablakból a muskátlit, és azt állítsuk be háttérnek az operatőr által javasolt lexikonok helyett. Ahogy kezembe vettem a piros virágokkal nyíló muskátli ládáját, hirtelen megnyugodtam. Nem lesz semmi baj, itt élet van, virágok, két nő, az egyik kérdezi a másikat, két lélek gondolkodik, a tekintetek egymásba érnek, nincs kamera, nincs szorongás, csak az élet lehelete van. Az interjú alatt Zsuzsa egyik súlyt gördíti le a másik után, nyugodtan, precíz lényeglátással, szép megfogalmazással. Beszélgetünk szerelemről, szabadságról, hitről, kételyről, szorongásról, a poklokról, alászállásról és felemelkedésről, az ürességről és Istenről. Lényegében tehát Pilinszkyről. Az interjú vége felé még nem is sejtem, milyen fontos lesz a beszélgetésben elhangzott egyik mondat, s máris szó szerint belém ivódik, ahogy hajdan, tizennyolc éves koromban rögtön első olvasásra a József Attila-versek. Takács Zsuzsa Pilinszky holokauszt-versei kapcsán így fogalmazott: *„ezek a számsorok, amik egyes emberek karján jelként ott voltak, azok a mi karunkon is ott vannak, teljesen függetlenül attól, hogy mennyire közvetlenül érintett bennünket, ugyanis úgy gondolom, hogy közvetlenül érintett mindenkit."*

Amikor már a kamerákat is összecsomagoltuk, Zsuzsa megkért, hogy a muskátlikat vigyem be a konyhába, az asztalra. Örömmel teljesítettem a kérést, s a sietség kapkodásában egy búcsútekintetet vetettem a már elmosódott, piros sziromfelhőre is, amely oly könnyen kiragadott a szorongás nyomasztó sötétjéből.

Ezután Szilágyi Júlia lakásához hajtottunk, ott várt minket a stáb többi része, a rendező, a másik operatőr, és H. Z., aki átjött velünk Kertészhez is. Több mint egy órát töltöttünk még ott, Szilágyi Júlia képzőművészeti alkotásai miatt rengeteg az utómunka és nagy a káosz. Engem közben egyre jobban eltöltött a szorongás a soron következő Kertész-interjú miatt. Rossz előérzetek kínoztak,

melyek részben be is igazolódtak, hiába próbáltam oldani őket a törékeny életű muskátlik szép emlékével.

A többiekre várva, a kerítés rácsainak dőlve előveszem a tabletet, és átolvasom, újra és újra, a felkészülés során kiválasztott Kertész-idézeteket:

„A katasztrófa korában élünk. (…) A katasztrófa emberének nincs sorsa, nincsenek tulajdonságai, nincs jelleme. Rettentő társadalmi környezete – az állam, a diktatúra, vagy nevezd, aminek akarod – a szédületes örvények húzóerejével vonzza, amíg fel nem adja ellenállását, és forró gejzírként fel nem tör benne a káosz – s azontúl a káosz válik otthonává. Az ő számára nincs többé visszatérés az én valamely középpontjába, valami szilárd és cáfolhatatlan bizonyosságba: tehát a szó legvalódibb érelmében elveszett. Ez az Én nélküli lény a katasztrófa, az igazi Gonosz, (…) anélkül, hogy ő maga gonosz lenne, habár minden gonosztettre képes."

„Auschwitz igazi problémája az, hogy megtörtént, és ezen a tényen a legjobb, de a leggonoszabb akarattal sem változtathatunk."

„Ha a Holocaust mára kultúrát teremtett – mint ahogy ez tagadhatatlanul megtörtént –, célja csakis az lehet, hogy a jóvátehetetlen realitás a szellem útján megszülje a jóvátételt: a katarzist. Ez a vágyam inspirált mindent, amit létrehoztam."

Már az interjú elején világos lett, hogy igazi beszélgetésről szó sem lesz. Néhány anekdotaszerű szigligeti történet felidézésén túl, H. Z. fegyelmezett és határozott irányítása mellett, a korábban megjelent írásaiból olvas föl Kertész, amelyek egyaránt kötődnek Pilinszkyhez és a holokauszthoz. Egyetlen kérdéssel próbálkoztam meg, de Kertész a nagyothallása miatt alig értett valamit halk szavaimból, és H. Z. mindössze annyit segített, hogy az egyik idézetet a maga erősebb hangjával újra fölolvasta. A kérdés igazi tétje, ami talán mégis érdekes kiindulópont lehetett volna, hangtalanul úszott el valahová az író füle mellett egy távoli, mindent magába nyelő sötét lyuk felé. Kedveszegetten ültem a helyemen. Hálás lehettem, amiért Kertész egyáltalán vállalta a kamera elé állást, de sajnáltam az elveszett lehetőséget.

Amikor egy Pilinszky-szöveg kapcsán a saját naplójegyzeteiből olvasott föl egy részletet, meglepően hozzáfűzte: mindketten Auschwitz jóvátételének kérdéséről beszéltünk (azaz Pilinszky és ő). Majd még váratlanabbul azt mondta: „tulajdonképpen nem lehet jóvátenni, de muszáj" – és a tekintete kimondhatatlanul szomorú volt abban a pillanatban. Emlékszem, milyen csend lett hirtelen a szobában, és egy végtelenül hosszúnak tűnő, néma fél percig lebegett a térben a súlyos „nem lehet" és „muszáj".

Az interjú után, off camera, hirtelen felém fordult, a kezemet két tenyere közé fogta, némán nézett egy darabig, végül azt mondta: „Ne haragudjon rám!" Nyilvánvaló volt, hogy így kér elnézést, amiért nem tudott a kérdésemre válaszolni. Kedvesen válaszoltam neki, hogy nem haragszom, és természetesen így is gondoltam. Az udvarias válaszom után gépiesen visszahúztam a kezem, hiszen ilyenkor általában az a pillanat következik, amikor elengedjük a másik

kezét, de ő visszatartotta. És továbbra is nézte az arcomat, tűnődött, a szemembe nézett. Nem voltak ezek kínos pillanatok, furcsa módon, nem. És már akkor, ott, azon töprengtem, hogy miért nem kínos, mi van ebben az emberben, a lelkében, hogy ennyire szükséges ez az időben elnyújtott mozdulat. És akkor halkan többször elismételte: „Ne haragudjon!" De már nem tette hozzá, hogy „rám". Ez fel is tűnt, egyszer sem mondta már utána, hogy „Ne haragudjon rám", hanem újra és újra csak azt: „Ne haragudjon!" Akkor mintegy belső sugallatra hallgatva azt mondtam magamban: „Ezt saját magának mondja, ez már nem is nekem szól." És ezt azóta is változatlanul így gondolom. Nem lehet, hogy ilyet mond magának, de muszáj. Úgy látszik, valamiért muszáj. Ezen a miérten van mit gondolkodnom.

Sokáig azt hittük, hogy az a nagyon gonosz valami, ami a 20. században kezdődött, a náci és a kommunista diktatúrák terméke, és az összeomlásukkal véget is ér. Nem így lett. Több mint húsz évvel az utolsó európai kommunista diktatúra bukása után világosan látni, hogy nincs vége, hogy nyakig benne ülünk a mocsokban, ami kitermelte Auschwitzot és a gulagot is. Valójában nincs menekvés előle. Soha nem is volt. Ebből a felismerésből indult ki Kertész a *Sorstalanság*ban. Képtelenek vagyunk megérteni ennek a gonosznak a természetét, nincsenek válaszaink, csak kétségbeesésünk és időnként leülepedő apátiánk. Pilinszky, Arendt, Kertész, valamennyien ennek a gonosznak a kérdését járták körbe, és a zsenialitásuk vagy az átmeneti kegyelmi állapotuk ellenére sem tudtak a végére érni. Elnézem az internetes oldalak fotóin az apatikusan nagyvonalú Kertészt, amint átveszi a kapott díjat. Igyekszem nem gondolni semmit, mégis önkéntelenül eszembe jutnak a *Kudarc* sorai: *„Akkor láttam csak, hogy egy hivatásos humanistával ülök szemben; márpedig a hivatásos humanisták szeretnék azt hinni, hogy Auschwitz csak azokkal történt meg, akikkel akkor és ott történetesen megtörtént, s hogy másokkal viszont, akikkel akkor és ott történetesen nem történt meg, a többséggel, az emberrel – az Emberrel! – általában semmi sem történt."*

Kirilla Teréz

Petz György

Egy istenes vers, ami mégsem csak materialista

Ilia Mihálynak

Ne jöjj nekem nagy hegyeiddel,
évmilliókkal, pillanat –
tudom: nem több és nem kevesebb,
ami volt – úgy lesz –, megmarad –
de bárhogy alakuljon mássá,
anyag: sötét anyag marad,
míg rá nem fested *arcod* mását,
ki a sötétből kiszakad,
s elébe tárod, *igaz ünnep*,
mi több, fényesebb mint anyag,
nem annyi csak, mint önmagában,
mert minden pontja túlmutat –
s begyűjtöd apró csillagunkat –
fájt vagy öröm volt? könny marad,
s hiába osztod újra majdan,
az életé minden anyag.

Elég a testből, amit adtál,
nézd meg, mire jutottam vele –
s a lélek, belőle ez maradt,
avval is lásd, mire megyek.
Nagy néha megvigasztal annyi:
egy a készleted, azt szeled –
vállon vered új ügyfeled,
nyugtatod: megszokod, szeresd.
Tudom: mi távol, korral messzebb,
mit vágytam – szép – már nemtelen –
hiába minden trükk, protézis,
lélekdarabkák mágnese:
egy az isten; egyetlenegy.

Hogy cinkelt lapokkal játszol,
sejtette már a hittanóra –
hogy úgy beszélsz, hogy nem beszélsz,
némaságod kinyilatkoztat –
s győztesek *mi* csak úgy, ha te
meghozsannáztatsz rendszeresen;
dicsőséged rágjuk, puhán
tartjuk, újkeresztény gittegylet.
S mikor blaszfémián élünk,
jelenj meg, vígy el, ha vagy, de most,
elviszel, amikor akarsz,
reklamáció vagy ima szól.

De professio
Én csak egy kis hülye, élveteg tanár vagyok,
akit a hedonizmus fog sírba vinni,
aki hugyér'-szarér' tanít, mert szereti,
ha ajtót becsukva magára marad
húsz-negyven emberrel, ki még az lehet.
Szegény a bankár, sápatag, reszketeg,
számarányokból keresztje, rajta senki se –
miféle randa dolga van, hogy úgy meg-
fizetik, miféle szúnyog szívja vérit, verítékit,
hogy gondján kívül ki se látszik, s annyi, amennyi.

Kedves Mester, tisztelgünk életműved és személyes példád előtt 80. évfordulód alkalmából is: a szerkesztőség.

Fenyvesi Félix Lajos

Szeptemberi levél

a nyolcvanéves Ilia Mihálynak

A vers olykor Isten suttogása,
alig érthető kérdés: fáj-e még,
apa temette gyermekét?
a városszéli ház könnyek siratófala lett.

A tápéi csönd elrejtett, édesanyád
fonta a sást, kapjon erős-szép szatyrot a barát.

Vonul az idő fényben, sugárverésben,
higgyek-e neki arany őszben:
válladra nyolcvan esztendőt rakott?

Minden hiába volt. Küszködés, áldozathozatal.
De percek bársonyán átragyog,
az egyetem ifjait hallgatod,
egy pillanat, és akik néztek, vagyunk mi is
ezüsthajú vének.
Áldott a kezed, írt sok ezer levelet:
a szavak biztattak, vigyáztak ránk.

Erdély fénye a tőled kapott könyvben eláradt,
évszázadok suhantak át, örök kincsek, miknek
rozsda nem árt. Kilépett elénk a félig vak
Sütő András, s temetőföldes ruhában
Szilágyi Domokos….

Újságtalan nagy szerkesztő!
Az élet nem múlik el,
változik, marad, az ösvényen valaki mindig
halad. A csonka hold lassan elmerül.
Új évezred jön, más nemzedékek, kis háborúk
véget nem érnek. Állsz a téren, az égre nézel
tűnődve, a sarkon villamos fordul zörögve.

László Csaba

Két változat, Szabó Lőrinc-sorra

1. („Mert sehol se vagy”)

Ragyás múlt, szánni való. Ki vagyok?
Állomás-éjben felejtett utas,
akit emlékpoggyásza elhagyott,
s te benne (vagy inkább kívül)? – mutass
magányos törzset –: robogó vonatból
lehántott kérgem, odvas belsejem
nem oly riasztó, mint öldöklő vad kor
barbár hősének (ő is egy velem?),
ha hazatért, és minden idegen.
Halálnál ami érthetetlenebb:
nem találja az érzelmet s tüzet.
Társtalan utam, törött idegem –
hol keressem az idézeteket?
(A ház nélküled mint kihűlt verem.)

2. („Láttam a komédiát”)

Tiltás, cinizmus, bárha nem hatalmi
szó s szándék, de valóság! – valami
istentelen erő, bosszú, a talmi
boldogságot halállal sújtani
akaró vakütés, hogy szégyened
elviselni ne bírd (ő megalázhat,
te nyíltan érte vállalt végzeted
is ótvarként viseld) – éljen a látszat!
Hány tanút sorakoztat fel a vád:
lám, hiúságot sértő gondolat
villáma cikázott agyadon át!
(Csak féreg foga rág, vagy a magad
ellen fordított világ, mely megint
örök komplexusok körül kering?)

Lőrinc-papa már

„Mert azt vesztettem, a csöndet, a belső szabad időt…” (Sz. L.)

Ukrán martalócok. Lóci öregesen
hajtja le fejét, rejtené dagadt arcát.
A kábítószerek lajstromát hiába is
keresnéd, ügyefogyott gyerek,
Lőrinc-papa már nem ügyeletes.
A gladiátorok kora után a girlandok
kora is leáldozóban. Vagy csak ál-
tünet mindez? Hátad mögött a rezes
képű zenekar, előtted a lehetetlent
játszó élet. Ziháló madárijesztő. Hazug
mágus. Maga alá csináló haramia.

A Teremtő kísértései

„Isten jött s eltűnt”
(Sz. L.: Tücsökzene)

Csak emberagyú állatösztön
ítél és elemez örökkön
bár az Istenre kacsint olykor
félelmében ki a halottól
retteg (jövendő önmagától) –
hét nap teremtés! jött magától
pusztításra már többet költött
Ő állítja hogy nincsen ördög
tenyerében te vagy a vérrög
Ő kísért meg ha nyelv és köldök
ingerei *más* hitre térnek
mint amitől tisztul a lélek
(elég hozzá egy zsoltárének)
örök ígéret – kurta élet.

Laudáció

Tisztelt Ünnepelt, tisztelt Kiadó – azazhogy Háromszondiak –, kedves Barátaink!

A hagyományos laudáció szerepe, hogy megvilágítsa díjazott és díjazó viszonyát: milyen érdeme van a díjazónak a díjazott érdemeinek elismerésében, értékelésében, tevékenységének megismertetésében. Egyben felhívja a figyelmet a díjazó értékelő gesztusára, mellyel a díjat létrehozta, belehelyezi az új díjazottat a díj eddigi történetébe, elhelyezi a korábban elismertek Parnasszusán. A laudációnak hangsúlyoznia kell a díjazott mű értékeit, kijelölnie az alkotó helyét a mai magyar irodalomban.

Én a laudációnak eme hagyományos jelentését, funkcióját szeretném egy új szemponttal kiegészíteni. Azt szeretném, ha e laudáció kulcs lenne Lászlóffy Csaba megértéséhez, és a megértésen keresztül műveinek elfogadásához, helyes értékeléséhez, megszeretéséhez.

A megszeretés Lászlóffy költészetének esetében nem a könnyedén olvashatóság sikerélménye. Lászlóffy gondolati költészetet alkot, gondolatai összetettek, összeszövődnek bennük a világ kultúrájának, az egyetemes művelődéstörténetnek azok az örök tanulságai, tanításai, amelyeket Lászlóffy elsajátított és sajátjának vall mind a mai napig. Ezt a kulturális vezérfonalat először Cicero nevezte *humanizmusnak* a *Tusculanae Disputationes* című művében, melyben a humanizmust két eredőből vezeti le: az emberi kultúra, civilizáció kötelező ismeretéből, illetve az *emberi módon viselkedésből*. Ha ezt tekintem a humanizmus megnyilvánulási formájának, akkor akár egy olyan vonulatot is felvázolhatnék, amely Cicerón és követőin, majd nagyot ugorva, Erasmuson, Voltaire-en, Anatole France-on, G. B. Shaw-n, Thomas Mannon, Adyn, József Attilán és Radnótin át – a névsor persze korántsem teljes – egészen máig vezet, és feltétlen képviselője az a Karinthy Frigyes is, aki Lászlóffy Csabának „rokona, ismerőse… őse", s akinek Lászlóffy tiszta szívvel vállalja örökségét.

Ennek a költészetnek azonban csak egyik fő mozgatója a világkultúra: a másik, nem kevésbé fontos motivációja a hűség. Hűség mindahhoz, amit valaha szépnek, jónak látott, hűség a szeretett emberekhez, tárgyakhoz, és nem utolsósorban a szülőhazához és az anyanyelvhez, amellyel a legnagyobb művészi szinten bánik. Mindezek alapján hűség önmagához, akinek értékei időtállóak voltak és maradnak. És megmaradnak gyűlöletének tárgyai is: a kíméletlen harag a hatalommal, a hazugsággal, a hit elárulóival, a szabadság elorzóival szemben.

Megismerkedésünk a múlt évezred utolsó előtti évére esik: még közel a rendszerváltás, még él a szabadságba vetett hit, még új művekre lelkesít az új élet lehelete, az új eszmék szelleme. Ennek fuvallatát érzem a *Metrumok* ciklus *Középkori zsoltártéma* darabjának elején:

Szoknya szalad bár,
szél szabadon csak
élni: a Nap vár! –
boldogan ontsad
könnyeidet, ha
vágy tüze tör fel…

Mellette érzem költő barátjának és földijének, a valamivel ifjabb Kovács András Ferencnek szabadságköszöntő, boldog versét, amelyben néhány szó még azonos is:

Szippants magadba, májusi ég!
Bogár a lelkem egy bibén.
Vágtass virágom, légy szabad
széllel tündöklő szép mezőn.

S ahogy KAF-nál is egyre szordínósabb az ujjongó hang, úgy Lászlóffynál is szaporodnak az ilyen sorok, versek: „Ahogy az ádvent jött, érces fagyok / csillogásával, mint *szép új világra* / a terror", és: Hány nemzedéken múlhat még vajon, míg a szabadulás várt esélye –: egy újabb hazugságciklus földereng?"

Ez a költő nemcsak az én érzelmeimmel és gondolataimmal rokon – rokon mindazoknak a lelkével és gondolatvilágával, akiknek számára a szabadság, a minél nagyobb embercsoportoknak kijáró szabadság és jólét fontos. Akik nem viselik el a hazugságot, és akik állandó harcban állnak az „aljas, nyomorító hatalmakkal" – hogy Lászlóffy Csaba kedvenc költőjét idézzem, akire ő is sokszor hivatkozik, támaszkodik.

Azt írtam: legyen e laudáció *kulcs* Lászlóffy Csaba megértéséhez és művének megítéléséhez. A szerzőnek szóló gratuláció mellé ezt a kívánságot fűzném: olvassák és szeressék minél többen verseit, olyanok, akik „ismerik és szeretik".

Szepes Erika

NAPÚT-LEVÉL

ŐSZI DELELŐN A CÉDRUS MŰVÉSZETI ALAPÍTVÁNY KÖSZÖNI

LÁSZLÓFFY CSABÁNAK,

HOGY ÉLETE PÉLDÁJÁVAL S ALKOTÓMŰVÉSZETÉVEL, A TÁGASSÁG SZÍNEIVEL GAZDAGÍTOTTA LÁTÓHATÁRUNKAT, MÁSOKRA ÉS ANNYI MÁSRA FIGYELNI TUDÁSÁVAL, TISZTESSÉGGEL. KÖSZÖNTJÜK A BETELŐ ÉLTÁNAK HŰVEN HALADÓT, MERT EGYEDÜL EGYÜTT JOBB.

BUDAPEST, 2014. SZEPTEMBER 22.

SZONDI GYÖRGY ELNÖK

Mészáros Róza egyedi kivitelezésű oklevelét s a Tóth Sándor készítette érmet eddig Lászlóffy Aladár, Katona Tamás, Radnóti Zsuzsa, Bertalan Tivadar, Erdélyi István, Mohás Lívia és Doncsev Toso kapta meg.

E számunk szerzői

Ádám Tamás (1954) – költő, szerkesztő, újságíró, Budapest
Bakonyi István (1952) – irodalomtörténész, Székesfehérvár
Balázs Géza (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
Báthori Csaba (1956) – író, kritikus, műfordító, esszéista, Budapest
Bognár Antal (1951) – író, szerkesztő, Budapest
Botos Kata (1941) – közgazdász, Budapest
Czeizel Endre (1935) – orvos-genetikus, az orvostudományok akadémiai doktora
Csáji László Koppány (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest
Dobry Judit (1984) – fordító, Galánta (Szlovákia)
Ébert Tibor (1926) – író, költő, drámaíró, zeneművész, Budapest
Fenyvesi Félix Lajos (1946) – költő, újságíró, Budapest
Fittler Áron (1987) – irodalomkutató, PhD-hallgató, Ószaka (Japán)
Gergely Gábor (1953) – világbajnok asztaliteniszező, újságíró, Budapest
Görgey Gábor (1929) – író, költő, Solymár
Hamerli Nikolett (1982) – fordító, Göd
Hetényi Zsuzsa (1954) – irodalomtörténész, műfordító, esszéista, Budapest
Hoppál Mihály (1942) – etnográfus, Budapest
Juhász Anikó (1965) – filozófiatörténész, műfordító, költő, Szeged
Kabdebó Lóránt (1936) – irodalomtörténész, professor emeritus, Miskolc–Budapest
Károly Judit (1951) – tanár, műfordító, Debrecen
Kerék Imre (1942) – költő, műfordító, kritikus, Sopron
Kirilla Teréz (1972) – szellemi szabadfoglalkozású, Budapest
Kulik Tamás (1994) – szakiskolai hallgató, Cibakháza
Lászlóffy Csaba (1939) – író, költő, drámaíró, esszéista, Kolozsvár (Románia)
Luzsicza Lajos (1920–2005) festő- és grafikusművész
Mészáros László (1974) – mezőgazdasági technikus, Berkesz
Monspart Sarolta (1944) – tájfutó, sífutó, maratonista, sportvezető, mesteredző, Budapest
M. Nagy Miklós (1963) – műfordító, esszéíró, szerkesztő, Budapest
Osváth Gábor (1946) – Korea-szakértő, főiskolai tanár, Budapest
Petrőczi Éva (1951) – költő, kritikus, irodalomtörténész, műfordító, Budapest
Petz György (1955) – író, költő, tanár, szerkesztő (Budapest)
Rockenbauer Zoltán (1960) – etnológus, művészettörténész, Budapest
Rostás-Farkas György (1949) – költő, újságíró, Budapest
Saitos Lajos (1947) – költő, szerkesztő, Székesfehérvár
Sall László (1961) – postás/levélkihordó, Göteborg, Svédország
Sonyovszki László (1966) – takarító, Üröm
Suhai Pál (1945) – költő, tanár, Budapest
Surján László (1941) – orvos, politikus, Budapest
Szakállas Zsolt (1965) – villanyszerelő, Emőd
Szalai Lajos (1947) – nyelvész, műfordító, Budapest
Szepes Erika (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
Szidu Evdoxia (1943–2011) festőművész, költő
Tábori László (1947) – író, keletkutató, Budapest
Toót-Holló Tamás (1966) – író, szerkesztő, Budapest
Tóth Dániel (1992) – egyetemi hallgató, Jászszentandrás
Vadász György (1933) – építész, Budapest
Zalán Tibor (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Fénykörök

„De amikor a gyógyító vízzel feltöltődve indulunk hazafelé, megállok egy-egy platánfánál, tenyeremmel a törzsén jelzem, hogy még itt vagyok, és hallgatódzom. Ők a falakon át is mindent tudtak, mindent hallottak, és meg is őrizték.” (Görgey Gábor)

„Senki sem gyógyította meg az öreg asztalokat, inkább elbontották őket. Balesetveszélyes, mondták az illetékesek. Ma már senki sem pingpongozik a Gyöngyike utcában a betonasztalokon. Nincsenek. Sajnos. Pedig milyen jól lehetett rajtuk lábteniszezni (is).” *(Gergely Gábor)*

„Épp az egyik nap megkérdezte egy kisleány, fogva édesanyja kezét még, hogy ez a néni mit csinál?! Jól látta, nem fut, nem gyalogol, mint a többiek, de ott kacsázik valamiféle mozgással a futókörön. Egy könnycsepp kigördült sajnálva önmagam, de boldogan és örömmel haladtam az idén kapott futókörön a Városmajoromban!” *(Monspart Sorolta)*

„A lentebb lakó srácoktól valójában egy dolgot irigyeltem. Az ötméteres belmagasságot. Akkora karácsonyfájuk volt, hogy azt tényleg csak az angyalok tudták feldíszíteni, mert ahhoz bizonyos, hogy repülni is kellett.” *(Rockenbauer Zoltán)*

„Hősies kudarc. A műfordító legjobb tudását, éjszakáit, életét és vérét adja a szövegért, amely soha nem lesz olyan, mint az eredeti. Esterházy Péter mondta egyszer hosszas töprengés után (a kérdésre, mely nyelvre legjobb őt fordítani), hogy szerinte az ő műveit leginkább magyarra lehet sikeresen fordítani.” *(Heténi Zsuzsa)*

„Nem hiszem, hogy nagyon szellemesre sikerült, de azért próbáltam gyártani egy személyes megfogalmazást a műfordítás mibenlétére, ha egyszer ez a feladat. Íme: »Élvezetes játék a jelentések tágas mezején.«” *(M. Nagy Miklós)*

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt. (1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: ***http://www.napkut.hu***

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

9 771419 408008 14007

A folyóirat támogatói:

Nemzeti Kulturális Alap

Emberi Erőforrások Minisztériuma